

Latvija

Nacionālais ziņojums par 4.Pasaules
Sieviešu konferencē Pekinā pieņemto
Deklarāciju un rīcības platformu un
Ģenerālās asamblejas 23.Speciālās
sesijas rezultātiem

Labklājības ministrija

Saturs

PIRMĀ DAĻA. PRIORITĀTES, SASNIEGUMI, IZAICINĀJUMI UN ATKĀPŠANĀS NO SASNIEGTĀ LAIKA POSMĀ NO 2014. LĪDZ 2018. GADAM	4
OTRĀ DAĻA. RĪCĪBAS PLATFORMAS KRITISKO JOMU RISINĀJUMU IEVIEŠANAS PROGRESS KOPŠ 2014. GADA	7
IZGLĪTĪBA UN APMĀCĪBA SIEVIETĒM	7
SIEVIEŠU VESELĪBA	11
SIEVIETES EKONOMIKĀ	18
SIEVIETES LĒMUMU PIENĒMŠANĀ.....	26
SIEVIETES UN NABADZĪBA.....	29
VARDARBĪBA PRET SIEVIETĒM	38
SIEVIETES UN BRUŅOTIE KONFLIKTI	44
INSTITUCIONĀLAIS MEHĀNISMS SIEVIEŠU IESPĒJU VEICINĀŠANAI	46
SIEVIETES UN PLAŠSAZIŅAS LĪDZEKĻI.....	48
SIEVIEŠU CILVĒKTIESĪBAS	50
MEITENES.....	53
SIEVIETES UN VIDE	58
TREŠĀ DAĻA. NACIONĀLĀS INSTITŪCIJAS UN PROCESI	59
CETURTĀ DAĻA. STATISTIKA UN DATI	61

Tekstā lietotie saīsinājumi

ANO - Apvienoto Nāciju Organizācija

AIDS – akūts imūndeficīta sindroms

CSP – Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde

EIGE – Eiropas Dzimumu līdztiesības institūts

EK – Eiropas Komisija

EPSCO - Nodarbinātības, sociālās politikas, veselības un patērētāju tiesību aizsardzības padome

ES – Eiropas Savienība

ESF – Eiropas Sociālais fonds

HIV – cilvēka imūndeficīta sindroms

IAM – Ilgstpējīgas attīstības mērķi

IKT – informācijas un komunikācijas tehnoloģijas

IZM – Izglītības un zinātnes ministrija

Komiteja – Dzimumu līdztiesības komiteja

MK – Ministru kabinets

NVA – Nodarbinātības valsts aģentūra

NVO – nevalstiskās organizācijas

LM – Latvijas Republikas Labklājības ministrija

NEPLP - Nacionālā elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome

OECD - Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija

PVO – Pasaules Veselības organizācija

Padome - Eiropas Savienības Ministru Padome

Rīcības platforma - Pekinas Rīcības platforma

SAS – sirds un asinsvadu slimības

SIF – Sabiedrības integrācijas fonds

SPKC – Slimību profilakses un kontroles centrs

STI – seksuāli transmisīvās infekcijas

VM – Latvijas Republikas Veselības ministrija

VDEĀVK – Veselības un darbaspēju ekspertīzes ārstu valsts komisija

PIRMĀ DAĻA. PRIORITĀTES, SASNIEGUMI, IZAICINĀJUMI UN ATKĀPŠANĀS NO SASNIEGTĀ LAIKA POSMĀ NO 2014. LĪDZ 2018. GADAM

Sieviešu un vīriešu vienlīdzīgas tiesības un iespējas ir viena no cilvēka pamattiesībām, kas noteikta LR Satversmes 91. pantā, uzsverot, ka „visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas”. Latvija ir pievienojusies vairākiem starptautiskiem dokumentiem cilvēktiesību un dzimumu līdztiesības jomā, kas apstiprina Latvijas kā demokrātiskas valsts gatavību šos principus cienīt un ievērot. Vienlaikus arī dažādu nozaru regulējošos normatīvajos aktos ir noteikts atšķirīgas attieksmes jeb diskriminācijas aizliegums pēc dzimuma pazīmes, piemēram, Darba likumā, Izglītības likumā, likumā „Par sociālo drošību”, Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likumā, Jaunatnes likumā, Sporta likumā, Zinātniskās darbības likumā, likumā „Par tiesu varu”, Fizisko personu, kuras veic saimniecisko darbību, diskriminācijas aizlieguma likumā, Administratīvā procesa likumā u.c..

Latvija dzimumu līdztiesības nodrošināšanai ir izvēlējusies integrēto pieeju, kas nozīmē, ka dzimumu līdztiesība uzlūkojama kā horizontāls princips, kas iekļaujas visās valstī definētajās nozaru politikās (aizsardzības, ārlietu, ekonomikas, finanšu, iekšlietu, izglītības, zinātnes, kultūras, labklājības, satiksmes, tieslietu, veselības, vides aizsardzības, reģionālās attīstības un zemkopības politika) visos to izstrādes un īstenošanas posmos, iesaistot visas ieinteresētās puses un sadarbības partnerus. Labklājības ministrija (turpmāk- LM) kā atbildīgā valsts pārvaldes iestāde izstrādā valsts politiku, lai īstenotu integrētu pieeju ar dzimumu līdztiesību saistīto jautājumu risināšanā.

Vērtējot līdzšinējos sasniegumus un pozitīvās attīstības tendences sieviešu vienlīdzīgu tiesību un iespēju nodrošināšanā, jāatzīst, ka situācija dzimumu līdztiesības jomā ir uzlabojusies, piemēram:

- pakāpeniski pieaug sieviešu ekonomiskās aktivitātes un nodarbinātības līmenis, un arvien biežāk sievietes ieņem augstākus amatus, īpaši sabiedriskajā sektorā;
- augsts sieviešu izglītības līmenis un mācību sasniegumi;
- veselības rādītāji seksuālās un reproduktīvās veselības jomā pakāpeniski uzlabojas, palielinās sieviešu vidējais mūža ilgums;
- pēdējos gados ir ievērojami samazinājies nabadzības risks, īpaši mājāsaimniecībām ar bērniem. Tas ir skaidrojams ar būtisku valsts un pašvaldību materiālā atbalsta palielināšanu ģimenēm ar bērniem, ārpusģimenes aprūpē esošajiem bērniem īpaši pēdējos gados;
- ir vērojamas izmaiņas sabiedrības attieksmē un izpratnē par sieviešu un vīriešu vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanas nepieciešamību. Ievērojami palielinājusies vīriešu iesaiste ģimenes un mājāsaimniecības pienākumos, ko apstiprina aizvien pieaugošā tendence izmantot tiesības uz paternitātes atvaļinājumu un vecāku atvaļinājumu vīriešu vidū, kā arī sabiedriskās domas aptaujas par iedzīvotāju attieksmi pret dzimumu līdztiesības jautājumiem atklāj lielāku izpratni;
- Latvijā pēdējo gadu laikā ir veiktas būtiskas izmaiņas normatīvajos aktos, lai mazinātu vardarbību ģimenē un vardarbību pret sievietēm, kā arī veikts izglītojošais darbs, lai

veicinātu iesaistīto speciālistu izpratni par vardarbības ģimenē jautājumiem, kā arī lai stiprinātu starpinstitūciju sadarbību vardarbības gadījumu efektīvai risināšanai. Tā rezultātā samazinājusies tolerance pret vardarbību. Pārskata periodā Latvija parakstīja Eiropas Padomes Konvenciju par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu (2016.gada 18.maijā).

Detalizēta informācija par politikas ietvaru un progresu iepriekšminētajos aspektos (jomās) ir sniegta ziņojuma 2.daļā.

Lai gan tiesību aktos ir nostiprināti dzimumu līdztiesības principi un ir vērojama situācijas uzlabošanās, tomēr saglabājas virkne izaicinājumu sievietes tiesību un iespēju nodrošināšanā praksē. Kā būtiskākie ir minami:

- izteikta dzimumu segregācija profesionālās izglītības un augstākās izglītības studiju programmu/ tematisko virzienu izvēlē, kas liecina par nepieciešamību turpināt darbu vienlīdzīgu tiesību un iespēju principa integrēšanā vispārējās un profesionālās izglītības mācību saturā, izglītības iestāžu un pedagogu un karjeras atbalsta speciālistu kapacitātes un lomas stiprināšanā;
- atsevišķās nozarēs ir izteikta darba tirgus segregācija un pastāv izteiktas darba samaksas atšķirības starp dzimumiem. Nepietiekami izvērtēti un izpētīti darba samaksas atšķirību starp sievietēm un vīriešiem nosakošie faktori, kas ļautu daudz mērķtiecīgāk plānot politikas pasākumus un/vai izmaiņas normatīvajā regulējumā;
- sievietes pensijas vecumā ir pakļautas augstam nabadzības riskam;
- bērnu un gados vecāko ģimenes locekļu aprūpes pakalpojumu pieejamības problēmas, kas kavē sievietes iekļaušanos darba tirgū un ilgāku palikšanu darba tirgū.
- atšķirīga valsts pārvaldē nodarbināto izpratne par sievietes un vīriešu vienlīdzīgu tiesību un iespēju principu integrēšanu politikas veidošanā, īstenošanā un novērtēšanā, ko ietekmē regulāru apmācību un metodiskā un konsultatīvā atbalsta trūkums;
- lai arī dažādu nozaru politikas plānošanas dokumentos dzimumu līdztiesības princips tiek ņemts vērā, īstenotie politikas pasākumi nav pietiekami mērķēti uz sievietes vai vīriešu sociālās, ekonomiskās u.c. nevienlīdzības vai specifisku vajadzību risināšanu;
- vardarbības ģimenē, īpaši pret sievietēm iesaistīto speciālistu profesionālās pilnveides turpināšana, īpaši starpinstitucionālās sadarbības stiprināšanā vardarbības atpazīšanā, tās cēloņu un radīto sekas novēršanā un mazināšanā. Jāturpina diskusijas par Eiropas Padomes Konvencijas par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu virzīšanu ratifikācijai.
- dzimumu līdztiesības politikas attīstībai nav piešķirts pastāvīgs valsts finansējums. Pasākumi tiek īstenoti „esošā budžeta” ietvaros, piesaistot finansējumu dažādu ārvalstu finanšu palīdzības ietvaros vai ar citu valsts pārvaldes institūciju noteikto aktivitāšu atvēlētā budžeta ietvaros. Līdz ar to pasākumi politikas veidošanā iesaistīto speciālistu kapacitātes stiprināšanai, kā arī sabiedrības informētības un izpratnes veicināšanai, notiek neregulāri un nesistemātiski.

Vienlaikus tiek definēti arī jauni izaicinājumi, jo īpaši runājot par multiplās diskriminācijas formām, piemēram, sievietes ar invaliditāti tiesībām, sasaistot diskriminējošu attieksmi pret sievietēm un personām ar invaliditāti kopumā, vai vardarbības izplatības izpēti

ārpus ģimenes, tai skaitā, sociālajos medijos, darbavietā.

Latvijā politikas prioritātes un pasākumus vidējā termiņā, balstoties uz integrēto pieeju, nosaka Plāns sieviešu un vīriešu vienlīdzīgu tiesību un iespēju veicināšanai 2018.- 2020. gadam. **Plāna mērķis ir veicināt integrētu, mērķtiecīgu un efektīvu nozaru politiku īstenošanu, tādējādi sekmējot sieviešu un vīriešu vienlīdzīgu tiesību un iespēju īstenošanu dzīvē.** Mērķa sasniegšanai tiek izvirzīti pieci rīcības virzieni:

- 1) sieviešu un vīriešu ekonomiskās neatkarības un vienlīdzīgu iespēju darba tirgū veicināšana;
- 2) zēnu un meiteņu, vīriešu un sieviešu vienlīdzīgu izglītības iespēju veicināšana;
- 3) ar dzimumu saistītas vardarbības izplatības mazināšana;
- 4) institūciju kapacitātes stiprināšana dzimumu līdztiesības jautājumos
- 5) sabiedrības izglītošana dzimumu līdztiesības jautājumos.

Plānā noteikti pasākumi, kas vērsti uz to, lai tiesību aktos nostiprinātos līdztiesības principus pēc iespējas īstenotu praksē, piemēram, veicinot vīriešu iesaisti bērnu aprūpes un ģimenes pienākumu veikšanā, apzinot būtiskākos sieviešu un vīriešu darba samaksas atšķirības cēloņus atsevišķās nozarēs, veicinot nulles toleranci pret vardarbību pret sievietēm. Virkne pasākumu vērsti uz vispusīgas izpratnes par sieviešu un vīriešu līdztiesības pamatprincipiem veicināšanu izglītības, darba un ekonomikas politikā iesaistīto institūciju ekspertu vidū. Tāpat noteikti vairāki pasākumi, ar kuru palīdzību plānots padziļināti izpētīt un aktualizēt minēto nozaru sasaisti ar dzimumu līdztiesības jautājumiem. Lai veicinātu sabiedrības izpratni par dzimumu līdztiesības jautājumiem, tiks pastiprināti strādāts pie sabiedrības informēšanas par politikas rezultātiem, vienlaikus aktualizējot dzimumu līdztiesības nozīmi ikdienas dzīvē. Plāna pasākumos, īpaši, kas skar nodarbinātību, izglītību un ar dzimumu saistītu vardarbību, tiks ņemts vērā sieviešu un vīriešu ar invaliditāti vienlīdzīgu iespēju un tiesību nodrošināšanas aspekts¹.

¹ Noslēguma piezīmes par Latvijas Republikas par Konvencijas ieviešanu Latvijas Republikā ([Rekomendācijas](http://www.lm.gov.lv/upload/invaliditate/rekomendacijas_lv_fin_060218.pdf))
http://www.lm.gov.lv/upload/invaliditate/rekomendacijas_lv_fin_060218.pdf

OTRĀ DAĻA. RĪCĪBAS PLATFORMAS KRITISKO JOMU RISINĀJUMU IEVIEŠANAS PROGRESS KOPŠ 2014. GADA

IZGLĪTĪBA UN APMĀCĪBA SIEVIETĒM

Politikas/likumdošanas ietvars

Aktuālais politikas plānošanas dokuments izglītības jomā ir Izglītības attīstības pamatnostādnes 2014.-2020. gadam, kas nosaka izglītības attīstības politikas pamatprincipus, mērķus un rīcības virzienus nākamajiem septiņiem gadiem. Izglītības attīstības pamatnostādnes 2014.-2020. gadam nosaka izglītības attīstības politikas virsmērķi - kvalitatīva un iekļaujoša izglītība personības attīstībai, cilvēku labklājībai un ilgtspējīgai valsts izaugsmei.

Ievērojot to, ka izglītības procesi tieši skar ikvienu iedzīvotāju visās vecuma grupās, pamatnostādnes aptver visus izglītības veidus un pakāpes. Līdztekus Izglītības attīstības pamatnostādņēm 2014.-2020. gadam izstrādāts arī Karjeras izglītības īstenošanas plāns 2015.-2020. gadam, ar mērķi nodrošināt vispusīgu un pieejamu karjeras attīstības atbalsta sistēmu valsts un pašvaldību vispārējās, tajā skaitā, speciālās izglītības iestādēs un profesionālās izglītības iestādēs.

Izglītības attīstības pamatnostādnes 2014.-2020.gadam paredz kompetenču pieejā balstīta vispārējās izglītības satura izstrādi visās izglītības pakāpēs, sākot no pusotra gada vecuma pirm skolā līdz 12. klasei vidusskolā un ietverot jaunas kompetences, tajā skaitā, cilvēkdrošību. Atbilstoši tam tika izstrādāti jauni izglītības standarti visās vispārējās izglītības pakāpēs. Attiecībā uz vispārējās izglītības programmas īstenošanu 1., 4. un 7. klasē, tie stāsies spēkā 2020.gada 1.septembrī, attiecībā uz 2., 5. un 8. klasi tie stāsies spēkā 2021.gada 1.septembrī, bet attiecībā uz vispārējās izglītības programmas īstenošanu 3., 6. un 9. klasē – 2022.gada 1.septembrī. Normatīvajā regulējumā, kas attiecas uz izglītojamo audzināšanas, informācijas, mācību materiālu un līdzekļu, kā arī mācību metožu izvērtēšanas kārtībā, ir noteikts, ka mācību procesā izmantojamie līdzekļi vai metodes neaicina uz cietsirdību un fizisku vai emocionālu vardarbību, nesatur pornogrāfiju, cilvēka pazemošanas, netiklības un atkarību izraisošu paradumu propagandu.

Situācijas raksturojums

Latvijā kopumā izglītības jomā iezīmējas tendence, ka sievietes ir izglītotākas nekā vīrieši un īpaši izteikta atšķirība ir augstāko izglītību ieguvušo vidū - sieviešu īpatsvars absolventu vidū 2015.gadā 65,4%, savukārt 2018. gadā - 63,5%. Vienlaikus sievietes ir mazāk pārstāvētas zinātnes un tehniskajās disciplīnās visos izglītības līmeņos un tas sasaucas ar esošo situāciju darba tirgū, kur vērojama darba tirgus segregācija pēc dzimuma. Terciārās izglītības sistēmai raksturīga gan horizontāla segregācija pa studiju jomām, gan vertikālā segregācija akadēmiskā personāla vidū – jo augstāka ir akadēmiskā pozīcija vai amats, jo mazāks ir sieviešu īpatsvars šajā amatā. Piemēram, attiecībā uz segregāciju pa dažādām jomām 92% no 2017./2018.m.g. absolventiem izglītības jomā un 92% veselības un sociālās aprūpes jomā ir sievietes, savukārt 74% inženierzinātnes, ražošanas un būvniecības jomas

absolventu ir vīrieši. Dinamikā sieviešu īpatsvaram izglītības un humanitārajās nozarēs ir tendence pieaugt, bet dabas zinātnes, matemātikas un informācijas tehnoloģiju jomā sieviešu proporcija saglabājusies gandrīz nemainīga – 1/3/ (skat. tabulu Nr.1).

Tabula nr.1

Studējošo skaits augstākās izglītības dabaszinātņu, matemātikas, datorzinātņu un skolotāju apmācības un izglītības zinātnes jomā 2015/16.un 2016/17.mācību gados²

Tematiskās grupas	2015/16		2016/17	
	Studentu skaits	Sievietes %	Studentu skaits	Sievietes %
Izglītība	5 610	90,6	5 676	91,06
Dabas zinātnes, matemātika un informācijas tehnoloģijas	6 777	32,06	6 995	31,76

Datu avots: IZM

Lai gan Latvijas izglītības sistēma piedāvā pietiekami daudzveidīgas izglītības ieguves iespējas un programmas, daļa jauniešu, kuri ir uzsākuši izglītības ieguvu, izglītības procesā sastopas ar dažādām problēmām - sociālekonomiskām, socializēšanās problēmām, t.sk. vardarbību vienaudžu vidū u.c., un pamet mācības, neiegūstot savam vecumam atbilstošu izglītību. Zems izglītības līmenis veicina jauniešu neaizsargātību darba tirgū un palielina viņu diskriminācijas risku.

Dzimumu līdztiesības aspekti izglītības saturā

Pirmsskolas izglītības vadlīnijas un pamatizglītības standarts nosaka, ka plānotie skolēnam sasniedzamie rezultāti ir kompleksi, tie atklāj gala rezultātu darbībā, ietver zināšanas, izpratni un pamatprasmes mācību jomās. Sasniedzamie rezultāti sociālajā un pilsoniskajā mācību jomā, beidzot 9. klasi, piemēram, nosaka, ka skolēns skaidro, kā cilvēku līdztiesības un vienlīdzības principu ievērošana veicina cilvēku savstarpējo attiecību veidošanu un uzturēšanu; veido un uztur cieņpilnas attiecības ar dažādiem cilvēkiem; pieņemot lēmumus, respektē citu vajadzības, intereses un vērtības.

Vienlaikus pirmsskolas un pamatizglītības pakāpēs definētajās mācību jomās ietverti tiesiskuma, veselības un drošības jautājumi, kas ietver vērtību kontekstu, kritisko domāšanu, zināšanas un izpratni par cilvēktiesībām, tajā skaitā cilvēku tirdzniecības novēršanu un apkarošanu, sociāli emocionālo attīstību, vienlīdzīgām iespējām neatkarīgi no dzimuma, labvēlīgu savstarpēju komunikāciju un sadarbību, konfliktu risināšanu, cilvēka ķermeni, tā funkcionēšanu, veselības saglabāšanu un veicināšanu, prasmes un veselīga dzīvesveida paradumu nostiprināšanu.

² <https://www.izm.gov.lv/lv/publikacijas-un-statistika/statistika-par-izglitiba/statistika-par-augstako-izglitiba>

Mācību saturā pamatā ir algoritms – cilvēktiesības un brīvības, risku atpazīšana ar savu personīgo un citu veselību un drošību saistītās situācijās un lēmumu pieņemšana drošai un aktīvai rīcībai. Veselības pratību, drošumspēju un fizisko pratību skolēni galvenokārt attīsta Veselības un fiziskās aktivitātes, Dabaszinātņu, Sociālajā un pilsoniskajā un Tehnoloģiju mācību jomās. Piemēram, Sociālajā un pilsoniskajā mācību jomā paredzēts, ka, programmā skolēns apgūst izpratni, kāpēc cilvēka dzīvība un cieņa ir vērtība; spēj paust cieņu un personisko atbildību par savu un citu cilvēku drošību un labklājību. Mācību saturā tiek skatītas arī tādas tēmas, kā prostitūcijas mazināšana un cilvēktirdzniecība. Tāpat šobrīd tiek izstrādāti daudzveidīgi mācību un atbalsta materiāli pilnveidotā mācību satura īstenošanai.

Lai nodrošinātu STEM attīstību un izglītojamo, tajā skaitā, meiteņu intereses un kompetences stiprināšanu STEM jomās, veikti dažādi infrastruktūras modernizēšanas pasākumi. Ir plānots, ka koledžu īpatsvars, kurās ir pilnībā modernizēta pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītības STEM studiju programmu mācību vide sasniegs 61%.

Augstākās izglītības institūciju resursu mērķtiecīgai izmantošanai, veicinot STEM studiju un zinātniskā darba teritoriāli telpisko koncentrēšanos un materiālās un tehniskās bāzes modernizēšanu, ir noteiktas augstskolas, kurās tiek koncentrēti resursi STEM programmu īstenošanai, tajā skaitā, reģionālās augstskolas.

Tāpat tiek paplašināts interešu izglītības programmu piedāvājums vispārējās izglītības iestādēs, piemēram, 338 vispārējās izglītības iestādēs atbalsts tiek sniegts jaunu mācību formu ieviešanai, lai attīstītu individuālu pieeju kā mācību satura apguvei, tā arī ārpusstundu pasākumu veidā, šādās jomās: STEM, tajā skaitā tehniskās jaunrades un vides, kā arī valodas, kultūrizglītības un radošās industrijas, multidisciplinārā un sporta jomā.

Pedagogu profesionālā pilnveide

2017.gadā VISC sadarbībā ar Rīgas Stradiņa universitāti īstenoja 36 stundu pedagogu profesionālās kompetences pilnveides programmu “Aktuāli cilvēkdrošības jautājumi un to īstenošana” ar mērķi pilnveidot vispārējās izglītības iestāžu pedagogu/administrācijas pārstāvju profesionālo kompetenci par dažādiem jautājumiem - dzīvību kā vērtību, spēju sadarboties un līdzdarboties, identificēt un izvērtēt situācijas, dažādus apdraudējumus un riskus, piedalīties drošas un veselīgas dzīves vides veidošanā. Programmā satura blokā „Sociālā drošība” bija iekļauti jautājumi arī par ekonomisko drošību (tajā skaitā, riski, kas saistīti ar neregistrētu nodarbinātību) un informācijas (tajā skaitā, mediju saturs kā ietekmēšanas līdzeklis un atbilstība nacionālas valsts un sabiedriskā labuma idejai) drošību. Kopā kursus apmeklēja 906 skolotāji.

2017.gadā Valsts izglītības satura centrs organizēja dažādus seminārus pedagogiem par tādām tēmām, kā cilvēku tirdzniecība, sniedzot informāciju par cilvēku tirdzniecību Latvijā, kā arī informāciju par cilvēku tirdzniecības upuriem pieejamo atbalstu un palīdzību, atbalstu kriminālprocesā un sociālo rehabilitāciju.

Tāpat Valsts izglītības satura centrs organizēja Mācību literatūras izdevēju konsultatīvās padomes sēdi, kurā ar izdevējiem tika pārrunāti jautājumi par mācību līdzekļu autoru un mākslinieku profesionālās kompetences pilnveidi, tajā skaitā par dažādiem ar

dzimumu līdztiesību, tiesiskumu, drošas ceļošanas un cilvēktirdzniecības risku mazināšanu saistītiem jautājumiem.

Karjeras izglītība

Latvijā ir izveidota karjeras attīstības atbalsta sistēma, kas tiek ieviesta Latvijas pašvaldību izglītības iestādēs un Profesionālās izglītības kompetences centros.

Karjeras konsultantu vai citu speciālistu vadītās nodarbībās tiek uzsvērtas vienādas iespējas darba tirgū, izglītojamie atpazīst dzimumu segregācijas pazīmes, iegūst jaunu informāciju par abu dzimumu vienlīdzīgām iespējām darba tirgū. Karjeras konsultantiem ir jākoordinē karjeras attīstības atbalsta pasākumi skolā, jānodrošina informācijas pieejamību karjeras virziena izvēlei, grupu / individuālas konsultācijas izglītojamiem, jāveido sadarbību ar partneriem karjeras veidošanas jautājumos.

Ir izstrādāti karjeras attīstības atbalsta pasākumu plānu paraugi vispārējā izglītībā, speciālajā izglītībā un profesionālajā izglītībā un metodiskie materiāli. Ar šo materiālu palīdzību tiek laužti stereotipi par profesijām un darba tirgu, attīstīta jauniešu domāšana un attieksme pret dzimumu lomu, tiek piedāvātas arī lomu spēles, kurās skolēni iejūtas dažādu sabiedrības pārstāvju lomās, veic sevis izpēti, apzina dzīvē un karjerā nepieciešamos resursus un iemācās pieņemt dzimumu neierobežojošus karjeras lēmumus. Veicot skolēnu aptauju konstatēts, ka skolu jaunieši ir pamanījuši dzimumu nevienlīdzības un segregācijas pazīmes sabiedrībā, piemēram, atšķirīgs atalgojums sievietēm un vīriešiem, sabiedrībā valdošie stereotipi par profesijām, dzimumu līdztiesību ierobežojoši darba sludinājumi.

Veicinot karjeras izglītības pieejamību un pedagogu kompetences pilnveidi, tika īstenota profesionālās kompetences pilnveides programma “Pedagogs karjeras konsultants”, kurā 2014. gadā piedalījās 195 pedagogi (no tiem 160 sievietes), 2015. gadā - 207 pedagogi (no tiem 150 sievietes), 2016. gadā - 126 pedagogi (no tiem 105 sievietes), 2017. gadā - 195 pedagogi (no tiem 160 sievietes) un 2018. gadā - 35 pedagogi (no tiem 25 sievietes).

Atbalsts romu tautības meitenēm izglītībā

Veicinot romu tautības bērnu, tajā skaitā, meiteņu, iekļaušanu izglītības procesā, tiek veikts regulārs romu tautības skolēnu monitorings. Sadarbībā ar Kultūras ministriju ir nodrošināti atbalsta pasākumi romu tautības skolotāju palīgiem, ko veic romu mediatori, organizējot regulāras tikšanās ar izglītības pārvalžu pārstāvjiem un romu bērnu vecākiem.

Pēc IZM apkopotajiem monitoringa datiem 2016./2017.mācību gadā 144 vispārējās izglītības iestādēs (20% no kopējā izglītības iestāžu skaita) mācās 900 romu skolēni, tai skaitā 501 meitene. Būtiski samazinājies romu tautības skolēnu skaits, kuri neieguva obligāto pamatizglītību. 2015./2016.mācību gadā 7,5% no romu skolēnu kopējā skaita neieguva obligāto pamatizglītību (ģimenes ir aizbraukušas no valsts, skolēni ir sasnieguši 18 gadu vecumu).

SIEVIEŠU VESELĪBA

Politikas/likumdošanas ietvars

Sabiedrības veselības politikas ietvars un prioritātes ir noteiktas Sabiedrības veselības pamatnostādņēs 2014.- 2020. gadam. Politikas mērķis ir palielināt iedzīvotāju veselīgi nodzīvoto mūža gadu skaitu un novērst priekšlaicīgu nāvi. Līdz 2020.gadam paredzēts par 3 gadiem palielināt veselīgi nodzīvoto mūža gadu skaitu (vīriešiem sasniedzot 57 gadus un sievietēm – 60), kā arī par 11% samazināt potenciāli zaudēto mūža gadu rādītāju. Mērķa sasniegšanai šajā periodā, piesaistot ES fondu līdzfinansējumu, paredzētas aktivitātes neinfekciju slimību riska faktoru izplatības mazināšanai, grūtnieču un bērnu veselības uzlabošanai, traumatisma un vides risku ietekmes uz sabiedrības veselību mazināšanai, kvalitatīvas veselības aprūpes pakalpojumu sistēmas un vienlīdzīgas veselības pakalpojumu pieejamības valsts iedzīvotājiem veicināšanai. Specifiski mērķi un aktivitātes pamatnostādņu ieviešanai ir paredzēti vairākos no zemāk tekstā aprakstītajiem plāniem.

2018.gada 6.jūnijā Ministru kabinets apstiprināja “Mātes un bērna veselības uzlabošanas plānu 2018.–2020. gadam”, kura mērķis ir uzlabot situāciju mātes un bērna veselības jomā, īstenojot veselības veicināšanu un slimību profilaksi, kā arī veicinot agrīnu diagnostiku, savlaicīgu ārstēšanu un medicīnisko rehabilitāciju. Tā ietvaros ir paredzēts uzlabot grūtnieču, dzemdētāju, nedēļnieču un jaundzimušo aprūpi, ambulatoro pakalpojumu pieejamības uzlabošanu bērnu veselības aprūpē un hronisko pediatrisko pacientu veselības aprūpes pakalpojumu pieejamības un kvalitātes uzlabošanu. Ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu ir paredzēts izveidot vienotu nacionāla līmeņa programmu jauniešu izglītošanai seksuālās un reproduktīvās veselības jomā darbam pašvaldībās, izstrādājot metodisko materiālu veselības apmācības veicējiem un materiālu jauniešu informēšanai, kā arī apmācot vismaz 119 veselības apmācību veicējus un jauniešus 119 pašvaldībās. Lai samazinātu mātes mirstības gadījumus no netiešiem iemesliem, Plānā ietverti pasākumi, lai sociālās atstumtības riskam pakļautās sievietes no 2020.gada nodrošinātu ar valsts apmaksātiem kontracepcijas pakalpojumiem. Vienlaicīgi arī ir paredzēts nodrošināt sociālos darbiniekus ar zināšanām par minēto pakalpojumu saņemšanas iespējām sociālajam riskam pakļautām sievietēm un šim nolūkam plānots izstrādāt atbilstošu informatīvo materiālu sociālajiem darbiniekiem.

Lai uzlabotu grūtnieču aprūpes, dzemdību palīdzības un jaundzimušā aprūpes kvalitāti, tādējādi samazinot mātes un bērna mirstību valstī, ir veiktas izmaiņas normatīvajā regulējumā par dzemdību palīdzības nodrošināšanu. Regulējums nosaka, ka dzemdību palīdzības grūtniecības periodā, dzemdībās un pēcdzemdību periodā darba kvalitātes uzraudzībai, tai skaitā ārstniecības iestādē atbilstoši tās darba profilam un apjomam jābūt izstrādātai kārtībai grūtniecības un dzemdību riska izvērtēšanai un rīcībai šādos gadījumos, noteiktai rīcībai sarežģītjumu, neatliekamu situāciju un komplikāciju gadījumos dzemdniecībā. Kvalitātes prasības ietver grūtnieču un dzemdētāju aprūpē iesaistītā personāla regulāru apmācību (profesionālo pilnveidi), tai skaitā par saskaņotu rīcību dzīvībai un veselībai kritiskās situācijās. Tāpat ir paredzēta grūtniecības riska faktoru rūpīgāka izmeklēšana, aktualizēti un precizēti grūtniecības periodā, dzemdībās un pēcdzemdību periodā veicamie izmeklējumi, kā arī to veikšanas kārtība, paredzētas stingrākas prasības ārpusstacionāra dzemdību aprīkojumam.

Ar 2018.gada janvāri pacienta iemaksa par veselības aprūpes pakalpojumiem, kas saistīti ar grūtniecības un pēcdzemdību novērošanu, sievietei nav jāmaksā pēcdzemdību periodā līdz 70 dienām (iepriekš – līdz 42 dienām).

Lai ierobežotu HIV infekcijas, STI, B hepatīta (VHB) un C hepatīta (VHC) izplatību, mazinot inficēšanās riskus sabiedrībā un veicinot savlaicīgu diagnostiku un ārstēšanu, 2017.gada 31.oktobrī Ministru kabinets apstiprināja “HIV infekcijas, seksuālās transmisijas infekciju, B un C hepatīta izplatības ierobežošanas rīcības plānu 2018.-2020.gadam” (HIV plāns). HIV plānā noteiktā mērķa sasniegšanai ir paredzēti dažādi darbības virzieni: sabiedrības un profesionāļu izpratnes veicināšana par transmisijas infekcijas slimībām un transmisijas infekcijas slimību izplatīšanās risku novēršanas pasākumiem; HIV, B un C hepatīta un STI agrīnas diagnostikas un ārstēšanas pieejamības uzlabošana, tai skaitā veicinot ģimenes ārstu līdzdalību šo slimību diagnostikā; kā arī pasākumi, lai mazinātu HIV infekcijas izplatības riskus no mātes bērnam.

HIV plānā arī ir ietverti specifiski pasākumi minēto slimību inficēšanās riskam pakļautām sabiedrības grupām, tai skaitā, personām, kas atrodas ieslodzījumā. Vienlaicīgi HIV plāna ietvaros valstī tiek paplašināta kaitējuma mazināšanas pasākumu pieejamība, piemēram, 2019.gadā un turpmāk ik gadu 47 556 euro apmērā no valsts budžeta līdzekļiem atbalstot mobilās vienības darbību. Mobilo vienību darbs ir viens no efektīvākajiem kaitējuma mazināšanas programmu realizēšanas veidiem. Mobilā vienībā iespējams saņemt medicīnas darbinieka konsultācijas par HIV un citām ar asinīm pārnesamo infekcijas slimību un tuberkulozes profilaksi, ārstēšanas iespējām, kā arī saņemt sociālā darbinieka konsultācijas par pieejamiem sociālā atbalsta veidiem, veikt HIV, hepatītu un STI eksprestestus un klienti tiek motivēti vērsties uz tālāko veselības aprūpi. Pakalpojuma ietvaros notiek droša šļirču, adatu apmaiņa un utilizēšana un prezervatīvu izdale. Lai nodrošinātu atbalstu HIV profilakses punktu un mobilo vienību klientiem nokļūt pie ārsta, lai apstiprinātu diagnozi un uzsāktu ārstēšanu, kā arī lai sniegtu atbalstu organizējot turpmāko novērošanu pie ārsta un veicinātu līdzestību ārstēšanas procesam, no 2019.gada jūlija šīm personām tiks nodrošinātas valsts apmaksātas atbalsta personas.

Savukārt prostitūcijā nodarbinātām personām HIV plāna ietvaros paredzēts uzlabot informētību par profilakses pasākumu pieejamību un ārstēšanās iespējām HIV, B un C hepatīta un STI gadījumos. Vienlaicīgi plānots nodrošināt speciālistu, ģimenes ārstu, infektologu, ginekologu komandas darbu ar HIV un VHC inficēšanās riskam pakļautām sievietēm. Ar ESF atbalstu HIV plānā paredzēts Latvijas iedzīvotājiem reproduktīvā vecumā, tai skaitā pusaudžiem un jauniešiem, organizēt kampaņas par seksuālās un reproduktīvās veselības jautājumiem, kuru ietvaros tiek skaidrots par kontracepciju un HIV/AIDS, STI profilakses jautājumiem. Vienlaikus tiek plānots pilnveidot apmēram 1500 pedagogu profesionālo kompetenci, kā komunicēt ar skolēniem par veselības izglītības jautājumiem minētajā jomā gan vispārējā, gan profesionālajā izglītībā. Savukārt, lai pilnveidotu sociālo darbinieku, kuri strādā ar ģimenēm un bērniem, iemaņas darbam ar HIV, B un C hepatīta un STI inficēšanās riskam pakļautiem iedzīvotājiem, HIV plāna ietvaros paredzēts apmācīt 100 sociālos darbiniekus un bērnu krīzes centru medicīnas personālu.

Lai mazinātu riskus HIV infekcijas pārņemšanai no HIV inficētas mātes bērnam, no 2017.gada no valsts budžeta līdzekļiem tiem nodrošināti bezmaksas mākslīgā piena maisījumi

bērniem, kas dzimuši HIV inficētām grūtniecēm. Vienlaicīgi arī šīm sievietēm tiek izsniegts informatīvai materiāls par HIV un grūtniecību un rekomendācijām bērna aprūpei. Papildus minētajam, lai mazinātu grūtnieču riskus inficēties ar gripu un novērstu gripas izraisītu mātes mirstību, no 2019.gada rudens sezonas Latvijā visām grūtniecēm tiks nodrošināta 100% no valsts budžeta apmaksāta vakcinācija pret gripu.

2015.gadā tika izveidots Nacionālais Veselību veicinošo skolu tīkls, atjaunojot veselību veicinošo skolu kustību Latvijā. Šobrīd tīklā darbojas 103 izglītības iestādes.

Kopš 2009.gada tiek īstenota vēža skrīninga programma. Programma ietver centralizēti organizētu dzemdes kakla vēža profilaktisko pārbaudi sievietēm no 25-70 gadiem (reizi trijos gados, saņemot uzaicinājuma vēstuli) un krūts vēža profilaktisko pārbaudi sievietēm no 50-69 gadiem (reizi divos gados, saņemot uzaicinājuma vēstuli). Profilaktiskajā programmā ietilpst arī zarnu vēža profilaktiskā pārbaude, sievietēm un vīriešiem vecumā no 50 līdz 74 gadiem, kas netiek organizēta centralizēti. Papildus 2016.gadā tika uzsākta reforma jeb “zaļais koridors” onkoloģisko slimību ātrākai diagnostikai un sekmīgākai ārstēšanai, bet no 2018.gada 1.janvāra “zaļajā koridorā” ir iekļautas visas onkoloģisko slimību lokalizācijas, kā rezultātā ir nodrošināta visu lokalizāciju ļaundabīgo audzēju diagnostikai nepieciešamo izmeklējumu un ārstu konsultāciju apmaksā prioritārā kārtībā.

Situācijas raksturojums

2016. gadā veselīgi nodzīvotie dzīves gadi Latvijā sasniedza 52,3 gadus vīriešiem un 54,9 gadus sievietēm³. Salīdzinot ar 2014.gadu, mūža ilgums vīriešiem ir pieaudzis līdz 69,8 gadiem 2017.gadā, bet sievietēm - līdz 79,6 gadiem. Vienlaikus mūža ilguma attiecība starp dzimumiem saglabājusies nemainīga – sievietes dzīvo par gandrīz 10 gadiem ilgāk nekā vīrieši⁴.

Svarīgu informāciju sabiedrības veselības stāvokļa apzināšanā sniedz cilvēku veselības pašvērtējums un attieksme pret savu veselību. SPKC veiktajā Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījuma 2016.gada aptaujas dati parāda, ka pastāv veselības pašvērtējuma atšķirības starp dzimumiem. 62.6% vīriešu un 53.5% sieviešu uzskata savu veselības stāvokli par labu un diezgan labu, bet 7.9% vīriešu un 11.8% sieviešu – par diezgan sliktu un sliktu.

Eurostat apsekojuma dati par neapmierinātajām vajadzībām attiecībā uz veselības aprūpi 2011.gadā liecina, ka 20,4% Latvijas vīriešu un 23,3% sieviešu norāda, ka nav saņēmuši veselības aprūpi, kad tā bijusi nepieciešama. Kā galvenie trīs iemesli veselības aprūpes nesaņemšanai tiek minēti pārāk tāls ceļš līdz medicīnas aprūpei, tā ir pārāk dārga vai ir pārāk garas rindas uz veselības pakalpojumu saņemšanu – uz šīm problēmām norāda 13,7% Latvijas vīriešu un 17,9% Latvijas sieviešu.

Cilvēkresursi ir svarīgs rādītājs valsts veselības aprūpes vērtēšanā, kas norāda uz nozares kopējo kapacitāti. 2017.gadā Latvijā bija aptuveni 34,6 ārsti uz 10 000 iedzīvotāju (ārstu skaits bez zobārstiem, ar stažieriem un rezidentiem), no tiem – 9 ģimenes ārsti, kā arī

³ Slimību profilakses un kontroles centra aprēķini

⁴ <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/iedzivotaji/muza-ilgums/galvenie-raditaji/paredzams-muza-ilgums-pakapeniski-pieaug>

43,7 medicīnas māšas (medicīnas māšas ar vidējo profesionālo, pirmā līmeņa profesionālo augstāko un augstāko izglītību) uz 10 000 iedzīvotāju⁵. Kopš 2014.gada šis skaits nav mainījies. Saskaņā ar Pasaules Veselības organizācijas (PVO) vadlīnijām šis skaits nav pietiekams. Ņemot vērā kritisko situāciju mātes un bērna veselības jautājumos, svarīgs rādītājs ir arī ginekologu un dzemdību speciālistu pieejamība. 2017.gadā Latvijā bija 1,8 ārsti ginekologi, dzemdību speciālisti uz 10 000 iedzīvotāju (2014.gadā – 2.0). Arī sadalījums reģionālā līmenī ir nevienmērīgs – visvairāk speciālistu ir Rīgas reģionā⁶.

Latvijā visizplatītākais mirstības cēlonis ir neinfekciju slimības - sirds un asinsvadu slimības (SAS). 2017.gadā mirušo skaits no SAS veido 56% no visiem nāves gadījumiem, bet līdz 64 gadu vecumam – 34% no visiem mirušajiem. Sieviešu vidū mirstība no SAS ir augstāka. 2017.gadā mirstība no asinsrites sistēmas slimībām ir palielinājusies, sasniedzot 877,0 nāves gadījumus no asinsrites sistēmas slimībām uz 100 000 iedzīvotājiem sievietēm un 742,3 gadījumus uz 100 000 iedzīvotājiem vīriešiem (skatīt tabulu nr.2). Šo slimību galvenie cēloņi ir augsts asinsspiediens, aptaukošanās, augsts holesterīna līmenis, kā arī smēķēšana.

SPKC regulāri veic Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījumu. Pētījuma mērķis ir iegūt informāciju par Latvijas iedzīvotāju ar veselību saistītām uzvedības izpausmēm, atklāt sabiedrības veselības problēmas, parādīt to ģeogrāfisko un sociāli-demogrāfisko izplatību, kā arī iegūt precīzāku priekšstatu par veselības veicināšanas un izglītības uzdevumiem nākotnē. Pētījuma 2016.gada aptaujas dati rāda, ka liekās ķermeņa masas un aptaukošanās īpatsvars 15-74 gadīgo populācijā ir augsts – 54,6% (53,2% sieviešu un 56,2% vīriešu). Liekās ķermeņa masas prevalence vīriešiem ir 37,1% un sievietēm – 26,4%, savukārt aptaukošanās izplatība augstāka ir sievietēm – 26,8% nekā vīriešiem – 19,1%. Palielinoties vecumam, liekās ķermeņa masas un aptaukošanās izplatība pieaug. Arī mazkustīgs dzīvesveids, kā viens no daudzu neinfekcijas slimību riska faktoriem, ir mūsdienās kļuvis par aktuālu sabiedrības veselības problēmu. 2016.gada aptaujas rezultāti rāda, ka vismaz 4-6 reizes nedēļā ar fiziskiem vingrinājumiem (vismaz 30 minūtes) kopumā nodarbojas 12,5% respondentu (13,4% vīriešu un 11,8% sieviešu). Par mazkustīgu dzīvesveidu liecina arī respondentu atbildes uz jautājumu par brīvā laika pavadīšanas paradumiem. 43,7% vīrieši un 34,6% sievietes izvēlas savu brīvo laiku pavadīt lasot vai skatoties televizoru. SPKC veiktā pētījuma dati rāda, ka vīriešiem ir raksturīgāka atkarību izraisošu vielu lietošana (alkohols, smēķēšana). 2016.gada aptaujas rezultāti liecina, ka kopumā ik dienas smēķē 33% Latvijas iedzīvotāju vecumā no 15 līdz 74 gadiem, no kuriem 48,4% ir vīrieši un ievērojami mazāk – 19,5% sieviešu. Tāpat būtiska atšķirība pēc dzimuma ir saistībā ar alkohola lietošanu: 2-3 reizes mēnesī un biežāk stipros alkoholiskos dzērienus lieto 43% vīriešu un 14,2% sieviešu, vīnu 2-3 reizes mēnesī un biežāk lieto 12,5% vīriešu un 20,8% sieviešu, attiecīgi alu lieto 58% vīriešu un 17% sieviešu⁷.

Otrs izplatītākais nāves cēlonis ir ļaundabīgie audzēji. Saslimstība ar ļaundabīgajiem audzējiem sievietēm pieaug jau pēc 25 gadu vecuma, vīriešiem – pēc 45 gadu vecuma un tas saistīts ar dzimumspecifiskajiem audzējiem, kas sastopami arī jaunākās vecuma grupās (dzemdes kakla ļaundabīgais audzējs, krūts ļaundabīgais audzējs). 2010.gadā tika ieviesta 12

⁵ Valsts statistikas pārskats "Pārskats par ārstniecības iestādes darbību". SPKC

⁶ Valsts statistikas pārskats "Pārskats par iestādes personālu". SPKC

⁷ Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījums, 2016, SPKC, 2017

gadus vecu meiteņu vakcinācija pret dzemdes kala vēzi izraisošo cilvēka papilomas vīrusu. Sieviešu vidū mirstība no audzējiem ir zemāka – 2017.gadā 263 gadījumi uz 100 000 iedzīvotāju, kamēr starp vīriešiem – 362 gadījumi uz 100 000 iedzīvotāju (skatīt tabulu nr.2) Visbiežākais nāves cēlonis ļaundabīgo audzēju grupā vīriešiem ir bronhu un plaušu ļaundabīgais audzējs, citi biežāk sastopamie ļaundabīgie audzēji – kuņģa, kolorektālās daļas, aizkuņģa dziedzera un prostatas ļaundabīgie audzēji. Sievietēm visbiežākais nāves cēlonis ļaundabīgo audzēju grupā ir krūts un kolorektālais ļaundabīgais audzējs, tiem seko aizkuņģa dziedzera, bronhu un plaušu ļaundabīgais audzējs un kuņģa ļaundabīgie audzēji.

Ārējie nāves cēloņi ir viena no trim galvenajām iedzīvotāju nāves cēloņu grupām. Pie ārējiem nāves cēloņiem pieskaitāms tīšs paškaitējums, transporta nelaimes gadījumi, noslīkšanas un slīkšanas, vardarbība u.c. Kopumā Latvijā mirstība no ārējiem nāves cēloņiem samazinās, no 2014.- 2017.gadam - par 8% jeb no 93,8 uz 100 000 iedzīvotāju līdz 86,4 uz 100 000 iedzīvotāju (skatīt tabulu nr.2.) Mirstības rādītājos no ārējiem nāves cēloņiem ir nozīmīgas atšķirības dzimumu grupās. Vīriešiem ir apmēram trīs reizes augstāka mirstība nekā sievietēm: 2017. gadā mirstība no ārējiem nāves cēloņiem vīriešiem bija 132,9 uz 100 000 vīriešu, savukārt sievietēm – 46,9 uz 100 000 sieviešu⁸.

Tabula nr.2

Mirstība pēc galvenajiem nāves cēloņiem Latvijā (mirušo skaits uz 100 000 iedzīvotāju)⁹

	2014		2015		2016		2017	
	Sievietes	Vīrieši	Sievietes	Vīrieši	Sievietes	Vīrieši	Sievietes	Vīrieši
Pavisam kopā	1356,4	1483,7	1404,1	1450,6	1408,2	1476,7	1432,6	1502,7
Ļaundabīgie audzēji	253,8	353,8	264,7	335,3	259,4	349,8	262,6	362,1
Asinsrites sistēmas slimības	868,1	732,8	893,8	724,1	874,3	731,9	877,0	742,3
Ārējie nāves cēloņi	41,8	155,2	40,7	145,4	42,8	136,8	46,9	132,9

Datu avots: SPKC

Lai veicinātu iedzīvotāju veselību, VM pastāvīgi strādā pie normatīvā regulējuma pilnveidošanas dažādās sabiedrības veselības jomās, tāpat sadarbībā ar SPKC pastāvīgi informē un izglīto sabiedrību, izstrādā informatīvos materiālus, infografikas, izglītojošās mācību filmas un īsteno citus pasākumus seksuālo un reproduktīvo veselību īpaši jauniešiem, profesionālo izglītības iestāžu audzēkņiem (par abortu, pubertāti, attiecībām), materiāli jauniešiem vecākiem (māmiņām par krūts ēdināšanu), veselīga uztura nozīmi, fizisko aktivitāšu, psihiskās veselības veicināšanai un atkarību profilaksei, tostarp izglītojot speciālistus, t.sk. pedagogus par veselības veicināšanas jautājumiem. Ar ESF finansējuma atbalstu 24 pašvaldībās ir uzsākti izglītojoši un arī praktiski fizisko aktivitāšu pasākumi dažādu vecuma grupu iedzīvotājiem, lai ne tikai veicinātu iedzīvotāju fizisko aktivitāti, bet arī stiprinātu paaudžu saliedētību.

⁸ Latvijas iedzīvotāju nāves cēloņu datu bāze. SPKC

⁹ Latvijas iedzīvotāju nāves cēloņu datu bāze. SPKC

Lai veicinātu sabiedrības interesi un izplatītu informāciju par veselības aprūpes pakalpojumiem, pārskata periodā VM sadarbībā ar NVO ir īstenojusi sabiedrības informēšanas pasākumus – kampaņa “Atļaujies būt vesela” ar mērķi aicināt sievietes pievērst uzmanību savai veselībai un atgādināt par ikgadējo profilaktisko valsts apmaksāto pārbaudi. Sievietes tika informētas par ginekoloģisko, profilaktisko apskāšu nozīmi, norisi, pieejamību un par reproduktīvās veselības veicināšanu. 2015. un 2017.gadā realizēta VM un SPKC kampaņa „HIV nešķiro – tas attiecas arī uz Tevi!”, kuras mērķis bija pakāpeniski mainīt sabiedrības attieksmi par HIV kā “nepareizu” slimību, skaidrot ar HIV profilaksi saistītos jautājumus un eksprestesta nozīmi infekcijas agrīnai diagnostikai. 2017.gadā īstenota kampaņa “Bērnām droši”, informējot jaunos un topošos vecākus par bērnu traumatisma profilaksi un izstrādāts informatīvais materiāls vecākiem, lai vidi mājās padarītu bērnam drošāku.

Viens no rādītājiem, kas raksturo iedzīvotāju uzvedības paradumus, ir abortu skaits. Mākslīgo abortu skaits Latvijā turpina samazināties (no 248 uz 1000 dzīvi dzimušiem 2014.gadā uz 190/1000 2017. gadā). Uz 1000 reproduktīvā vecuma sievietēm (15–49 gadi) mākslīgo abortu skaits 2014. gadā bija 11,8; 2015. – 10,9; 2016. – 10,2, bet 2017. gadā 9,3¹⁰. 2014.gadā Latvijā vidējais mātes vecums, piedzimstot pirmajam bērnam, bija 26,3 gadi. Pēdējo gadu laikā tam ir tendence pieaugt (2017.gadā tas bija 27,2). 2017.gadā nedaudz samazinājies jaundzimušo īpatsvars nepilngadīgām mātēm (15-17 gadi) – 0,8% no jaundzimušajiem (2014. gadā – 1,0%)¹¹.

2014.gadā mātes mirstība bija 14,0 uz 100 000 dzīvi dzimušo. No 3 mirušajām sievietēm 1 gadījumā nāves cēlonis bija tieši saistīts ar grūtniecību. 2015.gadā rādītājs pieauga 4 reizes (55,2 uz 100 000 dzīvi dzimušo), un 8 no 12 gadījumiem nāves cēlonis bija tieši saistīts ar grūtniecību. 2016.gada rādītājs samazinājās uz pusi – 23,1 uz 100 000 dzīvi dzimušajiem (kopā 5 nāves gadījumi). 2017.gadā bija 1 mātes nāves gadījums, kas ir 4,9 uz 100 000 dzīvi dzimušajiem, nāves cēlonis bija tieši saistīts ar grūtniecību¹².

Latvijā laika periodā no 2014.-2017.gadam vērojama tendence pakāpeniski samazināties jaunatklāto STI gadījumu skaitam (2017.–94,5 gadījumi uz 100 000 iedzīvotājiem, no kuriem reģistrēts 77,1 STI gadījumi vīriešiem un 109,4 – sievietēm). Tomēr Latvijā saslimstība ar sifilisu pārsniedz vidējo saslimstību ES/EEZ valstīs, kas liecina par to, ka joprojām ir nepietiekamas iedzīvotāju, tai skaitā pusaudžu un jauniešu, zināšanas par STI profilakses jautājumiem. SPKC dati rāda, ka 2017.gadā Latvijā jaunatklātie reģistrētie HIV infekcijas gadījumi uz 100 000 iedzīvotājiem pēdējos trijos gados saglabā līdzīgu tendenci. 2017.gadā saslimstības ar HIV rādītājs bija 19,1 HIV infekcijas gadījums uz 100 000 iedzīvotājiem, no kuriem 65% HIV inficēto personu bija vīrieši un 35% sievietes.

Tabula nr.3

Jaunatklāto HIV infekcijas gadījumu skaits uz 100 000 iedzīvotājiem dalījumā pēc dzimuma

Gads	2014	2015	2016	2017
------	------	------	------	------

¹⁰https://www.spkc.gov.lv/upload/Gadagr%C4%81mata/Gadagr%C4%81mata%202017/8_mate_un_berns_2017.docx

¹¹https://www.spkc.gov.lv/upload/Gadagr%C4%81mata/Gadagr%C4%81mata%202017/8_mate_un_berns_2017.docx

¹²https://www.spkc.gov.lv/upload/Gadagr%C4%81mata/Gadagr%C4%81mata%202017/2_mirstiba_2017.docx

Vīrieši	25,8	29,1	25,6	27,0
Sievietes	10,3	12,1	12,7	12,4

Datu avots: SPKC, HIV/AIDS gadījumu valsts reģistrs

Pēdējos gados ir vērojama tendence, ka viens no biežāk izplatītajiem HIV infekcijas ceļiem ir heteroseksuālie dzimumkontakti (2017.gadā – 35,3%). Šī iemesla dēļ palielinās inficēšanās risks ar HIV sievietēm, kā arī palielinās risks HIV infekcijas vertikālai transmisijai no sievietes uz bērnu. 2017.gadā tika reģistrētas 66 ar HIV inficētas grūtnieces un 3 HIV vertikālās transmisijas inficēšanās gadījumi. 2017.gadā SPKC dati uzrāda, ka joprojām 36,4% no jaunatklātiem reģistrētiem HIV infekcijas gadījumiem ir ar nenoskaidrotu transmisijas ceļu, kas liecina par to, ka HIV inficētās personas ir stigmatizētas un nevēlas atklāt inficēšanās iemeslus.

Lai efektīvāk apzinātu HIV infekcijas izplatīšanās ceļus, riska faktorus, diagnostikas un ārstēšanas efektivitāti, no 2019. gada 1. jūlija informāciju par HIV/AIDS gadījumiem būs iespēja ievadīt tiešsaistē jaunizveidotā HIV/AIDS gadījumu valsts reģistrā (HIV reģistrs), kas dos iespēju izsekot katra slimības gadījuma norisei un ārstēšanai. Lai uzlabotu informācijas apmaiņu starp HIV inficēto grūtnieču aprūpē iesaistītiem speciālistiem (ginekologi, dzemdību speciālisti, neonatologi, infektologi), un nodrošinātu pilnvērtīgu HIV inficēto grūtnieču ārstēšanu un HIV infekcijas profilaksi jaundzimušajiem, kuri dzimuši HIV inficētām mātēm. Šāda HIV reģistrā iekļautā informācija palīdzēs izsekot līdzī bērna veselības stāvoklim antenatālā un perinatālā stāvoklī un sniegt savlaicīgu atbilstošu jaundzimušā veselības aprūpi.

No 2017.gada aprīļa no valsts budžeta līdzekļiem pilnībā tiek sniegts atbalsts HIV inficētām mātēm mākslīgo piena maisījumu zīdaiņiem un mākslīgo papildu ēdināšanas maisījumu zīdaiņiem iegādei, lai mazinātu HIV inficēšanās draudus ar mātes pienu.

Latvijā darbojas HIV profilakses punktu (HPP) tīkls. 2018. gadā 16 pašvaldībās darbojas 20 HIV profilakses punkti. HIV profilakses punktu tīkls, sadarbojoties ar SPKC, īsteno profilakses pasākumus HIV infekcijas, B un C hepatīta un sifilisa, kā arī citu ar asinīm un seksuālās transmisijas ceļā pārnesamu infekcijas slimību un tuberkulozes izplatības ierobežošanai personu grupās, kurām pastāv augsts minēto infekcijas slimību inficēšanās risks. 2017. gadā tika apmācīti HPP darbinieki, nevalstisko organizāciju speciālisti, sociālajiem darbinieki un citi iesaistītie speciālisti par kaitējuma mazināšanas pakalpojumu nodrošināšanu atbilstoši dzimuma atšķirībām ("Efektīvi kaitējuma mazināšanas pakalpojumi sievietēm, kuras lieto/injicē narkotikas"), kurās tika apgūti jautājumi par sievietes uztveri/izpratni par veselību; riskiem un kaitējuma pieredzi sieviešu vidū; jautājumi, kas skar grūtniecību un seksuālo un reproduktīvo veselību; seksuālo un intīmo partneru vardarbību un vardarbību pret sievietēm ieslodzījuma vietās; par sievietēm – prostitūtām; kā sasniegt sievietes, kuras lieto narkotikas; ieteikumi, kā uzlabot esošos pakalpojumus un veidot atbilstošu vidi.

SIEVIETES EKONOMIKĀ

Politikas/likumdošanas ietvars

2015.gada 12.maijā Ministru kabinets apstiprināja „Iekļaujošas nodarbinātības pamatnostādnes 2015.-2020. gadam”, kuras paredz visu personu vienlīdzīgas iespējas darba tirgū veicināšanu neatkarīgi no vecuma, dzimuma vai invaliditātes, un nodarbinātības iespēju uzlabošanu dažādām iedzīvotāju grupām, piemēram, jauniešiem, sievietēm, gados vecākiem iedzīvotājiem. Kā viens no politikas mērķiem ir noteikta darba samaksas atšķirību starp sievietēm un vīriešiem samazināšana.

2013.gada 22.novembrī Ministru kabinets apstiprināja „Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādnes 2014.-2020. gadam”. Pamatnostādņu mērķis ir nodrošināt Konvencijas īstenošanu un garantēt, ka personas ar invaliditāti vienlīdzīgi ar citiem spētu īstenot savas tiesības un brīvības uz cieņpilnu dzīvi. Pamatnostādnēs ir noteikti četri rīcības virzieni, lai veicinātu personu ar invaliditāti vienlīdzīgu iekļaušanos sabiedrībā, viens no tiem ir tieši vērsts uz personu ar invaliditāti nodarbinātības veicināšanu.

Darba tiesisko attiecību regulējumu Latvijā nosaka Darba likums. Latvijā vienlīdzīgas darba samaksas par vienādas vērtības darbu princips ir iestrādāts Darba likumā¹³, kas nosaka, ka darba devējam ir pienākums noteikt vienlīdzīgu darba samaksu vīriešiem un sievietēm par tādu pašu darbu vai vienādas vērtības darbu. Ja darba devējs pārkāpj šo noteikumu, darbiniekam ir tiesības prasīt atlīdzību, kādu darba devējs parasti maksā par tādu pašu darbu vai vienādas vērtības darbu. Atbildīgā institūcija par valsts uzraudzību un kontroli darba tiesisko attiecību jomā ir Valsts darba inspekcija, un atbildīgā institūcija par vienlīdzīgas attieksmes ievērošanu un diskriminācijas novēršanu ir Tiesībsarga birojs.

2015.gada 1.janvārī stājās spēkā grozījumi Darba likumā, kas paredz papildatvaļinājumu arī tiem darbiniekiem (gan sievietēm, gan vīriešiem), kuru aprūpē ir mazāk par trim bērniem vecumā līdz 14 gadiem - ne mazāk par vienu darba dienu (līdz šim papildatvaļinājumu piešķirta tiem darbiniekiem, kuru aprūpē ir trīs vai vairāki bērni vecumā līdz 16 gadiem vai bērns ar invaliditāti līdz 18 gadu vecumam, kā arī tiem darbiniekiem, kuru darbs saistīts ar īpašu risku).

Pārskata periodā pilnveidots normatīvais regulējums, kas vērsts uz darba un ģimenes dzīves saskaņošanu. No 2014.gada 1.oktobra stājās spēkā izmaiņas vecāku pabalsta izmaksā. Jaunais vecāku pabalsta regulējums ir vairāk labvēlīgs nodarbinātiem bērnu vecākiem, t.i., ļauj vecāku pabalstu daļējā apmērā (30%) saņemt arī bērna kopšanas atvaļinājuma laikā ienākumus gūstošai personai un ļauj elastīgi apvienot darbu ar bērna kopšanu.

2017.gadā stājās spēkā grozījumi likumā „Par maternitātes un slimības apdrošināšanu”, nosakot, ka tiesības uz vecāku pabalstu ir arī personai, kura nav nodarbināta pabalsta piešķiršanas dienā, bet tāda ir bijusi, iestājoties grūtniecības vai dzemdību atvaļinājumam. Tāpat tiesības uz paternitātes pabalstu piešķir arī vienam no vecākiem sakarā ar ārpusģimenes aprūpē esoša bērna vecumā līdz trim gadiem adopciju. Ja persona ir

¹³ <http://likumi.lv/doc.php?id=26019>

adoptējusi bērnu vecumā līdz 3 gadiem, tad personai kā vienam no bērna vecākiem (mātei vai tēvam) ir tiesības uz 10 kalendāro dienu ilgu atvaļinājumu sakarā ar bērna adopciju.

Nodokļu politikai ir būtiska ietekme gan uz personu motivāciju iesaistīties darba tirgū, gan strādājošo ienākumiem un dzīves līmeni. No 2018. gada 1. janvāra tiek īstenota plaša nodokļu reforma. Būtiskākie Nodokļu reformas ietvaros īstenotie pasākumi ir vērsti uz darbaspēka nodokļu sloga samazināšanu, ienākumu palielināšanu strādājošiem ar zemiem ienākumiem un ģimenēm ar bērniem. Lielāks nodokļu sloga samazinājums ir plānots zemo algu saņēmējiem un ģimenēm ar bērniem, piemēram, strādājošam bez apgādībā esošām personām, kurš saņem 67% no vidējās darba algas, darba spēka nodokļu slogs¹⁴ samazināsies no 41,8% 2016. gadā uz 39,1% 2020. gadā. Savukārt, strādājošam ar vienu apgādībā esošu personu, kurš saņem 67% no vidējās darba algas, darba spēka nodokļu plaisa samazināsies no 36,2% 2016. gadā uz 33,5% 2020. gadā. Nodokļu reformas ietvaros ir paaugstināts atvieglojums par apgādībā esošu personu (no 175 euro 2017. gadā) uz 200 euro 2018. gadā, kas ar katru gadu pieaug, 2019. gadā sasniedzot 230 euro, bet 2020. gadā 250 euro mēnesī par apgādībā esošu personu. Tāpat ir ieviesta progresīva iedzīvotāju ienākuma nodokļa (turpmāk-IIN) sistēma, palielināts IIN atvieglojumu apmērs par apgādībā esošu personu un paaugstināts diferencētais neapliekamais minimums.

Lai palielinātu zemo algu saņēmēju ienākumu līmeni, laika posmā no 2014.gada līdz 2018.gadam ir vairākkārt palielināta minimālā mēneša darba alga (2014.gadā – 320 euro, 2015.gadā – 360 euro, 2016.gadā – 370 euro, 2017.gadā – 380 euro, 2018.gadā – 430 euro).

Lai sekmētu ģimenes un darba dzīves savienošānu, tādējādi veicinot sieviešu līdzdalību darba tirgū, 2013.gadā tika izveidots valsts finansiālais atbalsts pirmsskolas izglītības iestāžu pieejamības sekmēšanai. Valsts atbalsts tika sniegts privātajām pirmsskolas izglītības iestādēm un privātajiem bērnu uzraudzības pakalpojumu sniedzējiem-auklēm ar noteikumu, ka laika posmā no 2013.gada septembra līdz 2015.gada decembrim pašvaldības radīs iespēju, kā atrisināt pirmsskolas pieejamības problēmu. Beidzoties šim periodam, atsevišķām pašvaldībām šo problēmu nebija izdevies atrisināt. Tāpēc valsts budžeta atbalsts tika pagarināts līdz 2016.gada 31.maijam, lai nodrošinātu pēctecību un dotu papildus laiku pašvaldībām pārkārtoties. Turpmāk pašvaldības atbilstoši Ministru kabinetā apstiprinātai kārtībai un metodikai, nodrošinās līdzfinansējumu privātas pirmsskolas izglītības gadījumā, ja bērnam, kurš sasniedz pusotra gada vecumu un kura dzīvesvieta deklarēta pašvaldības administratīvajā teritorijā, netiek nodrošināta vieta pašvaldības bērnudārzā. 2018.gadā pašvaldību vidējais atbalsts bērniem no pusotra gada līdz četrus gadu vecumam ir 221,65 euro (2017.gadā – 212,33 euro) un bērniem, kam tiek īstenota obligātā sagatavošana pamatizglītības ieguvei, pašvaldības atbalsts ir 156,73 euro. Kopumā 20 pašvaldības atbilstoši savām budžeta iespējām ir noteikušas atbalsta apmēru bērniem, kuri izmanto aukļu pakalpojumus. 2018. gadā vidējais pašvaldību atbalsts ir 142,14 euro. Salīdzinot ar 2017.gadu, pašvaldību vidējais atbalsts auklēm ir pieaudzis par 8,82 euro.

¹⁴Nodokļa slogs jeb ķīlis (*tax wedge*) – raksturo starpību starp darba ņēmēja neto ienākumiem un to, cik šis darbaspēks izmaksā darba devējam. To aprēķina kā darba nodokļu (iedzīvotāju ienākuma nodokļa, darba ņēmēja un darba devēja valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu) procentuālo attiecību pret darba algu pirms visu nodokļu nomaksas un darba devēja valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu summu.

Lai atvieglotu ģimenēm ar bērniem iespēju nodrošināt pirmo iemaksu kredītam mājokļa iegādei vai būvniecībai, akciju sabiedrība „Attīstības finanšu institūcija Altum” izsniedz garantijas personām, ar kurām kopā dzīvo un kuru apgādībā ir vismaz viens nepilngadīgs bērns. 2017. gadā programma tika paplašināta. Turpmāk garantiju pirmajai iemaksai kredītam mājokļa iegādei vai būvniecībai būs iespēja saņemt ne tikai ģimenēm ar bērniem, bet arī personām, kas nepārsniedz 35 gadu vecumu un ieguvušas augstāko vai profesionālo izglītību. Veiktās izmaiņas atbalsta saņemšanas nosacījumos paredz, ka garantiju ģimenēm ar bērniem varēs izmantot personas, ar kurām kopā dzīvo un kuru apgādībā ir bērns, kas nav sasniedzis 24 gadu vecumu, tādējādi paplašinot arī šo iedzīvotāju grupu, kas var saņemt atbalstu no programmas.

Kopš 2017. gada strādājošajiem, tai skaitā ar zemu izglītības līmeni, ir iespēja paaugstināt savu profesionālo kompetenci un konkurētspēju, piesakoties mācībām ESF līdzfinansēta projekta “Nodarbināto personu profesionālās kompetences pilnveide” ietvaros. Projektā tiek īstenotas profesionālās tālākizglītības, profesionālās pilnveides un neformālās izglītības programmas, kā arī ārpus formālās izglītības sistēmas apgūtās profesionālās kompetences novērtēšana nodarbinātiem vecumā no 25 gadiem, tai skaitā ar zemu izglītības līmeni¹⁵, ar izglītību specialitātē, kurā vērojams darbaspēka trūkums, vai ar izglītību specialitātē, kurā cilvēkresursu piedāvājums pārsniedz pieprasījumu. Prioritāri atbalsts sniegts sociālā riska grupu nodarbinātajiem. Sociālās atstumtības riskam pakļauto nodarbināto iesaistes veicināšanai projektā, mācību laikā ir pieejams papildus atbalsts – surdotulks un asistents personām ar invaliditāti. Tiek sniegts arī atbalsts reģionālajai mobilitātei nodarbinātajiem, kam piešķirts maznodrošinātas vai trūcīgas personas statuss. Plānots, ka līdz projekta īstenošanas perioda beigām, 2022. gada 31. decembrim, projektā tiks iesaistītas 36 tūkst. personu.

Lai veicinātu ilgāku un kvalitatīvāku līdzdalību darba tirgū gados vecākiem nodarbinātajiem¹⁶, tiek īstenoti darba tirgus atbalsta pasākumi iedzīvotājiem vecumā 50 gadi un vairāk, īpaši līdz pensionēšanās vecuma sasniegšanai, kas saskaras ar šķēršļiem iesaistei vai palikšanai darba tirgū. Atbalsta pasākumi paredz informatīvu pasākumu īstenošanu ar mērķi veicināt darba devēju un sabiedrības izpratni kopumā par sabiedrības un darbaspēka novecošanās tendencēm un iespējamajiem risinājumiem ilgākam un labākam darba mūžam; darba vides un cilvēkresursu potenciāla izvērtējumu, nosakot darba vides un organizācijas piemērotību gados vecāko darbinieku potenciāla izmantošanai un veicot gados vecāko darbinieku zināšanu, prasmju un veselības stāvokļa novērtējumu; apmācību un mūžizglītības iespēju nodrošināšanu, pielāgojot darba vietas un ieviešot elastīgas darba formas, kā arī veicinot starppaaudžu prasmju nodošanu.

Situācijas raksturojums

Gan sieviešu, gan vīriešu ekonomiskās aktivitātes (nodarbinātība vai aktīvi darba meklējumi) līmenis pēdējo desmit gadu laikā ir pieaudzis; sieviešu ekonomiskajai aktivitātei ir tendence pieaugt straujāk (par 4 procentpunktiem sievietēm un 1,5 procentpunktiem

¹⁵ Pabeigta vai nepabeigta pamatizglītība vai vispārējā vidējā izglītība.

¹⁶ Darbības programmas *Izaugsme un nodarbinātība* 7.3.2. specifiskā atbalsta mērķa *Paildzināt gados vecāku nodarbināto darbaspēju saglabāšanu un nodarbinātību* projekts Nr. 7.3.2.0/16/1/001 “*Atbalsts ilgākam darba mūžam*”.

vīriešiem). 2017.gadā saskaņā ar CSP datiem, sieviešu ekonomiskā aktivitāte vecumā no 20 līdz 49 gadiem ir zemāka nekā vīriešu ekonomiskā aktivitāte šajā vecuma grupā. Attiecīgi vecuma posmā 25–39 gadi tā ir aptuveni 82–86% sievietēm un 91–94% vīriešiem. Vēlākos vecuma posmos ekonomiskās aktivitātes atšķirības mazinās.

Pēdējo septiņu gadu laikā gan vīriešu, gan sieviešu nodarbinātības līmenim ir vērojama stabila pieauguma tendence. 2017.gadā nodarbinātības līmenis vīriešiem bija 71,9% un sievietēm – 68,4% (15-64 gadu vecumā). Nodarbinātības rādītāji atšķiras noteiktās vecuma grupās, kur sievietēm vecuma grupā 25-34 nodarbinātības rādītājs ir zemāks nekā vīriešiem (2017.gadā vīriešiem – 26,8%, sievietēm – 21,9%), savukārt vecuma grupā 55-64 sieviešu nodarbinātība ir augstāka nekā vīriešiem (2017.gadā vīriešiem – 16,6%, sievietēm – 20,4%). Pirmspensijas vecumposmā sieviešu īpatsvars gan nodarbināto, gan bezdarbnieku skaitā ir lielāks nekā vīriešu.

Pēdējos gados ir audzis strādājošo personu ar invaliditāti skaits. Ja 2014.gadā tās bija 39 435 personas, tad 2018.gadā – 49 204 personas. Jāatzīmē, ka nodarbinātības rādītājs pieaug līdz ar personu ar invaliditāti skaita pieaugumu. Visaugstākais nodarbinātības rādītājs starp nodarbināto personu ar invaliditāti vidū bija personām ar III invaliditātes grupu. 2014. gadā tie bija 59% no kopējā strādājošo personu ar invaliditāti skaita, 2017. gadā – 63%. Tas var tikt skaidrots gan ar to, ka personām ar III invaliditātes grupu ir mēreni izteikta invaliditāte (25-59% apmērā). Tāpat pakāpeniski uzlabojas arī kopējā darba tirgus situācija, pieaug reģistrēto vakancu skaits un darbā iekārtošanās iespējas. No nodarbinātām personām ar invaliditāti 51% ir sieviešu un 49% vīriešu.

Izglītības līmenis tieši korelē ar nodarbinātības līmeni – jo augstāka ir iegūtā izglītība, jo augstāki nodarbinātības rādītāji. 2017.gada 1.ceturksnī vīriešiem ar augstāko izglītību vecuma grupā 20-64 gadi nodarbinātības līmenis sasniedza 87,6%, savukārt sievietēm – 84,1%. Izglītības pozitīvā ietekme ir īpaši vērojama sievietēm, proti, nodarbinātības līmenis sievietēm ar zemāku izglītību ir nepilnas divas reizes mazāks kā vīriešiem ar tādu pašu izglītības pakāpi, bet paaugstinoties iegūtajam izglītības līmenim, sieviešu nodarbinātības līmenis arvien vairāk tuvinās vīriešu nodarbinātības līmenim ar analoģisku izglītības pakāpi. Šāda tendence apstiprina, ka izglītības ieguve ir viena no efektīvākajām stratēģijām labklājības un ekonomiskās neatkarības iegūšanai sievietēm.

2017. gadā uzsāktā ESF līdzfinansētā projekta “Nodarbināto personu profesionālās kompetences pilnveide” ietvaros mācības pabeiguši 9 038 nodarbinātie (t.sk. 1 677 nodarbinātie ar zemu izglītību). Kopumā mācībās iesaistīti 16,8 tūkst. pieaugušie t.sk. 3 481 nodarbinātie ar zemu izglītību. Sadarbībā ar NVA no 2017. gada oktobra līdz 2018. gada beigām karjeras konsultāciju saņēmis 321 nodarbinātais 209 nodarbinātie izmantojuši ārpus formālās izglītības sistēmas apgūtās profesionālās kompetences novērtēšanas pakalpojumu.

Saskaņā ar statistikas datiem sievietes izvēlas strādāt nepilnu darba laiku biežāk nekā vīrieši (2017.gadā Latvijā nepilna laika darbā strādāja 11,6% nodarbināto sieviešu un 5,3% nodarbināto vīriešu). Lai arī atšķirība starp nepilnu darba laiku nodarbināto sieviešu un vīriešu īpatsvaru ir salīdzinoši neliela, būtiski ņemt vērā iemeslus, ar ko sievietes un vīrieši šādas nodarbinātības izvēli pamato. 2017.gadā 4,3% sieviešu norādīja, ka izvēlas strādāt nepilnu darba laiku, jo pārējā laikā pieskata bērnu, kamēr bērna pieskatīšanas pienākumu veikšana

vīriešu izvēli strādāt nepilnu darba laiku faktiski neietekmē. Tāpat 16,8% sieviešu norādīja, ka izvēlas strādāt nepilnu darba laiku citu personisku vai ģimenes apstākļu dēļ, savukārt vīrieši šādu iemeslu norādīja 15,5% gadījumu. Šādu izvēli lielākoties ietekmē vairāku apstākļu kopums, tai skaitā dzimumu segregācija darba tirgū un no tās izrietošā ienākumu nevienlīdzība, kā arī bērnu uzraudzības pakalpojumu trūkums pašvaldībās.

2014.gadā atšķirība starp sieviešu un vīriešu bruto darba samaksu sasniedza 17%, kas ir augstāks nekā ES-28 vidējais rādītājs (16,3%).¹⁷ Situācija nedaudz uzlabojās 2017.gadā, plaisai samazinoties līdz 15,7%. Līdzīgi kā lielai daļai ES valstu, lielākās darba samaksas atšķirības Latvijā ir pilna laika strādājošiem, turklāt visizteiktākās tās ir strādājošajiem 35-44 gadu vecuma grupā. Pretstatā lielākai daļai ES valstu, kur lielākās darba samaksas atšķirības ir vērojamas privātā sektorā strādājošiem, Latvijā lielākas darba samaksas atšķirības ir publiskajā sektorā (attiecīgi 19,4% un 14,2%). Sabiedrības aptaujas rezultāti parāda, ka 54,6% respondentu sieviešu un 41,5% respondentu vīriešu uzskata, ka vīriešiem ir lielāka iespēja saņemt lielāku algu par to pašu darba apjomu.¹⁸

Latvijā darba tirgū ir nozares un profesijas, kurās vērojama izteikta dzimumu segregācija. Vislielākais vīriešu pārsvars vērojams būvniecības sektorā, transporta, uzglabāšanas, informācijas un komunikācijas pakalpojumu, lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības, kā arī rūpniecības un enerģētikas jomās. Savukārt vislielākais sieviešu pārsvars vērojams veselības un sociālās aprūpes jomā, izglītībā, kā arī tirdzniecības, izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu jomā.

Analizējot darba samaksas atšķirības pa nozarēm, redzams, ka sieviešu un vīriešu algu starpība ir lielāka tajās nozarēs, kur vairāk nekā puse nodarbināto ir sievietes.¹⁹ 2017.gadā visredzamākā algu atšķirība bija finanšu nozarē, kur sievietes pelnīja par 37,48% mazāk nekā vīrieši. Tirdzniecībā šis rādītājs bija 26,9%. Savukārt valsts pārvaldē, kur sieviešu ir vairāk nekā puse no nodarbinātajiem, darba samaksas atšķirības ir nelielas – 1,8%.

Atšķirības darba samaksā veido vairāku iemeslu kopums - horizontāla un vertikāla darba tirgus segregācija, nevienlīdzīgs pienākumu sadalījums ģimenē un mājsaimniecības pienākumu veikšanā, kur sievietes veic lielāku neapmaksātā darba daļu, kā arī stereotipi un priekšstati par sieviešu un vīriešu lomu sabiedrībā, kas ietekmē personas izvēli saistībā ar izglītību un vēlāk arī ar nodarbinātību.

Pārskata periodā vērojams sieviešu aktivitātes pieaugums uzņēmējdarbībā. Kaut gan vīriešu uzņēmēju ir teju divas reizes vairāk, tomēr, pakāpeniski sieviešu uzņēmēju skaits aug (skatīt tabulu nr.4).

Eiropas dzīves kvalitātes 2016.gada pētījuma dati liecina, ka tikai 24% sieviešu un 21% vīriešu Latvijā atzīst, ka viņu darba stundas nav pietiekami saskaņotas ar viņu ģimenes un sabiedriskajiem pienākumiem. 32% aptaujāto sieviešu un 31% vīriešu uzskata, ka ir drīzāk grūti vai ļoti grūti apvienot algotu darbu ar tuvinieku aprūpes pienākumiem. Pētījumā piedalījās gan strādājošas, gan nestrādājošas personas, kas kopj citu ģimenes locekli. Strādājošām personām bija raksturīgi izvēlēties tādu nodarbinātības formu vai darba slodzi,

¹⁷ http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Gender_pay_gap_statistics

¹⁸ Attieksme pret dzimumu līdztiesības jautājumiem sabiedrībā. Latvijas fakti. 2014.gada septembris

¹⁹ CSP datu bāze, tematiskā joma „Darba samaksa”, pieejams <http://data.csb.gov.lv/sq/19902>

kuru iespējams savienot ar aprūpes pienākumiem (pašnodarbinātību, gadījuma darbus, elastīgu darba laiku vai maiņu darbu, saskaņojot darba grafiku ar partnera darbu). Minētās darba un aprūpes pienākumu saskaņošanas stratēģijas vienlīdz raksturīgas kā vīriešiem, tā sievietēm. Savukārt nespēja atrast tādu darbu, kuru iespējams savienot ar aprūpes pienākumiem, ir biežāk minētais sieviešu bezdarba iemesls.²⁰

Tabula nr.4

Nodarbinātie vīrieši un sievietes pēc statusa (%)

	2013	2014	2015	2016	2017
Vīrieši					
Darbinieks (darba ņēmējs)	86,2	85,6	84,2	84,0	85,0
Darba devējs (īpašnieks)	5,5	5,6	6,1	6,1	6,3
Sievietes					
Darbinieks (darba ņēmējs)	90,6	91,2	90,5	90,1	89,6
Darba devējs (īpašnieks)	2,9	2,4	2,6	2,5	3,1

Datu avots: CSP

2018.gada Eirobarometra aptaujas rezultāti par Latviju liecina, ka 60% respondentu ir izmantojuši vai zina, ka ir iespējams izmantot elastīgas darba formas. Tajā pašā laikā 36% šādas iespējas darbavietā netiek piedāvātas. Sievietes nedaudz mazāk (59%), nekā vīrieši – (63%) piekrīt, ka viņu darbavietā ir iespējams saskaņot darba un ģimenes dzīvi. Savukārt vecāku atvaļinājumu izmantojuši vai plāno izmantot tikai 47%, no kuriem sievietes to izmanto vairāk (63%) nekā vīrieši (22%). Jautājumā par to, kas varētu veicināt vairāk vīriešus izmantot vecāku atvaļinājumu, kā būtiskākie faktori tika norādīti – pietiekams finansiālais atvietoājums (62%) un iespēja atvaļinājumu izmantot elastīgi (34%). 22% norādīja, uz pozitīvākas attieksmes no kolēģiem un darba devējiem nepieciešamību. No darba un ģimenes savienošanas iniciatīvām visbiežāk uzņēmumos tiek piedāvātas elastīgā darba laika iespējas (30%), samazinātas slodzes iespējamība (26%) un iespēja daļu darba laika strādāt attālināti (18%).

Vecāku pabalsts ir viens no valsts sociālās apdrošināšanas sistēmas īstermiņa pabalstiem, kura mērķis sākotnēji bija kompensēt personai negūtos ienākumus, kurus tā zaudē, atrodoties bērna kopšanas atvaļinājumā un pilnvērtīgi nododoties bērna aprūpei. Ņemot vērā, jauno regulējumu, kas pagarināja vecāku pabalsta izmaksas periodu līdz bērna pusotra gada vecumam un paredzēja vecāku pabalstu izmaksāt arī strādājošiem vecāka

²⁰ BISS (2017). Motivācijas paaugstināšanas un atbalsta pakalpojumu potenciālās mērķa grupas profilēšana un vajadzību izpēte. Gala ziņojums, 24.lpp., skat.

file:///C:/Users/User/Documents/darbsLM2018_15/Nodarbinatiba_novertejums/Gala_zinojums.pdf

pabalsta saņēmējiem, vecāku pabalsta saņēmēju skaits kopš 2014. gada ir pieaudzis no 12 541 pabalsta saņēmējiem (vidēji mēnesī) līdz 22 959 pabalsta saņēmējiem (vidēji mēnesī) 2018.gadā. 2018.gadā vecāku pabalstu saņēma 18 743 sievietes un 4 216 vīrieši. Vidējā apdrošināšanas iemaksu alga, no kuras aprēķina vecāku pabalstu, vīriešiem 2018.gadā bija 1318,26 euro, sievietēm – 923,08 euro (2014. gadā – 728,09 euro sievietēm, 1 228,77 euro – vīriešiem). 2018.gadā, salīdzinot ar datiem par 2015.gadu, par 63% ir pieaudzis strādājošo vecāku pabalsta saņēmēju skaits – attiecīgi strādājošo vīriešu skaits pieaudzis par 41% un strādājošo sieviešu skaits palielinājies par 3,5 reizēm.

Pirmsskolas izglītības un aprūpes pieejamības veicināšana sniedz ieguldījumu iespēju nodrošināšanā sievietēm iekļauties darba tirgū. Diemžēl Latvijā pirmsskolas izglītības iestādes (PII) pakalpojums nav nodrošināts pilnā mērā. Uz 2018.gada 1.oktobri aptuveni 40 pašvaldībās ir rindas uz pašvaldības PII. Kopā rindā ir 7 536 bērni. Kaut gan normatīvajos aktos nav noteikta prasība pašvaldībām nodrošināt atbalstu bērniem, kuri izmanto bērnu uzraudzības pakalpojumus, tomēr, kopumā 20 pašvaldības atbilstoši savām budžeta iespējām ir noteikušas atbalsta apmēru bērniem, kuri izmanto bērnu uzraudzības pakalpojumus.

Lai motivētu pašvaldības iesaistīties darba un ģimenes dzīves saskaņošanas jautājumu risināšanā un izceltu labākos piemērus un risinājumus, kā pašvaldības rūpējas par ģimenēm ar bērniem, no 2017.gada tiek ieviesta programma “Ģimenei draudzīga pašvaldība”, kas ir pirmā šāda veida programma Eiropā valdības līmenī²¹. Programma paredz konkursa “Ģimenei draudzīgākā pašvaldība” organizēšanu, lai vērtētu Latvijas pašvaldības, nosakot tās pašvaldības, kas nodrošina lielāko atbalstu, daudzveidīgākos un pieejamākos pakalpojumus ģimenēm ar bērniem²², un informācijas apkopojumu veidošanu par pašvaldības sniegto atbalstu ģimenēm ar bērniem tīmekļvietnē www.vietagimenei.lv, kas sniedz pilnu informāciju vecākiem par viņu iespējām saņemt atbalstu savā pašvaldībā, tādējādi uzlabojot pakalpojumu pieejamību iedzīvotājiem.

Kopš 2015. gada valsts mājokļu atbalsta programmas ietvaros ir sniegusi atbalstu mājokļu iegādei vairāk nekā 10 749 ģimenēm, tādā veidā nodrošinot vairāk nekā 15,5 tūkst. bērnus ar mājokli. Savukārt jaunajiem speciālistiem ir piešķirtas jau vairāk nekā 850 garantijas. Kopējā izsniegto garantiju summa veido 76 milj.euro.

Lai pilnveidotu vecāku ģimenes locekļu aprūpes pakalpojumu pieejamību, laika posmā no 2014.-2018.gadam ir pilnveidoti un izveidoti vairāki atbalsta pakalpojumi, kuri mērķēti uz personu ar invaliditāti dzīves līmeņa uzlabošanu.

Lai atbalstītu tos bezdarbniekus, kuru zināšanas, motivācija un vēlme ir sākt uzņēmējdarbību, NVA piedāvā pasākumu komercdarbības vai pašnodarbinātības uzsākšanai, kas palīdz bezdarbniekiem ar iepriekšēju sagatavotību un ievirzi komercdarbības veikšanā uzsākt komercdarbību vai pašnodarbinātību un veiksmīgi darboties izvēlētajā jomā ne mazāk kā divus gadus. Pasākuma dalībnieku skaitā vērojams augstāks sieviešu īpatsvars (skatīt tabulu nr.5.). Katru gadu vidēji 50 izstrādāto biznesa plānu saņem pozitīvu ekspertu vērtējumu un tiek virzīti realizācijai.

²¹ Polijas pilsētā Ščecinā saņemta galvenā balva nacionālās valdības kategorijas nominācijā “Par ieguldījumu ģimeņu atbalstā”.

²² Uzvarētāja pašvaldības balvā saņem finansējumu ģimenei draudzīgas infrastruktūras vai pakalpojumu attīstībai. Kopējais konkursa budžets 2017. un 2018. gadā - 160 000 euro.

Tabula nr.5**NVA aktīvās nodarbinātības pasākumā “Pasākumi komercdarbības vai pašnodarbinātības uzsākšanai” iesaistīto dalībnieku skaits**

	2014	2015	2016	2017	2018
Kopā	129	157	164	211	213
Sievietes	90	127	118	146	154
Vīrieši	39	30	46	65	59

Datu avots: NVA

Latvijas Lauku attīstības programmas 2014.-2020. gadam pasākuma “Atbalsts LEADER vietējai attīstībai (SVVA – sabiedrības virzīta vietējā attīstība)” ietvaros tiek nodrošināts atbalsts vietējās ekonomikas stiprināšanas un vietējā potenciāla attīstības iniciatīvām, uzlabojot sociālo situāciju laukos, veicinot uzņēmējdarbības uzsākšanu un attīstību, veidojot labvēlīgu un pievilcīgu vidi dzīvošanai. Vietējās iniciatīvas visbiežāk ir aktīvo lauku sieviešu izstrādātas. Sievietes arī veido ap 80% lauku NVO dalībnieku. Visā Latvijas teritorijā šobrīd darbojas 35 vietējās rīcības grupas (vietējo pašvaldību, nevalstisko organizāciju, uzņēmēju un aktīvu lauku iedzīvotāju partnerība), kuras ir sagatavojušas savai teritorijai sabiedrības virzītas vietējās attīstības stratēģijas. Tās lēmumu pieņemšanā tiek nodrošināta lauku sieviešu, jauniešu un lauksaimnieku interešu pārstāvniecība.

SIEVIETES LĒMUMU PIENĒMŠANĀ

Abu dzimumu iesaiste lēmumu pieņemšanā dažādos uzņēmuma līmeņos ir viens no labas pārvaldības nozīmīgākajiem elementiem, jo tiek nodrošināta viedokļu dažādība, atšķirīgs skatījums un tiek ņemtas vērā gan sieviešu, gan vīriešu intereses un vajadzības. Turklāt dzimumu līdzsvars uzņēmumos un to augstākajā vadībā padara elastīgāku uzņēmumu sociālo vidi un uzlabo pieņemto lēmumu kvalitāti.

Eiropas Dzimumu līdztiesības institūta apkopotie dati atklāj, ka, salīdzinājumā ar citām ES valstīm, uzņēmējdarbībā Latvijā pastāv salīdzinoši līdzsvarota dzimumu pārstāvniecība. Kopumā biržā kotētajos uzņēmumos sieviešu īpatsvars valdēs 2018.gadā veidoja 29%, kas pārsniedz ES-28 vidējo rādītāju (26,2%).²³

Kā liecina Lursoft apkopotā informācija par 2015.gadu²⁴, no visiem Latvijas uzņēmējiem trešdaļa jeb 32,9% ir sievietes, turklāt kopējās tendences, salīdzinot ar iepriekšējiem gadiem, nav būtiski mainījušās (2014.gadā - 33,01%). Sievietes saskaņā ar Lursoft datiem galvenokārt vada mazos un mikrouzņēmumus, savukārt lielo uzņēmumu vadībā galvenokārt darbojas vīrieši. Šajā pētījumā ir secināts, ka vislabākie uzņēmumu finanšu rezultāti parādās, ja valdes sastāvā ir gan sievietes, gan vīrieši. Sieviešu īpatsvars Latvijas lielo uzņēmumu valdēs ir mazāks, savukārt mazo/vidējo uzņēmumu kategorijā ir ievērojami augstāks. Starp augstākā līmeņa vadītājiem – izpilddirektoriem, 27,3% veido sievietes, un attiecīgi 72,7% vīrieši, savukārt starp struktūrvienību vadītājiem un izpilddirektoriem 29% ir sievietes un 71% vīrieši.²⁵

Augstākā līmeņa vadītāju - sieviešu trūkums šķiet nepamatots vairāku iemeslu dēļ. Sieviešu nodarbinātības līmenis ir salīdzinoši augsts, un sieviešu īpatsvars augstākās izglītības ieguvēju vidū ir stabili augstāks nekā vīriešu, taču rādītāji par sieviešu pārstāvniecību varas un lēmumu pieņemšanas jomā ir zemāki nekā vīriešiem. No vienas puses, sabiedrības viedoklis par sieviešu un vīriešu iespējām uzsākt savu uzņēmējdarbību ir atbalstošs, norādot, ka dzimumam uzņēmējdarbības uzsākšanā nav nozīmes²⁶. To apliecina arī septītajā Amway globālajā uzņēmējdarbības pētījumā AGER 2016 konstatētais, proti, kopumā Latvijā 87% sieviešu un 82% vīriešu ir pozitīva attieksme pret uzņēmējdarbību, taču vien 40% sieviešu un 60% vīriešu var sevi iedomāties uzņēmēju lomā.

2014.gadā tika veikts pētījums „Sieviešu un vīriešu situācijas izpēte Latvijas lielajos uzņēmumos”, kura ietvaros secināts, ka Latvijas uzņēmējdarbības vidē varētu pastāvēt „stikla griesti” jeb strukturālie/kultūras/sociālie ierobežojumi sievietes karjeras izaugsmei, konkrēti, pārstāvniecībai uzņēmumu valdēs. Tieši fakts, ka vidējā līmeņa vadībā nav novērojama dzimumu disproporcija, liek izdarīt iepriekšminēto secinājumu – Latvijā sievietes ir vadītājas,

²³ EK, DG Justice, sadaļa Gender balance in decision-making positions; pieejams

http://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs/indicator/wmidm_bus_bus_wmid_comp_compbm

²⁴ <http://blog.lursoft.lv/2016/03/15/no-visiem-latvijas-uznemejiem-tresa-dala-ir-sievietes/>

²⁵ EIGE Dzimumu statistikas datu bāze, skat. https://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs/indicator/wmidm_bus_bus_wmid_comp_complex/bar/chart/year:2018-B2/geo:EU28,BE,BG,CZ,DK,DE,EE,IE,EL,ES,FR,HR,IT,CY,LV,LT,LU,HU,MT,NL,AT,PL,PT,RO,SI,SK,FI,SE,UK,IS,N O,ME,MK,RS,TR,BA/EGROUP:COMP/sex:M,W/UNIT:PC/POSITION:CEO/NACE:TOT

²⁶ Attieksme pret dzimumu līdztiesības jautājumiem sabiedrībā. Latvijas fakti. 2014.gada septembris.

bet ne augstākā līmeņa vadītājas.²⁷ Pētījumā par uzņēmumiem ir atklāts, ka tipiskais Latvijas lielo uzņēmumu valdes profils ir viena sieviete un četri vīrieši, no tiem valdes priekšsēdētājs ir vīrietis.

Latvijā sievietes politiskajā pārstāvniecībā un civildienestā jau ir ieņēmušas visaugstākos valsts amatus. 13.Saeimā tika ievēlēti 31% sieviešu, kas ir kas ir augstāks rādītājs nekā iepriekšējā Saeimas sasaukumā. 2019.gada februārī Ministru kabineta sastāvā no 14 ministriem 4 ir sievietes, attiecīgi vīrieši veido 71% un sievietes 29%. Pēdējo piecu gadu laikā sieviešu skaits Ministru Kabinetā ir bijis mainīgs. Pašvaldību vēlēšanās ievēlēto sieviešu īpatsvars 2017.gada vēlēšanās bija 33,7%.²⁸

Attiecībā uz sieviešu īpatsvaru augstāko valsts ierēdņu amatos Latvijā vērojama stabila vertikālā dzimumu segregācija – jo augstāks amats, jo mazāks sieviešu īpatsvars. Visaugstākais sieviešu īpatsvars ir zemākajās amatu grupās (speciālisti un struktūrvienību vadītāji un vietnieki), kas pakāpeniski samazinās, savukārt viszemākais ir augstākajā amatu grupā – valsts sekretāru līmenī (skatīt tabulu nr.6).

Tabula nr.6

Amatpersonu sadalījumu pēc dzimumiem amatu grupās iestādēs, kurās ieviests valsts civildienests, 2018.²⁹

Amatu grupa	Sievietes	Sieviešu īpatsvars %	Vīrieši	Vīriešu īpatsvars %	Kopā
Valsts sekretāri	4	31	9	69	13
Valsts sekretāra vietnieki	24	55	20	45	44
Iestādes vadītāji	31	51	30	49	61
Iestādes vadītāja vietnieki	49	60	33	40	82
Struktūrvienības vadītāji un vietnieki	1790	75	599	25	2389
Speciālisti	6778	77	2058	23	8836
Kopā:					11425

Datu avots: Valsts kanceleja

Salīdzinoši augsti dzimumu līdzsvara rādītāji ir arī tiesu sistēmā. Dažādos tiesu sistēmas līmeņos Latvijā ir gandrīz līdzvērtīga vai lielāka sieviešu pārstāvniecība, kā vīriešu. Septiņu Satversmes tiesas tiesnešu vidū ir trīs sievietes, turklāt par tiesas priekšsēdētāju ir ievēlēta sieviete. Savukārt Augstākās tiesas tiesnešu vidū 2018.gadā 65,7% ir sievietes.³⁰

²⁷ Ziņojums par pētījumu „Sieviešu un vīriešu situācijas izpēte Latvijas lielajos uzņēmumos”, SIF, 2014

²⁸ CSP datu bāze, tematiskā joma „Politiskā dzīve un reliģija”, skat. <http://data.csb.gov.lv/sq/19910>.

²⁹ Datu avots: Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības uzskaites sistēma, Valsts kanceleja, informācija uz 2018.g. 30.novembri

³⁰ https://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs/indicator/wmidm_jud_natcrt__wmid_natcrt_supcrt/bar

Visu instanču tiesās Latvijā sieviešu īpatsvars ir augstāks nekā vīriešu, turklāt vērojama tendence, ka kopš 2013.gada visu instanču tiesās gan skaitliskā, gan procentuālā ziņā sieviešu skaits un īpatsvars ir audzis salīdzinājumā ar vīriešu skaitu un īpatsvaru (skatīt tabulu nr.7).

Tabula nr.7

Tiesnešu skaits gada beigās

		Pavisam (skaits)	Sievietes, %
Pirmās instances tiesas	2013	256	80
	2014	266	80
	2015	271	80
	2016	274	82
	2017	275	82
Apgabaltiesas	2013	113	77
	2014	113	76
	2015	119	75
	2016	116	74
	2017	119	75
Augstākā tiesa	2013	50	54
	2014	47	62
	2015	45	69
	2016	36	64
	2017	35	66

Datu avots: CSP

Attiecībā uz sieviešu īpatsvaru ar ekonomiku saistītos amatos kopš Latvijas Bankas dibināšanas 1992. gadā Bankas prezidenti ir bijuši tikai vīrieši. Latvijas Bankas padomē un valdē sieviešu proporcija no 21% 2014.gadā ir samazinājusies uz 20% 2019. gadā³¹.

Analizējot dzimumu pārstāvniecību varas pozīcijās, ir redzams, ka Latvijai ir vidēji labi rezultāti salīdzinājumā ar citām ES valstīm. Ņemot vērā, ka specifiski pasākumi sieviešu un vīriešu skaita līdzsvarošanai lēmumu pieņemšanas amatos līdz šim nav īstenoti, Latvijas salīdzinoši labos rādītājus ir ietekmējuši kultūras un vēsturiski faktori, kā arī nepastāv regulatīvi šķēršļi, kas apgrūtinātu sieviešu dalību lēmumu pieņemšanā.

³¹ Latvijas Bankas tīmekļa vietne, <https://www.bank.lv/par-mums/struktura/valde>

SIEVIETES UN NABADZĪBA

Politikas/likumdošanas ietvars

Saskaņā ar Eiropas Sociālo hartu Latvijai ir saistoši panti par iedzīvotāju tiesībām uz aizsardzību pret trūkumu un sociālo nevienlīdzību. Ienākumu nevienlīdzības mazināšana ir noteikta kā viena no valdības budžeta prioritātēm likumā par vidēja termiņa budžeta ietvaru visā pārskata periodā. Latvijas mērķi nabadzības mazināšanai ir noteikti Nacionālajā attīstības plānā 2014.-2020. gadam³² un Nacionālajā reformu programmā „Eiropa 2020” stratēģijas īstenošanai³³.

Sociālās drošības sistēma Latvijā paredz daudzveidīgu atbalstu personai/ģimenei, lai noteiktās situācijās nodrošinātu ienākumus vai to aizvietošanu, tādejādi mazinot nabadzības risku. Sociāli apdrošinātām personām (personas, kuras ir veikušas valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas) nodrošina attiecīgu atbalstu noteikta sociālā riska iestāšanās gadījumā – bezdarbs, slimība, maternitāte, ģimenes pieaugums, pensionēšanās, darba negadījums, invaliditāte. Savukārt valsts sociālie pabalsti tiek maksāti noteiktām personu grupām, piemēram, ģimenēm ar bērniem, personām ar invaliditāti, apgādnieku zaudējušām personām un citām iedzīvotāju grupām. Kopš 2014.gada ir pilnveidoti esošie un ieviesta virkne jaunu politikas pasākumu, kas vērsti uz ģimeņu ar bērniem un ārpusģimenes aprūpes atbalsta palielināšanu.

Iekļaujošas nodarbinātības pamatnostādņu 2015.-2020. gadam³⁴ ietvaros līdztekus esošo aktīvās nodarbinātības pasākumu īstenošanai ir paredzēta arī vairāku mērķētu, Eiropas Sociālā fonda līdzfinansētu aktivizēšanas pasākumu ieviešana (atbalsts ilgstošajiem bezdarbniekiem, atbalsts sociālajai uzņēmējdarbībai, gados vecāku nodarbināto personu darbaspēju saglabāšanas un nodarbinātības veicināšana, personu ar invaliditāti vai garīga rakstura traucējumiem integrācija nodarbinātībā un sabiedrībā, motivācijas programma darba meklēšanai un mentora pakalpojumi personām ar invaliditāti, subsidētās darbavietas bezdarbniekiem). To mērķis ir veicināt nelabvēlīgākā situācijā esošo bezdarbnieku un darba meklētāju aktivizēšanu un iekļaušanos darba tirgū, kā arī sniegt atbalstu bezdarba riskam vairāk pakļautajām iedzīvotāju grupām.

2018. gada 1. aprīlī stājas spēkā Sociālā uzņēmuma likums, kura mērķis ir veicināt sabiedrības dzīves kvalitātes uzlabošanu un sekmēt sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju grupu nodarbinātību, radot labvēlīgu sociālās uzņēmējdarbības vidi.

2014.gadā tika apstiprināta koncepcija “Par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu”, kuras mērķis ir noteikt metodoloģiski pamatotu un sociālekonomiskajai situācijai atbilstošu minimālā ienākuma līmeni, kas kalpotu par atskaites punktu sociālās drošības sistēmas jomu (valsts sociālie pabalsti, sociālā apdrošināšana, sociālā palīdzība) ietvaros noteikto atbalsta pasākumu pilnveidošanai. Diemžēl valsts un pašvaldību budžeta resursu trūkuma dēļ ir ieviesti tikai atsevišķi koncepcijā plānotie pasākumi, kas vērsti uz nabadzības un sociālās atstumtības riska mazināšanu ģimenēm ar bērniem un pensijas vecuma cilvēkiem.

³²http://www.pkc.gov.lv/images/NAP2020%20dokumenti/20121220_NAP2020_Saeim%C4%81_apstiprin%C4%81ts.pdf

³³<http://polsis.mk.gov.lv/view.do?id=3517>

³⁴http://www.lm.gov.lv/upload/darba_tirgus/pamatnostadnes_latvijas_vestnesis.pdf

Ņemot vērā augsto nabadzības un sociālās atstumtības risku pensijas vecuma iedzīvotājiem, kā arī izteikto nabadzības riska palielināšanos tieši pensijas vecuma sievietēm, nozīmīgu ieguldījumu sieviešu nabadzības mazināšanā sniedz īstenotie pasākumi pensionāru ienākumu līmeņa palielināšanai. 2016.-2018.gadā tika veikta pensiju pārskatīšanu personām, kurām no 2010.gada 1.janvāra līdz 2015.gada 31.decembrim piešķirta vai pārrēķināta vecuma, izdienas vai apgādnieka zaudējuma pensija un kuras aprēķinā ir ņemti vērā negatīvie pensijas kapitāla indeksi. Kopš 2014.gada ir veiktas izmaiņas pensiju indeksācijā vecuma pensijām, lai veicinātu pensiju pieauguma atbilstību darba samaksas pieaugumam ar lielu apdrošināšanas stāžu, kā arī nodrošinātu lielāku atbalstu personām ar lielu apdrošināšanas stāžu. Sākot ar 2017.gadu, saskaņā ar grozījumiem Valsts sociālo pabalsta likumā, personai, kurai nebija tiesības uz valsts vecuma pensiju, ir tiesības saņemt valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu no dienas, kad tā ir sasniegusi noteikto pensionēšanās vecumu (iepriekš – pabalstu piešķir, ja persona bija par 5 gadiem pārsniegusi vecuma pensijas piešķiršanai nepieciešamo vecumu). Sākot ar 2019.gadu, laulātam pensionāram (vecuma, invaliditātes, izdienas vai speciālās valsts pensijas) otra laulātā nāves gadījumā būs iespēja saņemt pabalstu, ar nosacījumu, ja mirušais laulātais arī ir bijis pensijas (vecuma, invaliditātes, apgādnieka zaudējuma, speciālās valsts pensijas vai izdienas pensijas (izņemot resoru, izdienas pensijas)) saņēmējs. Pabalsta apjoms ir 50 procenti no mirušajam laulātajam piešķirtās pensijas, ko pārdzīvojušais laulātais varēs saņemt 12 mēnešus no pensijas saņēmēja nāves dienas. No 2020. gada pensiju sistēmas 2. līmeņa jeb valsts fondētās pensijas kapitālu būs iespēja atstāt mantojumā vai pievienot konkrēti norādītas personas pensijas kapitālam, ja cilvēks nomirs pirms pensijas vecuma.

Lai atbalstītu viena vecāka ģimenēs augošos bērnus (pārsvarā bērni dzīvo kopā ar māti), pakāpeniski tiek palielināts no Uzturlīdzekļu garantiju fonda izmaksājamo uzturlīdzekļu apmērs bērniem, kuru tēvi vai mātes izvairās no uzturlīdzekļu maksāšanas. Lai mazinātu nepilno ģimeņu nabadzību un visiem bērniem piedāvātu līdzvērtīgu sociālo nodrošinājumu, no 2017.gada 1.aprīļa ir palielināts valsts minimālā atbalsta apmērs apgādnieku zaudējušiem bērniem, tuvinot minimālo uzturlīdzekļu apmēram, kādu valsts garantē gadījumos, kad kāds no bērna vecākiem nepilda savus pienākumus un nenodrošina bērnam nepieciešamo uzturēšanu, un nosakot, ka par bērnu līdz 7 gadu vecuma sasniegšanai minimālais apmērs ir 92,5 euro (bērnā ar invaliditāti kopš bērnības – 106,72 euro), bet pēc bērna 7 gadu vecuma sasniegšanas – 111 euro. No 2018. gada minimālais uzturlīdzekļu apmērs ir noteikts 25% apmērā no minimālās mēneša darba algas katram bērnam līdz 7 gadu vecumam (107.50 euro mēnesī) un 30% apmērā - katram bērnam no 7 līdz 18 gadu vecuma sasniegšanai (129.00 euro mēnesī). 95% no visiem uzturlīdzekļu nemaksātājiem ir vīrieši. Kopš 2018. gada ir paplašināts tiesiskais regulējums, lai sodītu negodprātīgos vecākus, nosakot kriminālatbildību, kas paredz sodu ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai piespiedu darbu vai naudas sodu.

Ja ģimenes vai personas finanšu līdzekļi ir nepietiekami ikdienas vajadzību nodrošināšanai un tās ienākumi ir zemāki par valstī noteikto trūcīgās personas līmeni (128 euro uz vienu personu mājāsaimniecībā), ģimene/ persona var vērsties pēc sociālās palīdzības pašvaldībā.

Lai uzlabotu sociālās palīdzības saņēmēju pārklājumu, 2017.gada 9.februārī stājās spēkā grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā, kas paredz uzlabot

pieejamību sociālajai palīdzībai ģimenēm ar bērniem, ienākumu izvērtējumā neņemot vērā ģimenes valsts pabalstu. Tā rezultātā lielāks skaits ģimeņu ar bērniem ar zemiem ienākumiem kvalificējas trūcīgas ģimenes statusam un tādējādi var saņemt pašvaldību sniegtos sociālos pakalpojumus un sociālās palīdzības pabalstus. Turklāt šīs ģimenes var saņemt arī valsts nodrošinātos pakalpojumus un sniegto atbalstu trūcīgām personām. Ņemot vērā ģimenes valsts pabalsta palielinājumu ceturtajam un turpmākajiem bērniem ar 2017.gada 1.janvāri, uzlabojusies daudzbērnu ģimeņu materiālā situācija.

Lai paplašinātu pašvaldības sociālās palīdzības saņēmēju loku, 2018.gadā pacelts garantētais minimālo ienākumu līmenis no 49,80 euro līdz 53 euro personai mēnesī. Personu loku, kas ir tiesīgas saņemt pašvaldības palīdzību mājokļa jautājumu risināšanā, un kārtību palīdzības sniegšanā iedzīvotājiem dzīvokļa jautājumu risināšanā nosaka likums “Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā”³⁵. Saskaņā ar likumu starp personām, kas pirmām kārtām nodrošināmas ar dzīvojamo telpu, ir iekļautas noteiktu grupu maznodrošinātās personas (piemēram, tās, ar kurām kopā dzīvo un kuru apgādībā ir vismaz viens nepilngadīgs bērns, vai kuras ir sasniegušas pensijas vecumu, vai kurām ir noteikta invaliditāte), bez vecāku gādības palikuši bērni — pēc tam, kad bērns sasniedzis pilngadību un beigusies viņa ārpusģimenes aprūpe. Tāpat trūcīgas personas ir tiesīgas saņemt pašvaldību dzīvokļa pabalstu, kas ir noteikts kā viens no obligāti izmaksājamiem pašvaldību sociālās palīdzības pabalstiem.

Lai uzlabotu pašvaldību sociālo dienestu darbības efektivitāti un pilnveidotu klientiem sniegto pašvaldību sociālo atbalstu, kopš 2015. gada Labklājības ministrija ievieš Eiropas Sociālā fonda līdzfinansēto projektu „Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās”. Projekta ietvaros notiek sociālā darba speciālistu apmācības un supervīzija, tāpat tiek izstrādātas metodikas darbam ar dažādām klientu grupām, tai skaitā sociālais darbs ar vardarbībā cietušām personām, sociālais darbs ar personām ar garīga rakstura traucējumiem, sociālais darbs ar ģimenēm ar bērniem u.c.

Papildus pašvaldību nodrošinātajai sociālajai palīdzībai trūcīgās un maznodrošinātās personas, tai skaitā, nabadzības riskam pakļautās sievietes un sievietes ar bērniem, atbalstu var saņemt Eiropas Atbalsta fondu vistrūcīgākajām personām (turpmāk – EAFVP) līdzfinansēto aktivitāšu ietvaros. EAFVP atbalsts mazina pārtikas un pamata materiālo nenodrošinātību, vienlaikus mazina vistrūcīgāko iedzīvotāju sociālo atstumtību. Latvijā ar EAFVP atbalstu vistrūcīgākajām personām tiek nodrošināti pārtikas preču komplekti, higiēnas un saimniecības preču komplekti, individuālo mācību piederumu komplekti ģimenēm ar sākumskolas un pamatskolas vecuma bērniem (kancelejas piederumi, skolas soma, u.tml.), papildu bērnu pārtikas preču komplekti ģimenēm ar maziem bērniem vecumā no 7 līdz 24 mēnešiem, papildu higiēnas preču komplekti ģimenēm ar maziem bērniem vecumā līdz diviem gadiem (autiņbiksītes, u.tml.), papildpasākumi (informatīvi pasākumi, individuāls un grupu darbs, neformāli izglītojoši pasākumi, socializēšanas pasākumi). Lai sniegtu lielāku atbalstu iedzīvotājiem ar zemiem ienākumiem, 2018. gadā ir paplašināts EAFVP atbalsta saņēmēju loks. No 2019.gada janvāra atbalstu var saņemt arī maznodrošinātās personas vai ģimenes, kuru vidējie ienākumi mēnesī nepārsniedz 242 euro, līdzšinējo 188 euro vietā.

³⁵ <https://likumi.lv/doc.php?id=56812>

Lai uzlabotu bēgļu un alternatīvos statusu ieguvušo personu, tai skaitā sieviešu sociālo situāciju, 2015.gadā tika veikti grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā, paredzot šīm personām tiesības saņemt sociālos pakalpojumus un sociālo palīdzību. Personām ar alternatīvo statusu tika noteiktas tiesības saņemt garantētā minimālā ienākuma pabalstu, sociālā dienesta konsultācijas, kā arī patversmes un naktspatversmes pakalpojumus. Bērniem, kuriem piešķirts alternatīvais statuss, ir iespēja saņemt arī sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumus. Savukārt personām, kurām ir piešķirts bēgļa statuss, sociālie pakalpojumi un sociālā palīdzība pienākas tādā pat apmērā, kā citiem patstāvīgajiem Latvijas iedzīvotājiem. Savukārt patvēruma meklētājiem ir pieejams pakalpojums patvēruma meklētāju izmitināšanas centrā.

Nodokļu politika ir viens no ienākumu nevienlīdzības mazināšanas un ienākuma atbalsta līdzekļiem. Kopš 2014.gada ir veikti vairāki pasākumi ar iedzīvotāju ienākuma nodokli neapliekamā minimuma palielināšanai un iedzīvotāju ienākumu nodokļa atvieglojuma par apgādībā esošām personām paaugstināšanai. Īpaši vērienīgas izmaiņas notika 2018.gadā nodokļu reformas ietvaros, iezīmējot arī turpmāko gadu perspektīvu. Kopš 2014.gada ir palielināts iedzīvotāju ienākumu nodokļa atvieglojums par apgādībā esošām personām, kas 2014.gadā bija 75 euro, savukārt 2019.gadā jau 230 euro. No 2019.gada 1.janvāra ir palielināts maksimālais ar iedzīvotāju ienākuma nodokli neapliekamais minimums – 230 euro, turklāt tas ir diferencētais neapliekamais minimums, kas atkarīgs no nodokļa maksātāja gada ienākumu apmēra. To piemēro līdz noteiktam ienākuma līmenim. 2019.gadā ir paaugstināts mēneša ienākums – 1100 euro, līdz kuram tiek piemērots diferencētais neapliekamais minimums. Maksimālo neapliekamo minimumu 230 euro piemēro ienākumiem līdz 440 euro mēnesī, savukārt, ja ienākumi pārsniedz 1100 euro mēnesī, neapliekamo minimumu nepiemēro vispār. Diferencētais neapliekamais minimums tiek piemērots (korigēts) par taksācijas gadu, iesniedzot gada ienākumu deklarāciju.

No 2017. gada 1. janvāra IIN atvieglojums par apgādībā esošu personu tiek attiecināts arī uz nestrādājošu laulāto, kura apgādībā ir nepilngadīgs bērns, kurš saskaņā ar normatīvajiem aktiem ir atzīts par personu ar invaliditāti, ja nestrādājošais laulātais nesaņem ar nodokli apliekamu ienākumu vai valsts pensiju. Savukārt, no 2018. gada 1. jūlija tiks piemērots atvieglojums par nestrādājošu laulāto, kura apgādībā ir bērns vecumā līdz 3 gadiem vai, kura apgādībā ir trīs vai vairāk bērni līdz 18 gadu vecumam vai līdz 24 gadu vecumam, no kuriem vismaz viens ir jaunāks par septiņiem gadiem, kamēr bērns turpina vispārējās, profesionālās, augstākās vai speciālās izglītības iegūšanu vai, kura apgādībā ir 5 bērni līdz 18 gadu vecumam vai līdz 24 gadu vecumam, kamēr bērns turpina vispārējās, profesionālās, augstākās vai speciālās izglītības iegūšanu.

2013.-2018.gados turpinājās valstī noteiktās minimālās mēneša darba algas (normāla darba laika ietvaros - 8 stundas dienā un 40 stundas nedēļā) palielināšana. 2014. gadā valstī noteiktā minimālā mēneša darba alga bija 320 euro, no 2018. gada 1. janvāra minimālā alga valstī ir noteikta 430 euro.

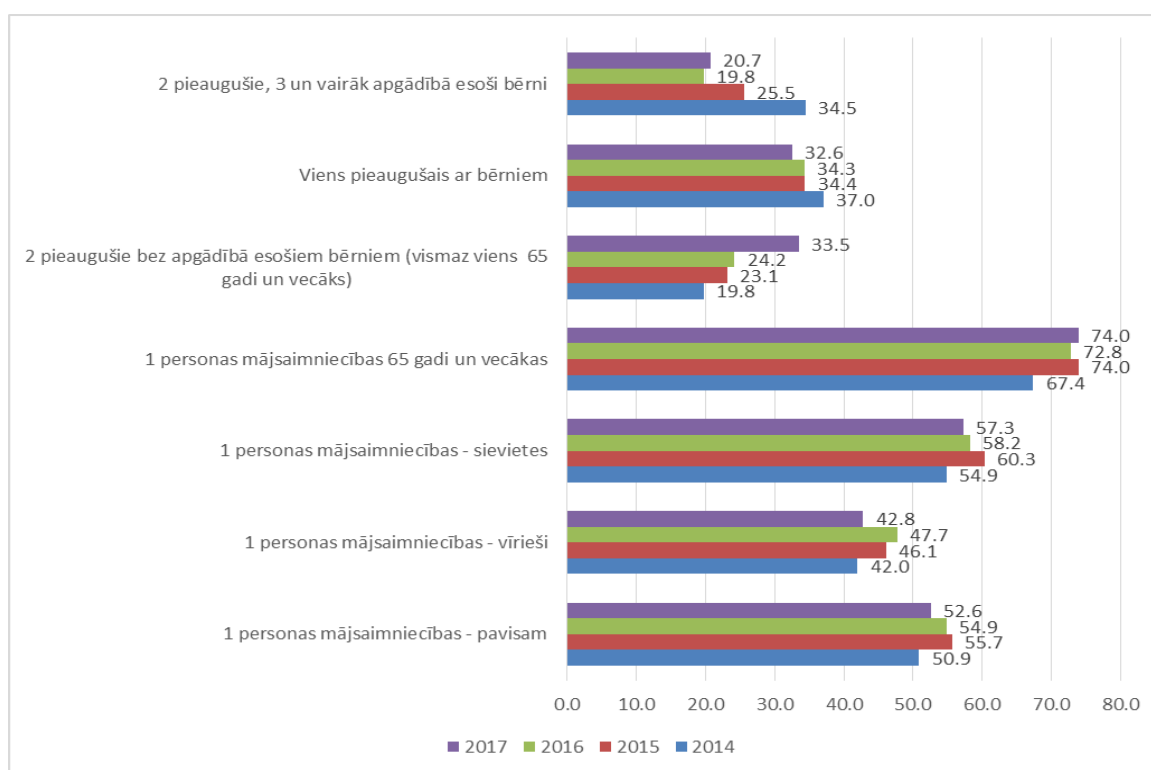
Situācijas raksturojums

2017. gadā nabadzības riskam kopumā bija pakļautas 23.3% māsaimniecības, t.i., par 1.8 procentpunktiem vairāk nekā 2014. gadā. 2017. gadā nabadzības riskam visvairāk

pakļautas bija vienas personas mājsaimniecības, īpaši pensijas vecuma cilvēki, divu pieaugušo mājsaimniecības, kurās vismaz viens ir sasniedzis pensijas vecumu, un nepilnās ģimenes. Vērtējot situāciju 2014.-2017. gadu periodā, izteiktas izmaiņas ir vērojamas daudz bērnu ģimenēm, kuru nabadzības risks ir īpaši samazinājies (1.attēls). Tas skaidrojams ar valsts materiālā atbalsta palielināšanu ģimenēm ar bērniem tieši pēdējos gados.

1.attēls

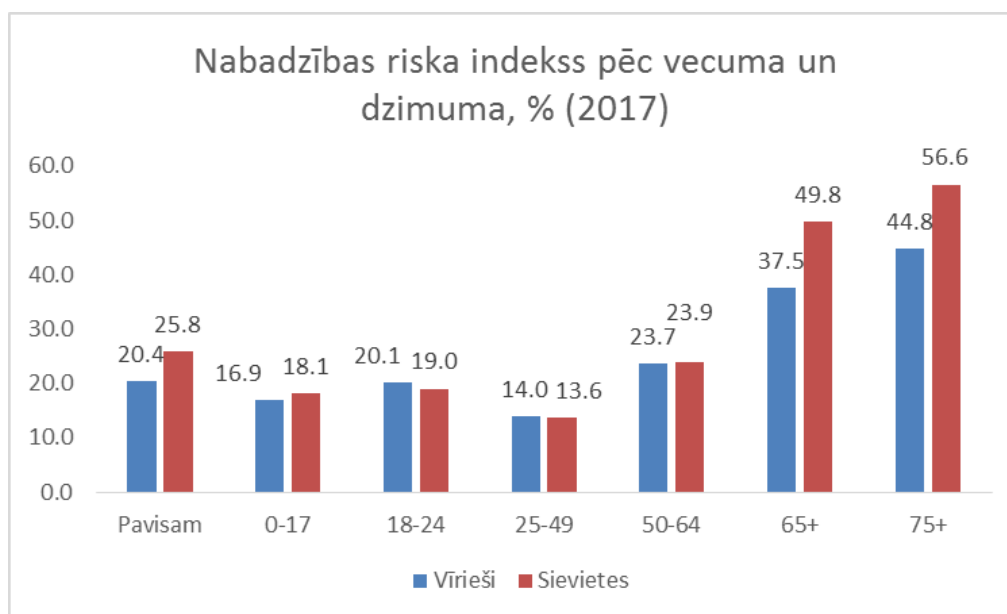
Nabadzības riska indekss pēc mājsaimniecības tipa (%)

Datu avots: CSP

Sieviešu nabadzības risks saglabājas augstāks nekā vīriešiem, turklāt 2014.-2017. gadu periodā situācija nav būtiski mainījusies. Analizējot situāciju vecuma grupu un dzimumu griezumā, būtisks nabadzības riska pieaugums ir vērojams pēc pensionēšanās vecuma sasniegšanas abiem dzimumiem, tomēr sievietēm ievērojami lielākā mērā (2.attēls). Tas skaidrojams gan ar lielāku sieviešu skaita īpatsvaru šajā vecuma grupā, gan ar ekonomiskās aktivitātes un algota darba ienākumu apmēra darbības vecumā ietekmi uz sociālo nodrošinājumu pensijas vecumā.

2.attēls

Datu avots: CSP

Sociālo transfertu³⁶ ietekme uz nabadzības riska indeksu 2014.-2017.gadā ir nedaudz mazinājusies. Gan pirms, gan pēc sociālajiem transfertiem nabadzības risks ir augstāks sievietēm – un šajā periodā tendence nav mainījies. 2017. gadā 35,4% vīrieši un 42,2% sievietes pirms sociālajiem transfertiem bija pakļauti nabadzības riskam, bet pēc sociālajiem transfertiem attiecīgi 19,7% un 24,8%.

Sieviešu un vīriešu darba samaksas atšķirības, līdzdalības darba tirgū atšķirības, aprūpes pienākumu sadalījums ir iemeslu kopums, kas nosaka atšķirības arī sievietes un vīriešu pensiju apmēros. Ne tikai bērnu, bet arī citu ģimenes locekļu aprūpes pienākumi sievietes darba mūžu joprojām ietekmē vairāk nekā vīriešu darba mūžu. Tāpēc sievietes - biežāk nekā vīrieši - saskaras ar profesionālās darbības pārtraukumiem, viņu karjeras un ienākumu izaugsmes iespējas ir ierobežotākas un viņas, vairāk nekā vīrieši, strādā nepilnas slodzes darbu. Vecuma pensiju apjoma starpība starp sievietēm un vīriešiem 2017. gadā veidoja 12,9%, 2018. gadā – 12,6%. 2016. gadā pensiju atšķirība starp sievietēm un vīriešiem veidoja 12,7%, 2015. gadā – 12,3%. Vienlaikus jānorāda, ka jaunpiešķirto vecuma pensiju apmēri, kā liecina pēdējo gadu dati, starp dzimumiem izlīdzinās – pensijas apmēri ir gandrīz līdzīgi (atšķirība 2018. un 2017.gados – 3,8%, 2016. gadā – 6,7%, 2015. gadā – 2,9%, 2014.gadā – 0,6%).

Saskaņā ar Nodarbinātības valsts aģentūras (turpmāk - NVA) datiem 2014.- 2018.gadā reģistrēto bezdarbnieku skaits pakāpeniski samazinās. Ja 2014.gadā kopējais reģistrēto bezdarbnieku skaits bija 82 027, no kuriem sievietes īpatsvars veidoja 55,2% un vīriešu – 44,7%, tad 2018.gadā kopējais reģistrēto bezdarbnieku skaits bija samazinājies par 27%

³⁶ CSP datu bāze, tematiskā joma „Monetārā nabadzība un ienākumu nevienlīdzība”, skat. <http://data.csb.gov.lv/sq/19912>

(59 588), no kuriem sieviešu īpatsvars veidoja 56%, bet vīriešu – 44%. Sieviešu īpatsvars ilgstošo bezdarbnieku kopskaitā 2018.gadā veido 57,7%.

NVA atbalsta pasākumus bezdarbniekiem piedāvā, ņemot vērā profilēšanas rezultātus un bezdarbnieku individuālās vēlmes. NVA piedāvā arī karjeras atbalsta pakalpojumu turklāt nedaudz aktīvāk konsultācijas izmantojušas sievietes (vidēji par 7% vairāk nekā vīrieši). NVA karjeras pakalpojumi ir bezmaksas, karjeras konsultāciju var saņemt arī neregistrējoties bezdarbnieka statusam. Gandrīz 40% bezdarbnieki no visiem reģistrētajiem NVA izmanto iespēju iegūt darba tirgum atbilstošas prasmes un kvalifikāciju. Sieviešu iesaiste apmācībās vidēji ir par 14% augstāka nekā vīriešu iesaiste. Atbalsta pasākumos ilgstošajiem bezdarbniekiem iesaistīto sieviešu īpatsvars ir augstāks nekā vīriešu (vidēji 15% robežās).

Kopš 2016. gada NVA ir īstenojusi virkni pasākumu patvēruma meklētāju un personu ar bēgļa vai alternatīvo statusu integrācijas darba tirgū veicināšanai. Patvēruma meklētājiem ir pieejams ievadkurss “Darba tirgus Latvijā” un individuālās konsultācijas Patvēruma meklētāju centrā “Mucenieki”, kā arī tiek organizētas patvēruma meklētāju vizītes pie darba devējiem. Tāpat NVA mājaslapā ir pieejams NVA e-buklets “Pirmie soļi ceļā uz darbu” piecās valodās (<https://begluintegracija.nva.gov.lv/>) par darbu, izglītību, mājokli, sociālajiem pakalpojumiem u.c. svarīgiem jautājumiem. Personām ar bēgļa vai alternatīvo statusu ir tiesības saņemt tos pašus NVA pakalpojumus, kuri ir pieejami Latvijas valstspiederīgajiem, ieskaitot personas prasmju un motivācijas izzināšanu, individuālā darba meklēšanas plāna sastādīšanu, karjeras konsultācijas un palīdzību darba meklēšanā. Laika posmā no 2016. gada janvāra līdz 2018.gada beigām NVA ir bijušas reģistrētas 156 personas ar bēgļa vai alternatīvo statusu. 2018.gadā NVA tika reģistrētas 39 personas ar bēgļa vai alternatīvo statusu (pamatā Sīrijas, Eritrejas, Krievijas, Afganistānas u.c. valstu pilsoņi), vairākas no tām reģistrētas atkārtoti. Kopš 2016. gada NVA ir izveidojusi sadarbību ar 118 darba devējiem, kuri ir gatavi nodarbināt bēgļus un personas ar alternatīvo statusu (dati uz 31.12.2018.). 2018. gada beigās strādāja 40 bēgļi un personas ar alternatīvo statusu (tostarp 34 vīrieši un 6 sievietes), kas darbu ir atraduši ar NVA palīdzību, tostarp bez reģistrēšanās NVA.

Kopš 2016. gada patvēruma meklētājiem, bēgļiem un personām ar alternatīvo statusu tiek nodrošināts sociālā darbinieka un sociālā mentora pakalpojums. Pakalpojums tiek nodrošināts 15 mēnešus (3 mēnešus līdz statusa iegūšanai un 12 mēnešus pēc statusa iegūšanas). Laikā no 2016. gada aprīļa līdz 2018. gada beigām sociālā darbinieka un sociālā mentora pakalpojums tika nodrošināts 786 patvēruma meklētājiem, bēgļiem un alternatīvo statusu ieguvušo personām.

Sociālās palīdzības saņēmēju vidū sieviešu īpatsvars ir lielāks nekā vīriešu (skatīt tabulu nr.8). Daļēji tas skaidrojams ar to, ka sievietes aktīvāk piesakās sociālajai palīdzībai. Sociālo pakalpojumu saņēmēju skaita atšķirības dzimumu griezumā parāda gan pakalpojumu aktualitāti, gan objektīvi noteiktas pieprasījuma atšķirības. Piemēram, patversmju pakalpojuma izmantojušo personu kopskaitā sieviešu īpatsvars ir aptuveni 20%. Tas liecina, ka sieviešu bezpajumnieču skaits ir mazāks un sievietes savas sociālās problēmas spēj atrisināt, nenonākot galējā sociālā riska situācijā. Arī atkarību problēmas sievietēm ir mazāk izplatītas nekā vīriešiem. Pakalpojuma grupu māja (dzīvokļi) personām ar garīga rakstura traucējumiem izmantošanā – laika periodā no 2014.–2017. gadam sieviešu īpatsvars pakalpojumu saņēmēju kopskaitā samazinās. Savukārt, aprūpes mājās pakalpojuma saņēmēju

kopskaitā 75 – 77% ir sievietes. Tas skaidrojams ar to, ka sieviešu vidējais dzīves ilgums būtiski pārsniedz vīriešu vidējo dzīves ilgumu.

Tabula nr.8.

Pašvaldību sociālās palīdzības pabalstu saņēmēju skaits, sieviešu un vīriešu īpatsvars no kopējā skaita.

	2014	2015	2016	2017
Kopā	216 365	186 525	158 310	145 585
Vīrieši	87 546	75 792	65 297	59 819
Sievietes	128 819	110 733	93 013	85 766
Vīrieši %	40,46	40,63	41,25	41,09
Sievietes %	59,54	59,37	58,75	58,91

Datu avots: LM

Latvijā vistrūcīgāko personu nefinansiālam atbalstam 2014.-2020.gada plānošanas periodā plānots izmantot 48,2 milj. euro, t.sk. 41 milj. euro no EAFVP finansējuma. Ar EAFVP atbalstu 2018. gadā 68,5 tūkst. trūcīgas un maznodrošinātas personas saņēmušas pārtikas preču komplektus, 17,4 tūkst. ģimenēm ar bērniem izdalītas higiēnas un saimniecības preces, 9,7 tūkst. skolēnu trūcīgās un maznodrošinātās ģimenēs saņēmuši mācību piederumu komplektus, savukārt 4,8 tūkst. personām izsniegtas gatavas maltītes. 2018.gadā notikuši 1 137 papildpasākumi (informatīvi pasākumi, individuāls un grupu darbs, neformāli izglītojoši pasākumi, socializēšanas pasākumi u.c.). Tajos piedalījās 6,3 tūkst. personas. Papildu pārtikas preču komplektus ģimenēm ar zīdaiņiem un maziem bērniem vecumā līdz 2 gadiem saņēmušas 1 tūkst. ģimenes un 1,6 tūkst. ģimenēm izdalīti papildu higiēnas preču komplekti ģimenēm ar zīdaiņiem un maziem ar bērniem vecumā līdz 2 gadiem.

Būtisks izaicinājums Latvijā ir mājokļu pieejamība, īpaši tām personām/mājsaimniecībām, kuras ir nelabvēlīgākā situācijā (invaliditāte, viena vecāka ģimene, trūkums utt.). 2017.gada septembrī publicētais Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (turpmāk – OECD) ekonomikas pārskats par Latviju liecina, ka Latvijas valsts izdevumi sociālajiem mājokļiem un mājokļu pabalsti mājsaimniecībām ar zemu ienākumu līmeni ir vieni no zemākajiem OECD. Saskaņā ar Ekonomikas ministrijas veikto aptauju un aprēķiniem, lai mājsaimniecība varētu atļauties īrēt būvniecības un energoefektivitātes prasībām atbilstošu dzīvokli, ievērojot minēto izdevumu proporciju par mājokli no rīcība esošajiem ienākumiem, mājsaimniecības ieņēmumiem ir jābūt, sākot no 1 600 euro. Līdz ar to iespēja īrēt mājokli, kas atbilst mūsdienu būvniecības standartiem un energoefektivitātes prasībām, ir liegta 80%³⁷ mājsaimniecību, jo to ienākumi ir zemāki par 1 600 euro mēnesī. Papildus jāņem vērā, ka 50% mājsaimniecību ienākumi mēnesī nepārsniedz 700 euro mēnesī. Tātad pusei no Latvijas mājsaimniecībām mēneša ienākumi būtu jādubulto, lai tās spētu atļauties īrēt mājokli, kas atbilst mūsdienu būvniecības standartiem un energoefektivitātes prasībām. OECD Ekonomikas pārskatā par Latviju iedzīvotāju labklājības rādītāji salīdzinājumā ar OECD vidējo rādītājiem, ir vieni no zemākajām tieši ienākumu un mājokļu

³⁷ Centrālās statistikas pārvaldes dati par 2016.gadu un Ekonomikas ministrijas aprēķini

pieejamības kategorijās. Latvijā ir augstākais iedzīvotāju īpatsvars, kuru tīrie ienākumi ir zem nabadzības sliekšņa, kas noved pie tā, ka daudzas mājsaimniecības ar zemiem ienākumiem ir nepietiekami nodrošinātas ar mājokļiem.³⁸

Saskaņā ar Tiesībsarga veikto pašvaldību aptauju par palīdzības sniegšanā mājokļu jomā, dzīvokļu rinda pašvaldībās laika posmā no 01.04.2014. līdz 01.04.2018. ir samazinājusies no 10 258 personām (ģimenēm) līdz 7 215 personām (ģimenēm). Neraugoties uz kopējo situācijas uzlabošanos, atsevišķās pašvaldībās iedzīvotāju skaits, kam nepieciešama palīdzība dzīvokļa jautājumu risināšanā, ir palielinājies. Saskaņā ar aptaujas datiem Latvijas pašvaldību brīvais dzīvojamais fonds ir 3286 dzīvojamās telpas, taču dzīvošanai derīgas – tādas, kas atbilst likuma “Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā” prasībām, ir tikai 1046. Tātad divas trešās daļas ir dzīvošanai nederīgas telpas un nav izmantojamas autonomās funkcijas izpildei. Tāpat saņemtās atbildes liecina, ka pašvaldībās nenotiek dzīvojamā fonda papildināšana vai aktīva tā tehniskā stāvokļa uzlabošana, izņemot dažas pilsētas. Turklāt pēc Tiesībsarga rīcībā esošās informācijas gaidīšanas laiks dzīvokļu rindās ir vērtējams kā nesamērīgi ilgs - personas mājokli ir gaidījušas 5, 10 un pat 25 gadus.³⁹

2018. gadā tikai 24,4 % mājsaimniecību nebija grūtību segt mājokļa izdevumus (2014.gadā – 14,5 %). Mājokļa izdevumu segšana bija nedaudz apgrūtinoša 47,6 % mājsaimniecību (2014. gadā – 45,5%). Šo izdevumu segšana ļoti apgrūtinoša bija 28,0 % mājsaimniecību (2014. gadā – 40%). Vislielākās grūtības segt mājokļa izdevumus bija mājsaimniecībām, kurās dzīvoja viena persona vecumā no 65 gadiem un nepilnajām ģimenēm (viens pieaugušais ar bērniem). Mājokļa izdevumus bija ļoti apgrūtinoši segt gandrīz pusei (46,0 %) senioru vecumā no 65 gadiem un 35,6 % nepilno ģimeņu. Starp daudz bērnu ģimenēm (pāris ar trim un vairāk bērniem) 24,0 % bija tādu, kurām mājokļa izdevumi bija ļoti apgrūtinoši, un tas ir ievērojami vairāk nekā starp pāriem ar diviem bērniem (16,7 %) un pāriem ar vienu bērnu (13,4 %). 2018.gadā 11,1 % mājsaimniecību pēdējo 12 mēnešu laikā naudas trūkuma dēļ kaut reizi ir bijuši parādi par komunālajiem maksājumiem. Visvairāk parādniķu par komunālajiem maksājumiem bija starp mājsaimniecībām, kur viens pieaugušais audzina bērnus (20,3 %), pāriem ar trīs un vairāk bērniem (19,7 %) un mājsaimniecībām, kur dzīvo viena persona vecumā līdz 64 gadiem (16,2 %). Savukārt vismazāk parādniķu par komunālo pakalpojumu rēķiniem bija starp pāriem bez bērniem (6,3 %) un vientuļo senioru (no 65 gadiem) mājsaimniecībām (6,5 %).

³⁸ OECD pārskats par Latviju (2017) <http://www.oecd.org/economy/surveys/Latvia-2017-OECD-economic-survey-overview.pdf>

³⁹ Tiesībsargs, Ziņojums par aktuālo situāciju pašvaldības palīdzības sniegšanā mājokļu jomā un rekomendāciju izpildi pārbaudes lietā Nr.2014-35-18AC; 2018.gada 28.augustā; pieejams http://www.tiesibsargs.lv/uploads/content/lapas/zinojums_pasvaldibu_majokli_1535636795.pdf.

VARDARBĪBA PRET SIEVIETĒM

Politikas/likumdošanas ietvars

Vardarbība ģimenē būtiski ietekmē gan atsevišķus indivīdus, gan sabiedrību kopumā, tā atstāj negatīvas sekas arī uz tautsaimniecību. Vardarbības ģimenē jautājumi politikas līmenī akcentēti Ģimenes valsts politikas pamatnostādņēs 2011.–2017.gadam, kurās ietverti arī tādi uzdevumi, kas mazinātu vardarbību ģimenē un nelabvēlīgās pieredzes ietekmi uz tālāku nevardarbīgu savstarpējo attiecību veidošanu.

2014. un turpmākajos gados turpināts darbs pie normatīvo aktu pilnveides, lai nodrošinātu no vardarbības cietušajām sievietēm aizsardzību un palīdzību, kā arī sodītu vardarbības veicējus.

Kopš 2014.gada tika ieviesti mehānismi vardarbības veicēja nošķiršanai, ieviešot pagaidu aizsardzību pret vardarbību. Saskaņā ar spēkā esošo regulējumu apdraudētajām personām ir trīs aizsardzības iespējas. (1) policijas darbiniekiem ir tiesības pieņemt nekavējoties izpildāmu lēmumu par personas nošķiršanu. Šādu lēmumu pieņem gadījumos, kad pastāv tūlītēji draudi, ka persona, kas atrodas mājoklī vai tā tuvumā, var nodarīt kaitējumu citai personai, kura dzīvo šajā mājoklī. (2) Lai nodrošinātu aizsardzības nepārtrauktību gadījumā, kad ir pieņemts policijas lēmums par nošķiršanu, aizsargājamā persona ar policijas starpniecību var iesniegt iesniegumu tiesai, lūdzot izskatīt jautājumu par pagaidu aizsardzību pret vardarbību. (3) Atbilstoši civiltiesiskajam regulējumam aizsargājamā persona var patstāvīgi vērsties ar iesniegumu tiesā un lūgt pieņemt lēmumu par pagaidu aizsardzību pret vardarbību. Tiesa var piemērot vienu vai vairākus pagaidu aizsardzības līdzekļus, kas var uzlikt vardarbību veikušai personai: pienākumu atstāt mājokli, kurā dzīvo aizsargājamā persona, un aizliegumu atgriezties un uzturēties tajā; aizliegumu atrasties tuvu (tiesas noteiktais attālums (mājoklim, kurā dzīvo aizsargājamā persona; aizliegums uzturēties noteiktās vietās; aizliegums satikties ar aizsargājamo personu un uzturēt ar to fizisku vai vizuālu saskari; aizliegums jebkurā veidā sazināties ar aizsargājamo personu; aizliegums, izmantojot citu personu starpniecību, organizēt satikšanos vai jebkāda veida sazināšanos ar aizsargājamo personu; aizliegums izmantot aizsargājamās personas datus. Pagaidu aizsardzība pret vardarbību pieļaujama jebkurā procesa stadijā, arī pirms prasības celšanas tiesā.

Vardarbīgie noziegumi un noziegumi pret tikumību un dzimumneaizskaramību pret tuvinieku, laulāto/ partneri vai bijušo laulāto/ bijušo partneri Krimināllikumā tika atzīti par atbildību pastiprinošo apstākli. Tāpat par atbildību pastiprinošo apstākli tika atzīts tas, ka noziedzīgs nodarījums izdarīts pret nepilngadīgo un tas, ka noziedzīgs nodarījums, kas saistīts ar vardarbību vai noziedzīgs nodarījums pret personas veselību, tikumību un dzimumneaizskaramību, izdarīts nepilngadīgā klātbūtnē.

Paplašināta izvarošanas un seksuālas vardarbības definīcija. 2014.gadā spēkā stājās grozījumi Krimināllikumā, nosakot, ka izvarošana un seksuāla vardarbība ir sodāma ne tikai gadījumos, kad tiek pielietota vardarbība vai draudi, bet arī gadījumos, kad izmantota uzticība, autoritāte vai kāda citāda ietekme uz cietušo. Ar šādām izmaiņām tiek aptvertas seksuālas vajāšanas un vardarbības gadījumi arī darba vietās, kad tiek ļaunprātīgi izmantota uzticēšanās, autoritāte vai citāda ietekme uz darbinieku.

Tāpat tika noteikti bargāki sodi par seksuālu vardarbību. Sodītajiem par noziedzīgiem nodarījumiem pret tikumību un dzimumneaizskaramību obligāti tiek piemērots arī papildsods – probācijas uzraudzība.

Tika veikti grozījumi Kriminālprocesa likumā, lai nodrošinātu lielāku aizsardzību no seksuālas vardarbības cietušajiem, it īpaši nepilngadīgajiem. Piemēram, notiesātajam noteiktos gadījumos nevar piemērot nosacītu brīvības atņemšanu vai piemērot nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, krimināllietas par noziedzīgu nodarījumu pret tikumību un dzimumneaizskaramību iztiesā slēgtā tiesas sēdē. Tika pārskatīts regulējums attiecībā uz noilguma periodu, un gadījumos, kad nepilngadīgais ir cietis no noziedzīga nodarījuma, kas vērsts pret tikumību un dzimumneaizskaramību, no sieviešu dzimumorgānu kropļošanas, cilvēku tirdzniecības vai piespiešanas veikt abortu, tiesvedību var uzsākt 20 gadu laikā (noteiktos gadījumos – 30 gadu laikā) no brīža, kad cietušais ir sasniedzis pilngadību.

Noteikta kriminālatbildība par nepilngadīgas personas un cilvēktirdzniecības upura izmantošanu seksuālo pakalpojumu sniegšanai (prostitūcija). Vajāšana ir atzīta par krimināli sodāmu nodarījumu. Ieviesta kriminālatbildība par diskriminācijas aizlieguma pārkāpšanu, ja ar to radīts būtisks kaitējums, kā arī par sociālā naida un nesaticības izraisīšanu.

Kopš 2018.gada 1.janvāra ieviests regulējums, kas dod iespēju sodīt vainīgos psihisku traucējumu vai traumas izraisīšanā, kas cietušajiem radušas noziedzīga nozieguma rezultātā. Ieviestas izmaiņas Kriminālprocesa likumā, lai kriminālprocesu par izvarošanu, seksuālu vardarbību un viegla miesas bojājuma tīšu nodarīšanu būtu iespējams uzsākt bez pieteikuma no personas, pret kuru izdarīts noziedzīgais nodarījums. Papildināts Kriminālprocesa likums, izdalot „īpaši aizsargājama cietušā” kategoriju. Šajā kategorijā ietilpst nepilngadīgie, no seksuālas vardarbības cietušie, cietušie no vardarbības ģimenē vai intīmā partnera vardarbības, cietušie no cilvēku tirdzniecības, un dažas citas cietušo grupas. Lai mazinātu šo cietušo atkārtotu viktimizāciju, Kriminālprocesa likumā atrunāti īpaši nosacījumi, piemēram, obligāta pratināšana atsevišķā telpā vai bez citu personu klātbūtnes, ir iespēja visās procesuālajās darbībās piedalīties kopā ar uzticības personu, pratināšanu veic tā paša dzimuma persona utt.

2014.gadā izstrādātas “Cilvēku tirdzniecības novēršanas pamatnostādnes 2014.-2020.gadam”, kuru mērķis ir novērst un apkarot cilvēku tirdzniecību, aizsargāt un palīdzēt cilvēku tirdzniecības upuriem, pilnībā ievērojot viņu cilvēktiesības. Pamatnostādnes ir saskaņotas ar ES “Stratēģiju cilvēku tirdzniecības izskaušanai 2012.-2016. gadā”, EP *Konvenciju par cīņu pret cilvēku tirdzniecību* un ANO *Konvencijas pret transnacionālo organizēto noziedzību Protokolu par cilvēku tirdzniecību*. Pamatnostādnes balstās uz četriem starptautiski atzītiem pamatprincipiem cīņai pret cilvēku tirdzniecību: 1) profilakse; 2) upuru aizsardzība; 3) izmeklēšana, kriminālvajāšana un iztiesāšana; 4) kompetento institūciju un organizāciju sadarbība nacionālajā un starptautiskajā līmenī.

Situācijas raksturojums

Saskaņā ar jaunāko tiesībsargājošo un veselības aprūpes iestāžu sniegto statistiku, vardarbības ģimenē upuru skaits joprojām ir ievērojams. Saskaņā ar IeM datiem, 2018.gadā nogalināto vai no vardarbības pret personas dzīvību un brīvību cietušo pilngadīgo personu

skaitā 2018. gadā no 1068 personām ietilpa 382 sievietes (gandrīz viena trešdaļa), 42 no tām cietušas no seksuālas vardarbības. No tuviniekiem cietušo 242 personu skaitā ietilpa 154 sievietes (13 seksuālas vardarbības upuri), veidojot vairāk par pusi. No nogalinātajam 62 personām 35 ir sievietes, 16 nogalinājuši tuvinieki, un starp tām ir 8 sievietes. Vardarbībā cietušo sieviešu skaits 2018.gadā sasniedza 476 personas, no kurām 108 cietušas no vardarbības ģimenē, un 34 gadījumos varmāka bijis laulātais un 27 gadījumos citi radnieki. Saskaņā ar SPKC datiem, no vardarbības cietušo pilngadīgo personu skaits, kurām sniegta medicīniskā palīdzība stacionārā, 2017.gadā bija 781 persona, no tām 629 vīrieši un 152 sievietes. 71 sieviete jeb gandrīz puse ir cietušas no vardarbības ģimenē, savukārt vīrieši - 42 jeb 14% cietušo. Visaugstākais no vardarbības ģimenē cietušo sieviešu skaits novērots vecuma grupā 45 līdz 64. Attiecīgi no laulātā drauga jeb partnera vardarbības cietušas 52 sievietes, citos gadījumos varmākas bijuši citi radnieki, tostarp vecāki.

Analizējot Valsts policijas pieņemtus policijas lēmumus par nošķiršanu, konstatējams, ka vidējais varmākas vecums 2018.gadā bija 43 gadi, aizsargājamās personas vidējais vecums bijis 46 gadi. Varmāku un cietušo personu grupās daudz ir gadus jaunu cilvēku un gadus vecu cilvēku. No visiem Valsts policijas pieņemtajiem policijas lēmumiem par nošķiršanu aizsargājamā persona bija sieviete - 746 gadījumos, savukārt aizsargājamā persona bija vīrietis 42 gadījumos. Laika posmā no 2014. gada 31. marta līdz 2018. gada 31. decembrim Valsts policija ir pieņēmusi 1830 lēmumus par nošķiršanu. Valsts policijas lēmumu par nošķiršanu skaits pēdējos gados ir pieaudzis aptuveni par 90%. Valsts policija aktīvi reaģē uz tiesas lēmumu par pagaidu aizsardzību pret vardarbību pārkāpumiem un pārkāpumu gadījumos uzsāk Kriminālprocesu.

Ar 2015.gadu valsts finansē divus jaunus pakalpojumus vardarbības seku mazināšanai – vardarbībā cietušo personu sociālo rehabilitāciju un atkārotas vardarbības novēršanai – vardarbību veikušu personu sociālo rehabilitāciju. Pakalpojumu vardarbībā cietušām personām sniedz sociālās rehabilitācijas kursa veidā līdz 30 dienām sociālās rehabilitācijas institūcijā (ar izmitināšanu) vai līdz desmit 45 minūšu psihologa, sociālā darbinieka un jurista konsultācijām dzīvesvietā. Salīdzinājumā ar 2015.gadu, kad pakalpojums tika ieviests, 2018.gadā pakalpojuma saņēmušo personu skaits ir piecāršojies. Attiecīgi 2015.gadā pakalpojumu saņēma 114 personas, no kurām 109 bija sievietes, bet 2018.gadā 527 personas, no kurām 510 bija sievietes. Pakalpojums vardarbību veikušām personām ir brīvprātīgs un tas pieejams gan individuāli, gan grupās, atkarībā no personas vajadzībām. 2015.gadā minēto pakalpojumu saņēma 99 personas, no kurām 59 bija sievietes un 40 vīriešu, bet 2018.gadā 448 personas, no kurām 235 sievietes un 213 vīriešu. Juridiskās palīdzības administrācija nodrošina informatīvo atbalstu noziegumos cietušām personām – zvanot uz tālruna numuru 116006, noziegumos cietušām personām, tai skaitā vardarbības upuriem ir iespēja saņemt emocionālu un psiholoģisku atbalstu, informāciju par cietušo procesuālajām tiesībām un atbalsta pasākumiem.

Valsts policija prevencijas jomā pēdējos piecos gados galveno uzmanību pievērš vardarbībai ģimenē, seksuālajai vardarbībai, fiziskai vardarbībai vienaudžu vidū un

emocionālajai vardarbībai interneta vidē⁴⁰. Sistemātiski tiek veikti informatīvi izglītojošie pasākumi:

- informācijas plašsaziņu līdzekļiem un Eiropas Padomes veidotā videoklipa publicēšana;
- nepilngadīgo lietu inspektoru preventīvi pasākumi izglītības iestādēs vardarbības mazināšanai (lasītas lekcijas par tēmām „Vardarbība”, „Vardarbība skolā”, „Mobings”, „Savstarpējās attiecības”) un par drošību internetā, norādot uz iespējamajiem apdraudējumiem virtuālajā vidē (norādītās personiskās informācijas apjoms, sarakste ar nepazīstamām personām, potenciālā varmākas pazīmes, sekstings u.c.) Tika organizētas lekcijas par savstarpējo saskarsmi internetā, sociālajiem tīkliem un tēmām “Interneta drošība”, “Par internetu”, “Drošība internetā”, “Tava drošība internetā”;
- 2018. gada rudenī notika Valsts policijas iecirkņu inspektoru mācības par dažādām tēmām, kuru vidū bija arī seksuālā vardarbība un vardarbība ģimenē. Mācībās piedalījās 46 inspektori no Kurzemes, 42 no Zemgales, 49 no Vidzemes un 47 no Latgales reģiona iecirkņiem. Kopā mācībās piedalījās 184 iecirkņu inspektori.

Lai mazinātu vardarbības izpausmes, tika īstenoti pedagogu profesionālās kompetences pilnveides kursi “Speciālās zināšanas bērnu tiesību aizsardzības jomā”, tajā skaitā saistībā ar jautājumu “Iekļaujošas, drošas un no aizskārumiem brīvas izglītības vides meitenēm veidošana”. Šajosursos 2015. gadā piedalījās 2908 pedagogi (no tiem 2050 sievietes) un 2016. gadā piedalījās 1347 pedagogi (no tiem 1000 sievietes).

Lai mazinātu sabiedrības iecietību pret vardarbību pret sievieti un vardarbību ģimenē tiek īstenoti sabiedrības informēšanas un izpratnes veicinoši, kā arī uz prevenciju vērsti pasākumi. 2017.-2018.gadam LM īstenoja divus projektu - projektu „Soli tuvāk: Kopienas vienotā atbilde uz vardarbības pret sievietēm gadījumiem” un projektu „Izpratnes veidošanas kampaņa par nulles toleranci attiecībā uz vardarbību pret sievieti „Vardarbībai patīk klusums””.⁴¹ Projekts „Soli tuvāk: Kopienas vienotā atbilde uz vardarbības pret sievietēm gadījumiem” nodrošināja speciālistu (VP un pašvaldību darbinieki, sociālie darbinieki, bērnu tiesību aizsardzības, veselības aprūpes un nozares NVO eksperti) profesionālo kompetenču attīstīšanu, kuri ikdienā saskaras vai varētu saskarties ar personām, kas cietušas no vardarbības ģimenē vai citās tuvās attiecībās. Savukārt projekta „Izpratnes veidošanas kampaņa par nulles toleranci attiecībā uz vardarbību pret sievieti „Vardarbībai patīk klusums”” ietvaros īstēnotas aktivitātes, kas vērstas, lai veicinātu sabiedrības informētību un izpratni par vardarbību pret sievietēm, kā arī lai jau preventīvi mazinātu vai novērstu vardarbīgas rīcības izpausmes sieviešu un vīriešu savstarpējās attiecībās. Tādēļ īpaša uzmanība projektā veltīta jauniešiem, lai veicinātu cieņpilnas un līdztiesīgas attiecības starp zēniem un meitenēm.

Kā parādīja sabiedrības aptauja, 2018. gadā respondenti biežāk nekā 2016. gadā norādīja, ka vardarbība gan pret sievieti (2016.gadā - 64%, 2018.gadā - 75%), gan pret vīrieti (2016.gadā - 55%; 2018.gadā - 67%) ģimenē nav pieņemama un tai vienmēr būtu jābūt

⁴⁰ Dažādas publikācijas par darba rezultātiem - Nepilngadīgo noziedzības pārskati, kuru ietvaros ir izvērstāks apraksts par preventīvo pasākumu skaitiem un tēmām izglītības iestādēs, sākot no 2010. gada. (Pieejams: <http://www.vp.gov.lv/?id=305&said=305&rsd=1>).

⁴¹ <http://www.lm.gov.lv/text/3169>

sodāmai ar likumu. Tikai 2% respondentu (2018.) uzskata, ka vardarbība pret sievieti ģimenē kopumā ir pieņemama.

Attiecībā uz cilvēktirdzniecību VP pēc 2014.gada 29.oktobra nav noskaidrota neviena persona, kura būtu nosūtīta seksuālai izmantošanai, bet noskaidrotas, aizturētas un atzītas par aizdomās turētām personas, kas meklēja darbam komerciāla seksa piedāvātājus Latvijā. No 2011. gada līdz 2016.gadam par seksuālu ekspluatāciju, piespiešanu sniegt pakalpojumus vai izdarīt noziegumu, pielietojot viltu, vai vardarbību tika uzsākti 9 kriminālprocesi, tai skaitā 8 kriminālprocesi par noziegumiem organizētas grupas sastāvā.

Pārskata periodā (2014.-2018.) izveidots profesionāls starpinstitūciju sadarbības mehānisms, kas nodrošina valsts politikas cilvēku tirdzniecības novēršanai īstenošanas koordinēšanu; pilnveidoti nacionālie tiesību akti, paredzot labvēlīgākus nosacījumus cilvēku tirdzniecības upuriem attiecībā uz valsts kompensāciju, veselības aprūpes pakalpojumiem, valsts apmaksātās sociālās rehabilitācijas pakalpojumiem cilvēku tirdzniecības upuriem; būtiski ir pilnveidots nacionālais tiesiskais regulējums attiecībā uz cietušā tiesībām, ieviešot pasākumus, lai nepakļautu cilvēku tirdzniecības upurus atkārtotai traumatizācijai kriminālvajāšanas un tiesvedības procesa laikā; valsts apmaksātos sociālās rehabilitācijas pakalpojumus un atbalsta pakalpojumus kriminālprocesā cilvēku tirdzniecības upuriem nodrošina divas NVO. Kā īpaši veiksmīgs atzīmējams ir starptautiskais projekts HESTIA “Novēršot cilvēku tirdzniecību un fiktīvās laulības: daudzozaru risinājums”, kura ietvaros divu gadu laikā tika īstenots plašs sabiedrības informēšanas darbs, kā rezultātā būtiski samazinājās sieviešu skaits, kuras iesaistītas fiktīvajās laulībās cilvēku tirdzniecības rezultātā (2015. gadā – 5 sievietes, 2016. gadā – 1 sieviete). HESTIA projekta komanda definēja jaunu jēdzienu - ekspluatatīvas fiktīvās laulības, un secināja, ka šis fenomens ir cieši saistīts ar cilvēku tirdzniecību piespiedu laulību slēgšanas nolūkā. Konstatēts, ka šī parādība pēc būtības ir ļoti lielā mērā balstīta uz dzimumu – galvenokārt potenciālie upuri ir sievietes no Eiropas Savienības valstīm, savukārt lielākā daļa iesaistīto trešo valstu valstspiederīgo ir vīrieši.

Tabula nr.9

Identificētie cilvēku tirdzniecības upuri – sievietes
(vecākas par 18 gadiem)

Gads	Skaits (sievietes)	Skaits (kopā)	Ekspluatācijas formas	Ekspluatācijas valstis
2014	26 (Latvijas valstspiederīgās)	34	piespiedu fiktīvas laulības (22), darbaspēka ekspluatācija (4)	Lielbritānija, Īrija, Grieķija, Kipra, Amerikas Savienotās Valstis
2015	6 (Latvijas valstspiederīgās)	11	piespiedu fiktīvas laulības (5), piespiedu noziedzība (1)	Lielbritānija, Īrija, Kipra, Amerikas Savienotās Valstis, Latvija
2016	9 (Latvijas valstspiederīgās)	19	piespiedu fiktīvas laulības (1), seksuāla izmantošana (8)	Īrija, Vācija, Spānija, Latvija
2017	15 (Latvijas valstspiederīgās un viena Tadžikistānas pilsoņe (identificēta	20	piespiedu fiktīvas laulības (7), darbaspēka ekspluatācija (3), seksuāla izmantošana (5)	Lielbritānija, Nīderlande, Kipra, Vācija, Beļģija, Īrija, Latvija, Tadžikistāna

	<i>patvēruma procedūrā))</i>			
2018	12 (Latvijas valstspiederīgās)	23	seksuāla izmantošana (5), darbaspēka eksploatācija (2), piespiedu fiktīvas laulības (5)	Lielbritānija, Latvija, Kipra, Itālija, Īrija
Kopā:	68	107	x	x

Datu avots: IeM

SIEVIETES UN BRUŅOTIE KONFLIKTI

Politikas/likumdošanas ietvars

Vienotu militārā dienesta gaitu Nacionālajos bruņotajos spēkos nosaka Militārā dienesta likums, kurā ir nostiprināts atšķirīgas attieksmes aizliegums. Sievietes pilda profesionālo dienestu, un viņām tiek piešķirtas militārā dienesta pakāpes pēc vispārīgiem noteikumiem. Nacionālajos bruņotajos spēkos nevienā vienībā, specialitātē un amatā nav ierobežojumu attiecībā uz sieviešu iespējām veikt šos pienākumus.

Latvijai ir saistošas un darbojas 1949.gadā pieņemtās Ženēvas konvencijas par tiesisko aizsardzību personām, kuras nepiedalās vai vairs tieši nepiedalās karadarbībā (ievainotie, slimie un kuģa avārijā cietušie, karagūstekņi un civiliedzīvotāji), un divi Ženēvas konvenciju papildprotokoli, kas pieņemti 1997.gadā un nosaka upuru tiesisko aizsardzību starptautiskā bruņotā konfliktā un iekšējā (lokālā) bruņotā konfliktā. Papildus minētajiem starptautiskajiem dokumentiem Latvijai ir saistoši arī citi starptautiskie tiesību akti, kas ir vērsti uz sieviešu diskriminācijas aizliegumu un cilvēktiesību ievērošanas nodrošināšanu.

Tāpat Latvija atbalsta ANO Drošības Padomes rezolūcijas Nr. 1325 „Par sievietēm, mieru un drošību” efektīvu ieviešanu. Rezolūcijas aicina ievērot sieviešu tiesības bruņotu konfliktu situācijās, kā arī pievēršas sieviešu lomai bruņoto konfliktu risināšanā un stabila miera nodrošināšanā.

Lai veicinātu Nacionālo bruņoto spēku personālsastāva izpratni par dzimumu līdztiesības aspektiem, aizsardzības ministra 2015.gada 24. februāra apstiprinātajās Nacionālo bruņoto spēku cilvēkresursu vadības pamatnostādņēs 2015.-2018. gadam iekļauts virziens “Dzimumu līdztiesības politika”. Dzimumu līdztiesības jautājumi iekļauti Nacionālo bruņoto spēku karavīru apmācībā un starptautisko dalībnieku pirmsmisijas apmācību programmā.

Situācijas raksturojums

Latvijai ir viens no lielākajiem sieviešu īpatsvaram bruņotajos spēkos (ap 16%), kas ir ievērojami vairāk par vidējo NATO rādītāju (ap 10%). Nacionālo bruņoto spēku personālā sieviešu skaits uz 2018. gada 31. decembri sasniedza 1 310 personas, kas veidoja aptuveni 20,2% no kopējā bruņoto spēku personāla skaita un kas salīdzinājumā ar 2013. gadu (21%) nav būtiski mainījies. Savukārt sieviešu skaits starptautiskajās operācijās kopš 2013.gada samazinājies no 61 līdz 5, kas procentuālajā izteiksmē samazinājies no aptuveni 10% līdz aptuveni 8,2% no kopējā personāla skaita. Par iemeslu tam ir samazinātais Latvijas kontingenta lielums starptautiskajās operācijās kopš 2015.gada.

Pēdējo gadu laikā notikusi vērtīga informācijas apmaiņa ar Kanādas bruņotajiem spēkiem, kas veido lielāko daļu no sabiedroto kontingenta Latvijā un kuriem ir laba pieredze, risinot sieviešu līdztiesības jautājumus karadarbības zonās un dažādu citu starptautisko militāro operāciju rajonos.

2018.gada jūnijā Latvija pievienojās globālajai iniciatīvai “Aicinājums rīkoties, lai ārkārtas situācijās aizsargātu pret vardarbību, kas saistīta ar dzimumu” jeb “Aicinājums rīkoties” (Call for Action on Protection from Gender-Based Violence in Emergencies). Pievienojoties iniciatīvai, Latvija ir paudusi apņemšanos apmācīt un informēt ārkārtas

situāciju novēršanā un humānās palīdzības sniegšanā iesaistīto personālu par vardarbības novēršanu, kas saistīta ar dzimumu, kā arī integrēt šos jautājumus apmācību materiālos.

Savukārt no 2018.gada 24.augusta līdz 2019.gada 24.augustam Latvija ir Ieroču tirdzniecības līguma (Arms Trade Treaty) prezidējošā valsts. Ieroču tirdzniecības līgums, kas ir balstīts uz ANO statūtu 26.pantu, iestājas par starptautiskā miera un drošības uzturēšanu un nekontrolētas ieroču izplatības mazināšanu. Kā īpaša Latvijas prezidentūras prioritāte ir mazināt nelegālas konvencionālo ieroču aprites ietekmi uz dzimumu balstītas vardarbības izplatību.

INSTITUCIONĀLAIS MEHĀNISMS SIEVIEŠU IESPĒJU VEICINĀŠANAI

2018.gada jūlijā Ministru kabinetā apstiprināts Plāns sieviešu un vīriešu vienlīdzīgu tiesību un iespēju veicināšanai 2018.-2020. gadam⁴². Plānā tiek turpināti iepriekšējos dzimumu līdztiesības politikas dokumentos uzsāktie politikas rīcības virzieni, īpaši koncentrējoties uz sieviešu un vīriešu līdztiesības nodrošināšanu darba tirgū un izglītībā visas dzīves laikā kā arī ar dzimumu saistītas vardarbības mazināšanu un speciālistu un sabiedrības izpratnes par dzimumu līdztiesību veicināšanu. Virkne pasākumu vērsti uz vispusīgas izpratnes par sieviešu un vīriešu līdztiesības pamatprincipiem veicināšanu izglītības, darba un ekonomikas politikā iesaistīto institūciju ekspertu vidū. Tāpat noteikti vairāki pasākumi, ar kuru palīdzību plānots padziļināti izpētīt un aktualizēt minēto nozaru sasaisti ar dzimumu līdztiesības jautājumiem. Lai veicinātu sabiedrības izpratni par dzimumu līdztiesības jautājumiem, tiks pastiprināti strādāts pie sabiedrības informēšanas par politikas rezultātiem, vienlaikus aktualizējot dzimumu līdztiesības nozīmi ikdienas dzīvē.

2016.gadā Ministru kabinetā apstiprinātas „Latvijas Attīstības sadarbības politikas pamatnostādnes 2016.-2020. gadam.” Latvijas attīstības sadarbības politikas mērķis ir sniegt ieguldījumu Ilgtspējīgas attīstības mērķu 2030 ieviešanā attīstības valstīs, jo īpaši Latvijas prioritārajās partnervalstīs, veicinot ilgtspējīgu attīstību un nabadzības izskaušanu, tiesiskumu un labu pārvaldību. Pamatnostādnes nosaka, ka Latvija, īstenojot attīstības sadarbību – kā divpusēji, tā daudzpusēji – vadās pēc sekojošiem principiem – partnervalstu galvenā atbildība pār to nacionālo attīstību; koordinācija un partnerība; rezultātu ilgtspēja un atbalsta paredzamība; caurskatāmība un politikas saskaņotība ilgtspējīgai attīstībai. Kā viens no principiem ir horizontālo jautājumu – labas pārvaldības, demokrātijas, cilvēktiesību ievērošanas, dzimumu līdztiesības un vides ilgtspējas – īstenošana visās attīstības sadarbības aktivitātē.

Latvija dzimumu līdztiesības nodrošināšanai ir izvēlējusies integrēto pieeju, kas nozīmē, ka dzimumu līdztiesība uzlūkojama kā horizontāls princips, kas iekļaujas visās valstī definētajās nozaru politikās visos to izstrādes un īstenošanas posmos, iesaistot visas ieinteresētās puses un sadarbības partnerus.

Sieviešu un vīriešu vienlīdzīgu iespēju un tiesību politikas koordinēšana ir LM atbildība⁴³, kas sevī ietver: 1) dzimumu līdztiesības principu skaidrošanu citām valsts pārvaldes iestādēm; 2) iesaistīšanos citu valsts pārvaldes institūciju politikas plānošanas dokumentu izstrādē; 3) jomu, kurās ir vērojama atšķirīga attieksme dzimuma dēļ, identificēšana; 4) visaptveroša redzējuma par sieviešu un vīriešu līdztiesīgu iespēju un tiesību īstenošanu izstrādi. Tāpat LM regulāri seko līdzi, lai nozaru ministrijas, plānojot politiku un politikas pasākumus savās atbildības jomās, ņem vērā sieviešu un vīriešu atšķirīgo situāciju un apstākļus, vajadzības un iespēju vienlīdzību (sākotnējās ietekmes novērtējumos, plānošanas dokumentos). Labklājības ministrija uzrauga ES fondu horizontālā principa „Vienlīdzīgas iespējas” ievērošanu ES fondu plānošanā, aktivitāšu un projektu ieviešanā un

⁴² Ministru kabineta 2018. gada 4. jūlija rīkojums Nr. 298 "Par Sieviešu un vīriešu vienlīdzīgu tiesību un iespēju veicināšanas plānu 2018.–2020. gadam". <https://likumi.lv/ta/id/300170-par-sieviesu-un-viriesu-vienlidzigu-tiesibu-un-iespeju-veicinasanas-planu-2018-2020-gadam>

⁴³ MK 27.01.2004. noteikumi nr.49 „Labklājības ministrijas nolikums”, 5.3.punkts.

uzraudzībā, tai skaitā, nodrošinot, ka visā fondu programmu sagatavošanas un īstenošanas laikā, tostarp saistībā ar uzraudzību, ziņošanu un novērtēšanu, tiek ņemta vērā un veicināta vīriešu un sievietes līdztiesība un dzimumu līdztiesības principa integrēšana⁴⁴.

Lai veicinātu ministriju, NVO, sociālo partneru, pašvaldību un citu iesaistīto pārstāvju sadarbību un līdzdalību, kā arī lai sekmētu dzimumu līdztiesības politikas īstenošanu, pārraudzību un pilnveidošanu, ir izveidota Komiteja.⁴⁵ Komitejai ir būtiska loma dzimumu līdztiesības politikas prioritāšu un rīcības virzienu noteikšanā, kā arī dzimumu līdztiesības principu īstenošanas uzraudzībā citu nozaru politikās.

Būtiska loma sievietes un vīriešu vienlīdzīgu iespēju un tiesību sekmēšanai ir arī citām institūcijām un organizācijām. Piemēram, VDI īsteno valsts uzraudzību un kontroli darba tiesisko attiecību un darba aizsardzības jomā⁴⁶, TS uzrauga vienlīdzīgas attieksmes principa ievērošanu un sekmē jebkāda veida diskriminācijas novēršanu un sekmēt sabiedrības izpratni par cilvēktiesībām un to aizsardzības mehānismiem⁴⁷, CSP vāc, apstrādā un analizē statistisko informāciju par tautsaimniecību un sociālajā un ekonomiskajā jomā notiekošajiem procesiem⁴⁸, SIF finansiāli atbalsta un veicina sabiedrības integrāciju⁴⁹. Tāpat nozīmīga loma ir nevalstiskajam sektoram, kas veicina sabiedrības izpratnes veidošanos par dzimumu līdztiesības jautājumiem, iesaistās politikas plānošanā un uzraudzībā, kā arī pakalpojumu sniegšanā.

Atbilstoši EK ieteikumiem, dzimuma aspekta integrēšana būtu jāveic ikvienā budžeta veidošanas posmā⁵⁰. Lai ieviestu dzimumu aspekta integrēšanas pieeju budžeta procesos Latvijā, 2017.gadā tika veikts pētījums "Dzimuma aspekta ietekmes analīze valsts un pašvaldības budžeta procesos", kura ietvaros analizēti NVA un Aizkraukles novada pašvaldības budžeta apakšprogrammas, lai secinātu, vai un cik lielā mērā budžeta procesos tiek ņemts vērā dzimumu līdztiesības princips. Pētījumā secināts, ka, līdz šim budžetu plānošanas procesos dzimuma aspekts nav iekļauts, budžeta ietekmes analīzei bieži vien trūkst kvalitatīvu datu dzimumu griezumā, darbinieku zināšanas un interese ir salīdzinoši ierobežota. Kā pirmais solis, pētījuma rekomendāciju ieviešanai praksē, veikti grozījumi Ministru kabineta instrukcijā par valsts budžeta analīzi. Šīs izmaiņas nosaka, ka ministrijām un citām centrālajām valsts iestādēm ikgadējā pārskatā par valsts budžeta rezultātiem un to rezultatīvo rādītāju izpildi turpmāk būs jānorāda arī informācija par rezultatīvo rādītāju izpildi dalījumā pēc dzimuma. Šāda informācija būs jānorāda par tiem rezultatīvajiem rādītājiem, kuru izpilde ir mērāma personu skaitā, ja iestāžu iekšējā uzskaitē šāda informācija ir pieejama.

⁴⁴ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) Nr. 1303/2013 (2013. gada 17. decembris), ar ko paredz kopīgus noteikumus par Eiropas Reģionālās attīstības fondu, Eiropas Sociālo fondu, Kohēzijas fondu, Eiropas Lauksaimniecības fondu lauku attīstībai un Eiropas Jūrlietu un zivsaimniecības fondu un vispārīgus noteikumus par Eiropas Reģionālās attīstības fondu, Eiropas Sociālo fondu, Kohēzijas fondu un Eiropas Jūrlietu un zivsaimniecības fondu un atceļ Padomes Regulu (EK) Nr. 1083/2006, 7.pants.

⁴⁵ Komiteja tika izveidota uz 2002.gadā izveidotās Dzimumu līdztiesības politikas Konsultatīvā padomes bāzes.

⁴⁶ VDI likums (spēkā kopš 2008.gada 10.jūlija), 3.panta pirmā daļa.

⁴⁷ TS likums (spēkā kopš 2007.gada 1.janvāra), 11.panta 1., 5.punkts.

⁴⁸ MK 2004.gada 30.novembra noteikumi Nr.994 "Centrālās statistikas pārvaldes nolikums", 4.2.punkts.

⁴⁹ SIF likums (spēkā kopš 2001.gada 1.septembra), 3.panta pirmā daļa.

⁵⁰ <http://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/tools-and-methods/gender-budgeting>

SIEVIETES UN PLAŠSAZIŅAS LĪDZEKĻI

Politikas/likumdošanas ietvars

Mediji, izplatot informāciju, piedalās cilvēku identitātes veidošanā un kļūst par sociālo pārmaiņu veicinātājiem vai kavētājiem, piemēram, tie var kavēt vai sekmēt uz dzimumu līdztiesību vērstas strukturālas pārmaiņas. Mediju politiku valstī nosaka Mediju politikas pamatnostādnes 2016.–2020. gadam⁵¹. Dzimumu līdztiesības jautājumiem uzmanība pievērsta vairākos pamatnostādņu īstenošanas plāna pasākumos, piemēram, mediju nozarei kopīga ētikas kodeksa izveidē, mediju ombuda darbībā, arī mediju profesionāļu izglītošanā.

Elektroniskā plašsaziņas līdzekļu likumā noteikts, ka elektroniskie plašsaziņas līdzekļi, respektējot uzskatu daudzveidību, aizstāv neatkarīgas, demokrātiskas un tiesiskas valsts ideju, ievēro cilvēktiesības un darbojas sabiedrības interesēs.

Situācijas raksturojums

Latvijas iedzīvotāju medijpratības attīstībai, Kultūras ministrija īsteno dažādus pasākumus dažādos virzienos – veic pētniecību un analīzi, sniedz atbalstu pedagogiem un bibliotekāriem, atbalsta medijpratības mācību materiālu izstrādi, atbalsta pasākumus jauniešu medijpratības veicināšanai, kā arī īsteno plašākus sabiedrības medijpratības stiprinošus pasākumus. Viens no neseniem piemēriem ir medijpratības un bērnu drošības internetā sociālā kampaņa 5–8 gadus veciem bērniem “Supervaroņi internetā!” (tās veidotāji – Valsts policija, Kultūras ministrija, Drošāka interneta centrs, „Rimi”, „Balta” un „Deep White”). Kampaņa sāka 2018.gada 27.septembrī ar mērķi veicināt bērnu medijpratību un drošību internetā, informējot gan bērnus, gan pieaugušos par riskiem un iespējām interneta vidē. Kampaņas ietvaros ir izveidoti pieci video, kas bērniem māca izprast dažādas situācijas, ar kurām viņi varētu saskarties internetā. Kampaņas tēli – SuperAnna un SuperToms vedina bērnus iemācīties un atcerēties vienkāršus drošības un medijpratības pamatnoteikumus: Ko internetā nedrīkst teikt svešiniekam? Kad saukt palīgā pieaugušo, kam uzticies? Kas internetā var būt mājīgs? Kā uzvesties internetā? Kā internets var palīdzēt? . Kampaņas ietvaros ir izstrādāti metodiskie ieteikumi pirmsskolai un sākumskolai (pieejami visiem interesentiem bez maksas <http://vp.gov.lv/supervaronis/>). Informācija par kampaņas materiāliem un aicinājums tos izmantot nodarbībās nosūtīti 1450 skolām un bērnudārziem Latvijā un ~110 diasporas nedēļas nogales skolām. Kampaņas video pārraidīti sabiedriskajā televīzijā, kinoteātros pirms filmu seansiem, kampaņas plakāti izvietoti vides reklāmas standos.

Savukārt 2018.gada oktobrī sāka Valsts kancelejas, Kultūras ministrijas un Iekšlietu ministrijas komunikācijas kampaņa “Medijs nav komēdijs”, kuras mērķis ir rosināt aizdomāties par sociālajos medijos pārsūtītās informācijas ticamību. Tā adresēta pārsvarā jauniešiem un senioriem, kas saskaņā ar pētījuma rezultātiem ir mazāk kritiski attiecībā uz informācijas izvērtēšanu medijos, tostarp, sociālajos medijos. Vietnē ej.uz/taure sniegti padomi uzticamas informācijas atpazīšanai no dezinformācijas. Lai raisītu interesi par

⁵¹ Mediju politikas pamatnostādnes 2016.–2020.gadam , skat. <https://likumi.lv/doc.php?id=286455>

kampaņu un vienlaikus nodotu vēstījumu par kritiskas attieksmes nepieciešamību attiecībā uz viltus ziņām, tika izveidoti divi īsi video auditorijas sasniegšanai sociālajos medijos.⁵²

Kultūras ministrija apkopojā informāciju par sieviešu un vīriešu skaitu mediju un žurnālistikas studiju programmās bakalaura un maģistra līmenī lielākajās Latvijas augstskolās.⁵³ Topošo komunikācijas (tostarp, žurnālistu) speciālistu dzimumu proporcija 2016. gadā bija 862 sievietes un 226 vīrieši, kas attiecīgi veidoja 79% un 21% no šo programmu studentiem. Savukārt mācībbspēku dzimumu proporcija bija samērīgāka – 108 sievietes un 82 vīrieši (57% un 43%).

Latvijā 2009. gadā veiktais pētījums par dzimumu proporciju drukātajos medijos rāda, ka Latvijas nacionālajos laikrakstos (52%) un īpaši reģionālajās avīzēs (72%) vairāk raksta žurnālistes sievietes. Tiesa, līdzīgi citām valstīm arī Latvijā mediju izdevniecību vadītāju vidū vīriešu ir vairāk (52%). Arī jaunāks – 2016.gadā publicēts – pētījums apliecina vēsturiski izveidojušos situāciju, ka Latvijas žurnālistikā skaitliski dominē sievietes. Latvijas medijos trūkst dzimumu līdztiesību nodrošinošas redakcionālās politikas, kas būtu svarīgi, lai nodrošinātu līdzvērtīgu atalgojumu par līdzvērtīgu darbu.

2016.gadā par nopietniem ekonomikas un politikas jautājumiem, kā arī par korupcijas, aplokšņu algu un citiem pētnieciskās žurnālistikas tematiem materiālus veido vai atbilstošās nodaļas vada abu dzimumu pārstāvji.⁵⁴

Mediju politikas pamatnostādņu 2016.–2020. gadam un to īstenošanas plānā dzimumu līdztiesības jautājumiem uzmanība veltīta medijpratības veicināšanas semināros un prezentācijās, kurās viens no piemēriem ir stereotipu izplatīšana un mākslīgā skaistuma (ar foto apstrādes programmām uzlabotu attēlu) veidošana, rādot, kādam ārējam izskatam, rakstura īpašībām ir jāpiemīt abu dzimumu pārstāvjiem, kādas lomas sabiedrībā tiem jāpilda u.tml.

⁵² Vairāk informācijas un video aplūkojami šeit: <https://www.km.gov.lv/lv/ministrija/jaunumi/ar-aicinajumu-nepiedalities-komedija-uzsakta-kampana-iedzivotaju-medijpratibas-veicinasanai-2827>

⁵³ Informācija apkopota 2016.gada sākumā par 1) Latvijas Universitātes studiju programmu “Komunikācijas zinātne”, 2) Rīgas Stradiņa Universitātes studiju programmām “Žurnālistika”, “Multimediju komunikācija”, “Komunikācija un Mediju studijas”, 3) Biznesa augstskolas „Turība” studiju programmu „Mediji un žurnālistika”, 4) Vidzemes Augstskolas studiju programmām „Komunikācija un sabiedriskās attiecības”, „Mediju studijas un žurnālistika”, „Pārvaldība un žurnālistika”. Apkopojot pasniedzēju skaitu, ir ņemti vērā gan vēlētie docētāji, gan viesdocētāji 2015./2016.studiju gadā. Jānorāda, ka precīzākam žurnālistikas un citu komunikācijas specialitāšu studentu nošķīrumam būtu nepieciešams detalizētāks pētījums. Sabiedrisko attiecību studiju programmas šajā aprēķinā nav iekļautas (izņemot gadījumus, kad programmas nosaukumā ir arī citi ar komunikācijas zinātnei saistīti vārdi), un ir studiju programmas, kurās vēlākos studiju gados studenti var specializēties kādā no moduļiem.

⁵⁴ Zelče, V. (red.). (2018). *Latvijas Mediju vides daudzveidība*. Rīga: LU Apgāds. 96.-97.lpp. Pieejams elektroniski: https://www.km.gov.lv/uploads/ckeditor/files/mediju_politika/petijumi/Latvijas-mediju-vides-daudzveidiba-small.pdf

SIEVIEŠU CILVĒKTIESĪBAS

Politikas/likumdošanas ietvars

Laika posmā no 2014. gada līdz 2018. gadam Krimināllikumā, Civilprocesa likumā, Bērnu tiesību aizsardzības likumā, Bāriņtiesu likumā un citos saistītos normatīvajos aktos ir veikti vairāki būtiski grozījumi attiecībā uz vardarbības izskaušanu pret sievietēm un diskriminācijas aizliegumu balstoties uz dzimumu. Konkrētajā periodā izstrādāti vairāki politikas plānošanas dokumenti, kuru mērķis ir nostiprināt cilvēktiesību īstenošanu dzimumu līdztiesības jomā, kā arī informēt sabiedrību par sieviešu tiesību nozīmīgumu, piemēram, plāns sieviešu un vīriešu vienlīdzīgu tiesību un iespēju veicināšanai 2018.-2020.gadam, Iekļaujošas nodarbinātības pamatnostādnes 2015.-2020.gadam, Cilvēku tirdzniecības novēršanas pamatnostādnes 2014.-2020.gadam, Latvijas mediju politikas pamatnostādnes 2016.-2020. gadam.

Sabiedrības informēšanas pasākumi par dažādiem diskriminācijas riskiem (t.sk., dzimumu), veicinot toleranci un sabiedrības saliedētību, tiek īstenoti ar ESF līdzfinansējumu projektā „Dažādības veicināšana (diskriminācijas novēršana)”.

Dzimumu līdztiesības veicināšana ir viens no Latvijas attīstības sadarbības politikas pamatprincipiem un tā joprojām ir viena no Latvijas prioritātēm ārpolitikā, to starp starptautiskajās organizācijās. Latvija attīstības sadarbības ietvaros līdz 2020. gadam 8 % no divpusējās oficiālās attīstības palīdzības paredz novirzīt tieši atbalstam dzimumu līdztiesības stiprināšanai attīstības sadarbības partnervalstīs.⁵⁵ Sieviešu tiesības un dzimumu līdztiesība bija Latvijas cilvēktiesību jomas prioritātes ES prezidentūras ietvaros 2015.gada pirmajā pusē, kad ES dalībvalstis vienojās kopīgos Padomes secinājumos par dzimumu līdztiesību attīstības sadarbībā un Padomes secinājumos par atšķirībām pensijās starp vīriešiem un sievietēm samazināšanu. Tāpat sieviešu tiesības un dzimumu līdztiesība bija viena no Latvijas prioritātēm, kad tā bija ANO Cilvēktiesību padomes dalībvalsts no 2015.-2017.gadā.

Latvijas dalība ANO Dzimumu līdztiesības un sieviešu iespēju veicināšanas aģentūrā (UN Women) un īpaši Latvijas ievēlēšana aģentūras izpildpadomē uz 2013.-2015. gada termiņu, kā arī dalība Vienlīdzīgas nākotnes partnerības iniciatīvā (Equal Futures Partnership) ļāva veicināt sieviešu tiesību ievērošanu starptautiskā mērogā un deva papildus stimulu pārskatīt un pilnveidot nacionālā līmeņa politiku šajā jomā. UN Women atbalstam Latvija sniegusi arī finansiālu atbalstu, 2016. gadā Latvija veica brīvprātīgu iemaksu tās budžetā 10000 ASV dolāru apmērā, tikmēr 2018. gadā Latvija veica brīvprātīgu iemaksu 20 000 EUR apmērā.

Latvija turpina aktīvi iesaistīties starptautiskos projektos, kas vērsti uz sieviešu tiesību veicināšanu. Tika īstenots projekts Kirgizstānas un Tadžikistānas NVO atbalstam un publiskās administrācijas kapacitātes veicināšanai, kā rezultātā aktivizēta vietējā sabiedrība iestāties par sieviešu tiesībām un vērsties pret vardarbību ģimenē. Kirgizstānā un Tadžikistānā ir izveidotas atbalsta struktūrvienības, kurās darbojas palīdzības tālrunu līnijas. 2016. gadā īstenots projekts “Lai meitenes nepamet skolu” ar mērķi Kirgizstānā un Tadžikistānā paplašināt ekonomiskās iespējas sievietēm un meitenēm, nodrošinot piekļuvi izglītībai un

⁵⁵ “Attīstības sadarbības politikas pamatnostādnes 2016.-2020.gadam”, <https://likumi.lv/ta/id/284775-par-attistibas-sadarbibas-politikas-pamatnostadnem-2016-2020-gadam>

izglītojot par agrīnu laulību negatīvo ietekmi uz meiteņu potenciāla realizēšanu un agrīno laulību praksi kā meiteņu tiesību pārkāpšanu. Projekta gaitā izglītoti 40 izglītības darbinieki, vecāki un Pilsoniskās sabiedrības organizāciju pārstāvji, kā arī izstrādāts metodiskais materiāls vietējām kopienām, izglītības pārvaldēm un skolām un vecākiem kirgīzu un tadžiku valodās. Arī 2017. gadā Kirgizstānā un Tadžikistānā apmācīti 24 pašvaldību pārstāvji, skolu direktori un NVO pārstāvji, lai nodrošinātu meitenēm piekļuvi izglītībai un novērstu agrīnās laulības, kā arī samazinātu sociālās izstumšanas un radikālisma riskus skolās. Tāpat, lai novērstu vardarbību un vairotu savstarpējo izpratni, tika izglītoti 40 jauniešu līderi Karasu rajonā Kirgizstānā un Aštas rajonā Tadžikistānā. Savukārt 2018. gadā organizēta starptautiskā konference "Cieņpilna dzīve – izvēle Baltijā un Ziemeļvalstīs. Efektīva rīcība seksuālās ekspluatācijas izskaušanai", nodrošinot Latvijas un citu OECD valstu pieredzes nodošanu Centrālāzijas un ES Austrumu partnerības valstu ekspertiem.

Būtisks ir bijis NVO ieguldījums un īstenotās aktivitātes dažādu sabiedrības grupu izglītošanā un izpratnes veicināšanā par dzimumu līdztiesības jautājumiem. Ir izveidota sadarbība ar NVO, kas uzskatāmas par aktīvākajām šīs jomas organizācijām arī valsts mērogā: "Latvijas Sieviešu nevalstisko organizāciju sadarbības tīkls", biedrība "Centrs Marta", un "Sieviešu tiesību institūts". Šīs organizācijas apvieno aptuveni 70 dažādas formālas biedrības un neformālas interešu grupas, kuru darbības virziens ir tieši vērsts uz dzimumu līdztiesības īstenošanu, sieviešu tiesību aizsardzību, dzimumu stereotipu izskaušanu, sabiedrības izglītošanu. Kopš 2016. gada ir pieejama valsts budžeta programma "NVO fonds", kas sniedz atbalstu NVO, lai veicinātu pilsoniskās sabiedrības ilgtspējīgu attīstību, ļaujot biedrībām un nodibinājumiem virzīt un pilnveidot demokrātijas procesus visos publiskās pārvaldes līmeņos, sniegt pakalpojumus ar mērķi uzlabot sabiedrības dzīves kvalitāti, organizēt pasākumus, kas informētu un izglītotu sabiedrību par valstī notiekošajiem procesiem, tādējādi ļaujot sabiedrībai jau laikus līdzdarboties un iesaistīties tai aktuālo jautājumu risināšanā. Ar programmas "NVO fonds" atbalstu 2016. gadā ir sniegts atbalsts NVO, lai veicinātu sieviešu un vīriešu līdztiesību, ļaujot nodrošināt efektīvāku dažādu sabiedrības grupu un interešu pārstāvniecību nozares politikas dokumentu izstrādes un apspriešanas procesos, kā arī īstenojot informējošas un izglītojošas aktivitātes.

Vienlīdzīgas attieksmes veicināšana un jebkāda veida diskriminācijas novēršana ir nozīmīga Tiesībsarga biroja pastāvīgas darbības joma. Tiesībsarga funkcijas ietver vienlīdzīgas attieksmes ievērošanas uzraudzību un diskriminācijas novēršanu, kā arī veicināt sabiedrības informētību un izpratni par cilvēktiesībām un šo tiesību aizsardzības mehānismiem. Tiesībsargs palīdz diskriminācijas upuriem, izskatot indivīdu sūdzības par valsts institūciju, fizisku un juridisku personu pieļauto diskrimināciju vai vienlīdzīgas attieksmes pārkāpumu, sniedzot juridiskas konsultācijas, kā arī veicinot izlīgumu starp strīda pusēm.

Sabiedrības informēšanas jomā Latvija laika posmā no 2014. gada līdz 2018. gadam veicināja piekļuvi informācijai par sieviešu tiesībām un diskriminācijas aizliegumu, balstoties uz dzimumu. Latvija ir ņēmusi vērā gan 2013.gada 15.martā ANO Sieviešu statusa komisijas 57.sesijā pieņemtos saskaņotos secinājumus par visu vardarbības formu pret sievietēm un meitenēm izskaušanu un novēršanu, gan 2015. gada 9. martā Sieviešu statusa komisijas 59.sesijas laikā pieņemto politisko deklarāciju, ar kuru ANO dalībvalstis apņemas pilnībā

ievieš Pekinas deklarāciju un rīcības programmu līdz 2030. gadam un aicina nodrošināt, lai sievietes un meitenes varētu pilnībā un vienlīdzīgi īstenot visas cilvēktiesības un pamatbrīvības, panākt dzimumu līdztiesību un nodrošināt vienlīdzīgas iespējas sievietēm un meitenēm visā dzīves ciklā.

2014.gadā tika īstenoti 6 reģionālie (Jelgavā, Valmierā, Jūrmalā, Ogrē, Liepājā un Rēzeknē) divu dienu starpdisciplinārie semināri tiesnešiem, prokuroriem un advokātiem "Es un sabiedrība – mūsu iespējas un tiesības". Seminārā dalībnieki apguva zināšanas par sabiedrības labklājības saikni ar līdztiesības un diskriminācijas aizlieguma principiem starptautisko un nacionālo tiesību kontekstā. Vienlaikus dalībnieki apguva zināšanas, lai atpazītu stereotipus, kas veicina diskrimināciju, sabiedrībā, profesionālajā un personīgajā dzīvē, apzinātu savu identitāti un tās sniegtās priekšrocības, kā arī papildinātu savas personīgās kompetences saskarsmē ar svešo un dažādo sabiedrībā, lai uzlabotu profesionālās iemaņas darbā. Kopumā semināros tika izglītoti 48 tiesneši.⁵⁶ Latvijas tiesnešu mācību centrs nodrošina tiesnešu un tiesu darbinieku tālākizglītības un profesionālas pilnveides pasākumus, kā arī nodrošina tiesnešu dalību starptautiskajos semināros par cilvēktiesību un dzimumu līdztiesības jautājumiem (piemēram, diskriminācijas uz dzimuma pamata aizliegums darba tiesiskajās attiecībās).

⁵⁶ Latvijas Republikas konsolidētais ceturtais, piektais, sestais un septītais kārtējais ziņojums par Apvienoto Nāciju Organizācijas 1979. gada Konvencijas par jebkuras sieviešu diskriminācijas izskaušanu izpildi par laika posmu no 2005. gada 1. janvāra līdz 2017. gada 31. decembrim. 8. punkts. <http://polsis.mk.gov.lv/documents/6308>

MEITENES

Pārskata periodā ir veikti nozīmīgi ieguldījumi, lai finansiāli atbalstītu ģimenes ar bērniem. Tāpat pilnveidota adoptētāju un ārpusģimenes aprūpes atbalsta sistēma, lai attīstītu ģimeniskā vidē (aizbildņi, audžuģimenes) balstītus ārpusģimenes aprūpes pakalpojumus un panāktu, ka bērni dzīvo labvēlīgā ģimeniskā vai tai pietuvinātā vidē. Pārskata periodā pakāpeniski ir samazinājies ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu skaits (skatīt tabulu nr.10), kas ir rezultāts mērķtiecīgiem pasākumiem, kas bija vērsti uz to, lai samazinātu bērnu skaitu, kas dzīvo institūcijās. Sākot ar 2018.gada jūliju tiek ieviestas divu veidu specializētās audžuģimenes – krīzes audžuģimenes, kuras ir gatavas uzņemt bērnu jebkurā diennakts laikā, un specializētās audžuģimenes bērniem ar smagiem funkcionāliem traucējumiem, kuriem ir nepieciešama īpaša kopšana. Paralēli ir izveidoti ārpusģimenes aprūpes atbalsta centri, lai nodrošinātu psihosociālu un praktisku palīdzību ne tikai audžuģimenēm, bet arī šodienas un nākotnes aizbildņiem, viesģimenēm un adoptētājiem. Ģimenes, kas iegūst specializētās audžuģimenes statusu, papildus valsts nodrošinātajai atbildībai par specializētās audžuģimenes pienākumu pildīšanu, pašvaldības nodrošinātajam pabalstam bērna uzturam divkārsā minimālā uzturlīdzekļu apmērā un vienreizējam pabalstam apģērba un mīkstā inventāra saņem arī vienreizēju mājokļa iekārtošanas izdevumu kompensāciju. Turklāt 2019.gada budžetā ir paredzēts jauns atbalsta veids personām, kuras adoptējušas bērnu, līdz bērna 18 gadu vecuma sasniegšanai – ikmēneša pabalsts minimālo uzturlīdzekļu apmērā Pabalsta piešķiršana plānota no 2019. gada 1. jūlija.

Tabula nr.10

Ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu skaits

	kopā	<i>t.sk. meitenes</i>	t.sk. audžuģi menē	<i>t.sk. meitenes</i>	t.sk. aizbildņa ģimenē	<i>t.sk. meitenes</i>	t.sk. institūcij ā	<i>t.sk. meitenes</i>
2014	7606	3737	1224	601	4831	2447	1551	689
2015	7281	3533	1232	606	4620	2312	1429	615
2016	6957	3379	1193	578	4548	2294	1216	507
2017	6669	3208	1173	556	4459	2235	1037	417
2018	6438	3025	1246	562	4398	2144	794	319

Datu avots: LM

Ģimenei, kur aug bērns ar smagu invaliditāti, sava dzīve jāpārkar, lai rūpētos un sniegtu nepieciešamo atbalstu. Savukārt pašam bērnam nereti ir maz iespēju mēģināt mācīties iekļauties sabiedrībā. Latvijā uz 2018.gada sākumu ir 8262 bērni ar invaliditāti (skatīt tabulu nr.11). Lai sniegtu atbalstu ģimenēm, kurās aug bērns ar invaliditāti, ar ESF atbalstu ir pieejams atelpas brīža pakalpojums – 30 diennaktis gadā, kad par bērnu pilnībā un bez maksas rūpējas speciālisti. Bērniem pakalpojuma ietvaros tiek nodrošināta pašaprūpe, speciālistu konsultācijas, ēdināšana, pastaigas un saturīga brīvā laika pavadīšana. Ikvienam bērnam līdz 17 gadu vecumam, kuram piešķirta invaliditāte, ir iespēja saņemt bezmaksas sociālās rehabilitācijas pakalpojumus - psihologa, logopēda un citu speciālistu pakalpojumus, reitterapiju, konsultācijas. Katra bērna vajadzības tiek īpaši izvērtētas, un atbilstoši tām izvēlēti nepieciešamie pakalpojumi. Ikvienai ģimenei, kam ir bērni ar invaliditāti un saskaņā

ar VDEĀVK atzinumu ir nepieciešama īpaša kopšana, un kuru vecāki mācās vai strādā, ir pieejams aprūpes pakalpojums, kura laikā tiek nodrošināta bērna aprūpe un uzraudzība, spēju attīstība un brīvā laika saturīga pavadīšana. Bērnu ar funkcionāliem traucējumiem līdz četru gadu vecumam (ieskaitot) vecāki aprūpes pakalpojumu var saņemt līdz 50 stundām nedēļā. Pieejams dienas aprūpes centra pakalpojums visiem bērniem ar funkcionāliem traucējumiem, kurā tiek nodrošināta uzraudzība un individuāls atbalsts, tādējādi bērnu ar funkcionāliem traucējumiem likumiskie pārstāvji vai audžuģimenes var turpināt savas darba gaitas vai ikdienas lietu kārtošanu. 2018.gadā 844 bērnam ar funkcionāliem traucējumiem nodrošināti sociālās aprūpes, atelpas brīža un sociālās rehabilitācijas pakalpojumi. Ar ESF atbalstu līdz 2021.gadam tiks pilnveidota sociālo pakalpojumu atbalsta sistēma, kuras ietvaros izstrādās un izmēģinās sabiedrībā balstītu sociālo pakalpojumu finansēšanas mehānismus.

Tabula nr.11.

Bērnu (0-17) ar invaliditāti skaits, gada sākums.

gads	meitenes	zēni	kopā
2014	3534	4777	8311
2015	3544	4822	8366
2016	3551	4812	8363
2017	3551	4782	8293
2018	3487	4775	8262

Datu avots: LM

Latvijā vistrūcīgāko personu nefinansiālam atbalstam 2014.-2020. gada plānošanas periodā ar Eiropas Atbalsta fondu vistrūcīgākajām personām (turpmāk – EAFVP) atbalstu 17,4 tūkst. ģimenēm ar bērniem izdalītas higiēnas un saimniecības preces, 9,7 tūkst. skolēnu trūcīgās un maznodrošinātās ģimenēs saņēmuši mācību piederumu komplektus. Papildu pārtikas preču komplektus ģimenēm ar zīdaiņiem un maziem bērniem vecumā līdz 2 gadiem saņēmušas 1 tūkst. ģimenes un 1,6 tūkst. ģimenēm izdalīti papildu higiēnas preču komplekti ģimenēm ar zīdaiņiem un maziem ar bērniem vecumā līdz 2 gadiem.

Pašvaldības pienākums ir segt privātas pirmsskolas izglītības iestādes izmaksas gadījumā, ja bērnam, kurš sasniedz pusotra gada vecumu un kura dzīvesvieta deklarēta pašvaldības administratīvajā teritorijā, netiek nodrošināta vieta pašvaldības bērnudārzā. Kopš 2016.gada ir noteikta vienota izmaksu noteikšanas metodika un kārtība, lai nodrošinātu caurskatāmu un līdzīgu pieeju pašvaldību aprēķinos. Pašvaldības katru gadu veic atbalsta apmēra pārrēķinu un VARAM uzrauga, vai pašvaldības minētos aprēķinus ir veikušas korekti. 20 pašvaldības atbilstoši savām budžeta iespējām ir noteikušas atbalsta apmēru bērniem, kuri izmanto bērnu uzraudzības pakalpojumus (aukles). 2018. gadā vienam bērnam pašvaldības atbalsts mēnesī vidēji bija 142,1 EUR.

Pāreja uz kompetenču pieejā balstītu vispārējo izglītību 2019.gada 1.septembrī tiks uzsākta ar pirmsskolas izglītības posmu. Nodrošinot pāreju kompetenču pieejā balstītu vispārējo izglītību, 2018.gada rudenī MK ir apstiprinātas jaunās pirmsskolas izglītības

vadlīnijas un pirmsskolas izglītības programmu paraugi⁵⁷. Pirmsskolas izglītības saturs vērsts uz bērnu individuālo prasmju akcentēšanu.

Latvijā darbojas 12 speciālās izglītības attīstības centri⁵⁸, nodrošinot vienmērīgu speciālās izglītības iestāžu-attīstības centru izvietojumu visās Latvijas plānošanas reģionu teritorijās. Tādējādi bērniem ar speciālām vajadzībām, kuri integrēti vispārējās izglītības iestādēs, kā arī viņu vecākiem un pedagogiem tiek nodrošinātas vienādas iespējas saņemt konsultatīvu un metodisku atbalstu kvalitatīvas iekļaujošas izglītības īstenošanai.

Attiecībā uz pamatizglītību, Latvijas pamatskolas beigu vecuma skolēnu kompetence matemātikā, dabaszinātnēs un lasīšanā atbilst Eiropas Savienības un OECD dalībvalstu vidējām līmenim. Dzimumu griezumā jau stabila ir tendence, ka Latvijā meitenes uzrāda labākus sasniegumus PISA pētījumos nekā zēni, īpaši liela nevienmērība novērojama lauku skolās.⁵⁹

Vērtējot Latvijas skolēnu vēlmi strādāt profesijās, kas saistītas ar dabaszinātnēm, atklājas būtiskas dzimumu atšķirības - 2 reizes vairāk zēnu nekā meiteņu vēlētos būt vidējā līmeņa dabaszinātņu profesionāļi un tehniķi (attiecīgi 9,6% un 4,8%), veselības jomā vēlētos strādāt 5 reizes vairāk meiteņu kā zēnu (attiecīgi 15,8% un 3,0%), kā dabaszinātņu profesionāļi (fizikā, ķīmijā, bioloģijā u.tml.) vēlētos strādāt 1,1% zēnu un 0,4% meiteņu, savukārt informāciju un komunikāciju tehnoloģiju speciālisti vēlētos būt 7,3% zēnu un tikai 0,4% meiteņu.

Lai uzlabotu Latvijas skolēnu mācību sasniegumus un veicinātu izglītības pieejamību, kā arī izveidotu atbalsta sistēmu izglītojamo individuālo spēju attīstībai, ar ES fondu līdzfinansējumu⁶⁰ 2016. gadā tika uzsākts darbs pie dažādu aktivitāšu īstenošanas, lai attīstītu kompetenču pieejā balstītu vispārējās izglītības saturu, tai skaitā STEM priekšmetos, pilnveidotu pedagogu profesionālās kompetences un attīstītu izglītojamo individuālās kompetences.

Pēc Skolēnu veselības paradumu pētījuma⁶¹ 2013/2014. mācību gada aptaujas datiem 20,5% skolēnu savu veselību novērtējuši kā teicamu, kā labu – 57,8%, kā vidēju un sliktu – attiecīgi 19,9% un 1,8%. Salīdzinājumā ar zēniem, meitenes savu veselību vērtē sliktāk. 28,4% meiteņu savu veselību novērtē kā viduvēju un sliktu, turpretī šādi savu veselību novērtē tikai 14,4% zēnu. Pieaugot vecumam, palielinās to skolēnu īpatsvars, kuri savu veselību vērtē kā viduvēju/sliktu, īpaši tas vērojams 15-gadīgu meiteņu vidū. Meitenēm visās vecuma grupās sliktas/viduvējas veselības pašvērtējuma izplatība ir ievērojami augstāka nekā zēniem, īpaši 15-gadīgo jauniešu grupā.

⁵⁷ Ministru kabineta 2018. gada 21. novembra noteikumi Nr. 716 "Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām un pirmsskolas izglītības programmu paraugiem" <https://likumi.lv/ta/id/303371>

⁵⁸ Dati uz 2017. gada 1. septembri.

⁵⁹ Andrejs Geske, Andris Grīnfelds, Andris Kangro, Rita Kiseļova Latvija OECD Starptautiskajā skolēnu novērtēšanas programmā 2012 – pirmie secinājumi, skat.

http://sf.viaa.gov.lv/library/files/original/Latvija_SSNP_2012_pirmie_rezultati_un_secinajumi.pdf un Kangro, A. (2016). Latvija OECD starptautiskajā skolēnu novērtēšanas programmā 2015 – pirmie rezultāti un secinājumi, skat.

http://www.izm.gov.lv/images/aktualitates/2016/PISA_2015_06122016.pdf

⁶⁰ SAM 8.3.1. „Attīstīt kompetenču pieejā balstītu vispārējās izglītības saturu”, SAM 8.3.2. „Palielināt atbalstu vispārējās izglītības iestādēm izglītojamo individuālo kompetenču attīstībai”

⁶¹ Slimību profilakses un kontroles centrs, "[Latvijas skolēnu veselības paradumu pētījums](http://www.spkc.gov.lv/veselibu-ietekmejoso-paradumu-petijumi/)" 2013./2014. mācību gada aptaujas rezultāti un tendences, <http://www.spkc.gov.lv/veselibu-ietekmejoso-paradumu-petijumi/>

Kopš 2011.gada smēķējošo zēnu un meiteņu īpatsvars ir būtiski samazinājies. Latvijā pēc 2014.gada pētījuma datiem jebkādas tabakas izstrādājumus pēdējā mēneša laikā lietojuši 24,7% skolēnu vecuma grupā 13-15 gadi, kas ir par 15,8% mazāk nekā 2011. gadā. 2014. gadā cigaretes smēķējuši 16,8% skolēnu, kas ir par 14,7% mazāk nekā 2011. gadā. Palielinās skolēnu īpatsvars, kuri lieto elektronisko cigareti. Pēdējā mēneša laikā vienu vai vairākas dienas elektronisko cigareti smēķējuši 10,7%.⁶² 2015. gadā Veselības ministrija un Slimību profilakses un kontroles centrs turpināja kampaņu pret pasīvo smēķēšanu “Izvairies no smēķētāja!”, kas tiek īstenota, lai aicinātu gan vecākus, gan visu sabiedrību kopumā pasargāt bērnus no pasīvās smēķēšanas un saskares ar cigarešu dūmiem, kas būtiski ietekmē bērnu veselību.

2015. gadā ir samazinājies 15 gadus veco skolēnu īpatsvars, kuri kaut reizi dzīves laikā lietojuši alkoholu. 2015. gadā alkoholu vismaz reizi pamēģinājuši 89% aptaujāto 15 gadus veco skolēnu, kas ir par 7% mazāk nekā iepriekšējā ESPAD pētījumā 2011. gadā – 96%. Pēdējā gada laikā (pēdējo 12 mēnešu laikā) alkoholiskos dzērienus lietojuši 77,0% aptaujāto 15 gadus veco skolēnu, kas ir par 10,0% mazāk nekā 2011. gadā (87,4%). Pēdējo 12 mēnešu laikā alkoholu lietojušo meiteņu (79,9%) īpatsvars ir nozīmīgi lielāks nekā zēnu īpatsvars (74,2%). 2015. gadā SPKC īstenoja informatīvo kampaņu “Lai būtu skaidrs!” ar mērķi pakāpeniski mainīt sabiedrības attieksmi par alkohola lietošanu nepilngadīgo vidū un bērnu/pusaudžu alkohola lietošanu padarīt sabiedrībā nepieņemamu uzvedību.

Laika periodā no 2016.līdz 2023. gadam ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu tiek īstenoti uz skolēniem un jauniešiem vērsti informējoši un izglītojoši pasākumi par veselības, psihiskās un emocionālās veselības veicināšanu, kā arī slimību profilakses nozīmi (veselīgs uzturs, seksuālā un reproduktīvā veselība, atkarību izraisošo vielu lietošana, vardarbība, nīrgāšanās).

Laika posmā no 2014. gada līdz 2018. gadam NVA reģistrēto jauniešu bezdarbnieku (vecumā 15 - 24 gadi) kopējais īpatsvars pakāpeniski samazinājās (no 9,2% līdz 5,8%).

Tabula Nr. 12

NVA reģistrētie jaunieši bezdarbnieki (15 -24)

	Dalībnieki kopā	Sievietes	Vīrieši
2014.	7522	4300	3222
2015.	6827	3787	3040
2016.	6075	3303	2772
2017.	4250	2384	1866
2018.	3445	1945	1499

Datu avots : NVA

Jaunieši izmantoja NVA piedāvātos apmācību pasākumus, lai iegūtu darba tirgum nepieciešamās zināšanas un prasmes, jāatzīmē, ka dzimumu dalījumā proporcijas bija līdzīgas.

⁶² Slimību profilakses un kontroles centrs, „Starptautiskais jauniešu smēķēšanas pētījums” 2014. gada aptauja Latvijā un tendences, https://www.spkc.gov.lv/upload/Petijumi%20un%20zinojumi/GYTS/gyts_2014_zinojums.pdf

Tabula Nr.13

Jaunieši (15 – 24) uzsākuši dalību NVA organizētajā profesionālajā apmācībā, neformālās izglītības programmās un praktisko apmācību pie darba devēja.

	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.
Kopā	2591	2557	1447	1569	1602	1218
Sievietes	1527	1375	787	835	856	618
Vīrieši	1064	1182	660	734	746	600
Sieviešu īpatsvars, % kopējā bezdarbnieku skaitā	58,9	53,8	54,4	53,2	53,4	50,7

Datu avots: NVA

SIEVIETES UN VIDE

2014.gada 26.martā Ministru kabinets apstiprināja Vides politikas pamatnostādnes 2014.–2020. gadam, kuru galvenie rīcības virzieni ir - augsne un zemes dzīles, dabas aizsardzība, gaisa aizsardzība, klimata pārmaiņas, ūdens resursi un Baltijas jūra, vides piesārņojums un riski, vides veselība un horizontālie jautājumi vides aizsardzībā. Nevienā no politiku jomām nav iekļauta dzimumu līdztiesības perspektīva.

Pārskata periodā Latvija nav īstenojusi pasākumus, kas veicinātu sieviešu lielāku iesaisti lēmumu pieņemšanā visos lēmumu pieņemšanas līmeņos par dabas resursiem un vides apsaimniekošanu, vides aizsardzību un atjaunošanu. Tāpat nav veiktas aktivitātes, lai veicinātu iedzīvotāju, īpaši sieviešu, piedalīšanos sabiedrisko pakalpojumu plānošanā, vides plānošanā un pilsētu infrastruktūras izstrādāšanā.

TREŠĀ DAĻA. NACIONĀLĀS INSTITŪCIJAS UN PROCESI

Latvija dzimumu līdztiesības nodrošināšanai ir izvēlējusies integrēto pieeju, kas nozīmē, ka dzimumu līdztiesība uzlūkojama kā horizontāls princips, kas iekļaujas visās valstī definētajās nozaru politikās visos to izstrādes un īstenošanas posmos, iesaistot visas ieinteresētās puses un sadarbības partnerus. Sieviešu un vīriešu vienlīdzīgu iespēju un tiesību politikas izstrāde un koordinēšana ir LM atbildība. LM kā atbildīgā valsts pārvaldes iestāde izstrādā valsts politiku, lai īstenotu integrētu pieeju ar dzimumu līdztiesību saistīto jautājumu risināšanā⁶³. Kopš 2010.gada ar labklājības ministra rīkojumu ir izveidota Dzimumu līdztiesības komiteja, kuras galvenais uzdevums ir sniegt priekšlikumus nosakot prioritātes un rīcības virzienus dzimumu līdztiesības politikas īstenošanai, kā arī uzraudzīt dzimumu līdztiesības principu īstenošanu dažādu nozaru politikās. Šajā konsultatīvajā struktūrā līdzās valsts pārvaldes iestādēm aktīvi piedalās NVO dalībnieki. Dzimumu līdztiesības politikas īstenošanas institucionālais mehānisms ir aprakstīts šī ziņojuma 2.daļā, kur sniegta informācija par institucionālajiem mehānismiem.

Lai regulāri novērtētu Rīcības platformas īstenošanas progresu, ES līmenī dalībvalstis, t.sk., arī Latvija, ir vienojušās par kvalitatīviem un kvantitatīviem rādītājiem gandrīz visās Rīcības platformas jomās (izņemot sievietes un cilvēktiesības). Tāpat būtisks atbalsts Rīcības platformas īstenošanas uzraudzībā ir Eiropas Dzimumu līdztiesības institūts, kurš veic visu ES dalībvalstu novērtējumu, kā arī izvērtē nepieciešamību piedāvāt jaunus indikatorus⁶⁴. Reizi trijos gados LM gatavo izvērtējumu atbilstoši apstiprinātajiem indikatoriem. Visi dokumenti, kas izstrādāti dzimumu līdztiesības jomā, to skaitā saistībā ar situāciju Rīcības platformas jomās un Latvijas progresu dzimumu līdztiesības politikas īstenošanā tajās, pieejami tiešsaistē, Labklājības ministrijas interneta vietnē⁶⁵.

Latvijai kā ANO dalībvalstij Tūkstošgades attīstības mērķi ir saistoši un to sasniegšana ir nozīmīgs rādītājs sabiedrības labklājības un attīstības nodrošināšanā, t.sk., arī sieviešu un vīriešu vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanā.

ANO Ilgtspējīgas attīstības mērķus Latvija īsteno, iekļaujot tos savā nacionālajā plānošanas sistēmā. Latvijai nozīmīgus IAM nosaka Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2030.gadam⁶⁶ un ievieš ar Nacionālais attīstības plāna 2020⁶⁷ un nozaru attīstības pamatnostādņiem un plāniem, kuru mērķi un sasniedzamie rezultāti ir saistīti ar budžetu. Plānā sievietes un vīriešu vienlīdzīgu tiesību un iespēju veicināšanai 2018.-2020. gadam ir integrēti IAM dzimumu līdztiesības mērķi un apakšmērķi. Latvijas pašvaldības savus attīstības plānus pamato ar vietējām prioritātēm, ņemot vērā pieejamos resursus. Sabiedrība iesaistās lēmumu pieņemšanas procesā, kā arī Latvijas IAM sasniegšanai rīkojas brīvprātīgi.

Atbilstoši Ministru Kabineta noteikumiem par Sabiedrības līdzdalības kārtību attīstības plānošanas procesā pilsoniskajai sabiedrībai ir iespēja iesaistīties jebkura politikas plānošanas dokumenta izstrādē, izsakot viedokli par to dokumenta tapšanas gaitā līdz tā apstiprināšanai valdībā vai Saeimā.

⁶³ MK 27.01.2004. noteikumi nr.49 „Labklājības ministrijas nolikums”, 5.3.punkts.

⁶⁴ <https://eige.europa.eu/beijing-platform-for-action>

⁶⁵ <http://www.lm.gov.lv/lv/nozares-politika/dzimumu-lidztiesiba/2-publikacijas-petijumi-un-statistika/2-publikacijas>

⁶⁶ <http://polsis.mk.gov.lv/documents/3323>

⁶⁷ <https://www.pkc.gov.lv/lv/valsts-attistibas-planosana/nacionalais-attistibas-plans>

2018.gada jūlijā Latvija prezentēja Latvijas Ziņojumu Apvienoto Nāciju Organizācijai par IAM ieviešanu ANO augsta līmeņa politikas forumā. Ziņojums apkopo informāciju par to, kā Latvijas iedzīvotāji, valdība, pašvaldības, uzņēmēji un nevalstiskās organizācijas kopīgiem spēkiem, aktīvi iesaistoties, īsteno 2015. gadā ANO apstiprinātos 17 IAM līdz 2030. gadam, rāda sasniegto progresu un izaicinājumus nacionālā līmenī, kā arī izceļ radošus ieviešanas instrumentus un sadarbības prakses. Ziņojumā identificēti indikatori, pēc kuriem tiek mērīti sasniegumi IAM 5 - Dzimumu līdztiesības mērķa īstenošanai.

CETURTĀ DAĻA. STATISTIKA UN DATI.

Latvija ir Eiropas Savienības dalībvalsts, tās statistika ir integrēta Eiropas Statistikas sistēmā. Latvijā ļoti plašs rādītāju un statistiskās informācijas apjoms tiek vākts un apkopots dzimumu griezumā, tai skaitā, gan valsts un pašvaldību iestāžu informācijas sistēmās un datu bāzēs apkopotie dati, gan CSP īstenoto apsekojumu dati. CSP regulāri apkopo statistisko informāciju sadalījumā pēc dzimumiem. Ir pieejama informācija par nodarbinātību, darba algām, nabadzības risku un materiālo nodrošinātību, izglītības līmeni, veselības stāvokļa novērtējumu, informācijas tehnoloģiju pieejamību un virkni citu rādītāju. Visos izlases veida apsekojumos obligāti tiek iekļauts respondenta dzimums. Ir izveidotas apsekojumu datu bāzes, kas pieejamas datu lietotājiem. Kopsavilkumu tabulas dzimumu griezumā pieejamas CSP mājaslapā.

Kopumā vairāk nekā 75% no visiem statistikas datiem, kas tiek apkopoti par personu, ir pieejami dzimumu griezumā. Tāpat ir izstrādāti dažādu līmeņu indikatori un rādītāji, atbilstoši kuriem tiek novērtēti valstu sasniegumi un veikti to salīdzinājumi dzimumu līdztiesības jomā starp ES dalībvalstīm⁶⁸ un arī pasaules valstu līmeni⁶⁹.

LM kā par dzimumu līdztiesības politikas koordināciju atbildīgā institūcija ir izveidojusi indikatoru sarakstu sadalījumā pa Rīcības platformas jomām un kopumā ir identificēti vairāk nekā 300 rādītāji. Ziņojuma 2.pielikumā ir pievienots nozīmīgāko indikatoru saraksts. Lai nodrošinātu lielāku datu publicitāti un informācijas pieejamību par dzimumu līdztiesības aspektiem, LM reizi trijos gados veic situācijas apkopojumu⁷⁰, lai balstoties uz ES Padomē apstiprinātajiem indikatoriem⁷¹ novērtētu sasniegto atbilstoši Pekinas rīcības platformā noteiktajiem uzdevumiem. Tāpat CSP ir izveidojusi dzimumu līdztiesības rādītāju sadaļu⁷². Šie novērtējuma ziņojumi aptver jomas, kas uzskatāmi raksturo situāciju sievietes un vīriešu vienlīdzīgu iespēju un tiesību nodrošināšanā, kā arī ļauj identificēt problēmas un izaicinājumus, kuru novēršanai ir nepieciešams pievērst lielāku uzmanību.

Kopumā par IAM īstenošanas uzraudzību Latvijā atbild PKC, bet par kopējo IAM indikatoru uzskaiti atbildīga ir CSP. Katras jomas indikatorus uzskaita un monitorē arī par jomu atbildīgās institūcijas. Lai uzsāktu IAM īstenošanas monitoringu Latvijā, 2018. gadā sadarbojoties PKC un atbildīgajām institūcijām, ir izveidots IAM indikatoru saraksts, tai skaitā IAM 5 mērķa uzraudzībai, kas pievienots ziņojuma 1.pielikumā.

⁶⁸ 1995.gadā ANO Ceturtās pasaules konferences par sievietēm laikā Pekinā tika pieņemta rīcības platforma. Šajā dokumentā ir atspoguļots ANO dalībvalstu skatījums uz sievietes stāvokļa izmaiņām un situācijas uzlabošanas visdažādākajās dzīves jomās (izglītība, veselības aizsardzība, ekonomika, dalība lēmumu pieņemšanā, masu mediji, vides aizsardzība utt.). 1999.gadā ES dalībvalstis vienojās, ka Pekinas rīcības platformas ieviešanas novērtēšanai dažādās jomās nepieciešams izstrādāt kvantitatīvos un kvalitatīvos indikatorus. Jau kopš 1999.gada Eiropas Padome ir akceptējusi indikatorus, pēc kuriem ir iespējams salīdzināt situāciju visās ES dalībvalstīs Pekinas rīcības platformā ietvertajās jomās.

⁶⁹ ANO Statistikas komisijas izstrādātais minimālais dzimumu līdztiesības indikatoru kopums <http://genderstats.un.org/>; Pasaules ekonomikas foruma izveidotais Pasaules dzimumu līdztiesības atšķirību indekss <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2014/>

⁷⁰ <http://www.lm.gov.lv/text/3512>

⁷¹ <http://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs/browse/bpfa>

⁷² <http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/dzimumu-lidztiesibas-raditaji-42754.html>

CSP regulāri publicē speciālu izdevumu „Sievietes un vīrieši Latvijā” (jaunākais – 2016. gadā)⁷³, kurā tiek sniegta aktuālākā informācija par sieviešu un vīriešu stāvokli sabiedrībā: sieviešu un vīriešu skaits, to sadalījums pēc vecuma un tautības, par laulībām, šķiršanos, dzimstību, mirstību, saslimstību, nodarbinātību, bezdarbu, darba samaksu, ieņēmumiem, nabadzības riska indeksu, sociālo nodrošinājumu, izglītību, tūrisma, informācijas tehnoloģiju lietošanu, likumpārkāpumiem, pārstāvību likumdošanas un izpildvaras institūcijās. Latvijā, līdzīgi kā visā Eiropā, iedzīvotāju demogrāfiskā struktūra ataino iedzīvotāju straujo novecošanās procesu. 2018. gadā sagatavota publikācija “Pirmspensijas vecuma iedzīvotāji Latvijā”, kas veltīta iedzīvotāju grupai, kas drīzumā sasniegs vai nesasnēgs pensijas vecumu – 55-64 gadi. Ik gadu tiek sagatavota publikācija “Bērni Latvijā”. Sagatavotas arī vairākas analītiskas publikācijas, kas veltītas dažāda vecuma un dzimuma iedzīvotāju grupām, piemēram, 2017. gadā publikācija „Vecāka gadagājuma iedzīvotāji Latvijā”, 2014. gadā „Jaunieši Latvijā”. 2017. gadā publicēts Baltijas valstu vienots preses ziņojums un infografika “Vara un lēmumu pieņemšana”, kurā atspoguļota sieviešu pārstāvniecība lēmumu pieņemšanas procesos un tiesu varā Baltijas valstīs, 2018. gadā uzsākts darbs pie vienotas Baltijas valstu publikācijas “Sievietes un vīrieši Baltijas valstīs”. Lai datu lietotājiem būtu ērtāk un ātrāk atrast statistikas datus, kas raksturo dzimumu līdztiesību, izveidota atsevišķa sadaļa CSP mājaslapā – “Dzimumu līdztiesības rādītāji” (zem “Iedzīvotājus raksturojošie rādītāji”)⁷⁴.

2016. gada 1. janvārī stājās spēkā pilnīgi jauns Statistikas likums, kurā ir iestrādāti Eiropas Statistikas prakses kodeksa principi un normas, kā arī noteikti vairāk pienākumu institūcijām attiecībā uz statistikas datu apkopošanu, publicēšanu un izplatīšanu.

Viens no lielākajiem CSP izaicinājumiem ir gatavošanās 2021. gada tautas skaitīšanai, kas jāveic, visu nepieciešamo informāciju iegūstot no administratīvajiem datu avotiem. Tā kā informācija par valsts iedzīvotājiem tiks apkopta personu līmenī, tad dati par iedzīvotāju demogrāfiskajiem un migrācijas rādītājiem, izglītības līmeni, ekonomisko aktivitāti (tai skaitā, profesiju, nozari) un ģimeni būs pieejama arī dzimumu griezumā. Šobrīd notiek darbs pie metodoloģijas izstrādes rādītāju sagatavošanai, datu avotu apzināšanas.

Viens no būtiskiem rādītājiem, kur joprojām trūkst pilnīgu datu, ir ar dzimumu saistīta vardarbība. Lai nākotnē Eiropas Savienības dalībvalstīs, t.sk., Latvijā, veiktu apsekojumu, kurā apkoptu nepieciešamos datus, 2018. gadā CSP veica pilotapsekojums “Ar dzimumu saistītas vardarbības apsekojums”, kura galvenais mērķis bija izstrādāt vienotu aptaujas anketu visām ES dalībvalstīm un uzlabotu metodoloģiju. Pilota apsekojuma ietvaros testēta anketa, datu apkopošanas veidi, datu apstrāde.

Dzimumu līdztiesības jautājumi, īpaši kvalitatīvie aspekti, ir pētīti atsevišķās jomās starptautisku organizāciju un institūciju organizēto pētījumu/ apsekojumu ietvaros. Piemēram, mācību sniegumu rezultātus un atšķirības starp zēniem un meitenēm novērtē OECD Starptautiskās skolēnu novērtēšanas programmas pētījuma ietvaros, darba un ģimenes dzīves saskaņošanas iespējas daļēji atklāj Darbaspēka apsekojuma dati par iemesliem nepilna laika

⁷³ <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/iedzivotaji/iedzivotaju-raditaji/meklet-tema/205-sievietes-un-viriesi-latvija-2016>

⁷⁴ <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/iedzivotaji/iedzivotaju-raditaji/galvenie-raditaji/dzimumu-lidztiesibas-raditaji>

nodarbinātībai vai demogrāfijas jomas pētījumi, dzimumu līdztiesības jautājumi, diskriminācijas izplatība, viedoklis par vardarbības ģimenē un uz dzimumu balstītas vardarbības izplatību un sabiedrībā valdošie stereotipi tiek pētīti EK organizēto Eirobarometra apsekojumu ietvaros.